

■ BANKA VE

EKONOMİK YORUMLAR

AYLIK DERGİ • KASIM/ARALIK 1992 • YIL 29 • SAYI 11/12 • 16.000 TL (KDV DAHİL)

Okurlara Mektup / 3

Ekonomik Göstergeler / 4

Avrupa Topluluğu'nun
Ekonomik ve Parasal
Entegrasyon Sorunu / 5

Doç. Dr. Nurdan Aslan

Sermaye Piyasası / 19

Doç. Dr. Mehmet Bolak

Kirlenme ve Tıkanıklıklarla
Mücadelede Vergilemenin Rolü / 29

Rémy Prud'homme

Dr. Mircan Yıldız

Dış Basından / 37

Doç. Dr. Nilsen Altıntaş

Ekonomik Göstergeler (Dis) / 40-41

İmalat İşletmelerinde
Stratejik Planlama Sürecinde
Dinamik Bütçeleme / 43

Yrd. Doç. Dr. Orhan Elmacı

Turizmin Enflasyon
Üzerindeki Etkileri / 49

Adnan Türksoy

Ayın Ekonomik Olayları / 57

Dr. Yıldırım Kılıç

Yeni Yayınlar / 62

M. Tarrık Yaşa

Avrupa Topluluğu'nun Ekonomik ve
Parasal Entegrasyon Sorunu • Kirlenme
ve Tıkanıklıklarla Mücadelede
Vergilemenin Rolü

ÇELİK HALAT

EN BÜYÜK ÜRETİCİ
OLMANIN
SORUMLULUĞUNU
TAŞIYOR.

ÇOKDEMETLİ HALAT
MONOTORON
ÖNGERİLİMLİ BETON TELİ
YAYLIK TEL
GALVANİZLİ TEL ve
LASTİK TELİ

Öncü oluşumuzu bize duyduğunuz güvene borçluyuz.

ÇELİK HALAT
ve
TEL SANAYİ A.Ş.

Kabataş, Setüstü No:27 80040-İstanbul

Tel: (1) 152 45 00 (4 hat) Tlx: 24230 ceha tr Fax: (1) 149 89 22

*Yeni yılınızı
en iyi dileklerle
kutlarız*

**ORTA ANADOLU
TİCARET VE SANAYİ
İŞLETMELERİ A.Ş.**

NIVEA, CİLDİNİZE ÖZEN GÖSTERİR!

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YILLARDIR GÜVENLE KULLANILAN NIVEA,

BİLEŞİMİNDEKİ DOĞAL MADDELERLE CİLDİN NEM KAYBINI ÖNLER,

YAĞ DENGESİNİ KORUR.

NIVEA KREM, CİLDİN TEMİZ, TAZE VE SAĞLIKLI OLMASINI SAĞLAR,

CİLDİ TÜM DIŞ ETKİLERE KARŞI KORUR.

CANLI, PÜRÜZSÜZ VE SAĞLIKLI BİR CİLT İÇİN!

NIVEA
Creme

"Ailenizin Kremi"

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.

Adnan İmtiyaz Sahibi

BÜLEND ÇORAPÇI

Yazı İşleri Müdürü

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Dr. Öztin Akgüç •
Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Prof. Dr. Güven Alpaz •
Prof. Dr. Orhan Altan • Prof. Dr. Osman Fikret Arkun •
Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Prof. Dr. Ömer Faruk
Battırel • Dr. Metin Berk • Prof. Dr. Ünal Bozkurt
• Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nasuhi
Bursal • Ege Cansen • Haluk Ceyhan • Prof. Dr.
Lâtif Çakıcı • Mehmet Gün Çalıka • Şinasi Çelik-
kol • Özer U. Çiller • Bülend Çorapçı • Ahmet
Demirel • Zeki Döşlülü • Necdet Durakbaşı •
A. Aydın Dündar • Kaya Erdem • Tarhan Erdem
• Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cumhur Ferman •
Prof. Dr. Atilla Gönenli • Prof. Dr. Emre Gönensay
• Doç. Dr. Seyfettin Gürsel • Prof. Dr. Zeyyat Hatı-
boğlu • Erhan Işıl • Prof. Dr. Haluk A. Kabaaliğ-
lu • Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı • Adnan Başer
Kafaoğlu • Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif
Keyman • Prof. Dr. Yıldırım Kılıks • Prof. Dr. Ta-
mer Koçel • Kemal Kurdaş • Prof. Dr. Kemal Kur-
tulmuş • Nuh Kuşçulu • Prof. Dr. Erol Manisalı •
Prof. Dr. Orhan Morçil • Prof. Dr. Erdoğan Moroğ-
lu • Ziya Nebioğlu • Ergin Neng • Rahmi Önen
• Prof. Dr. İsmail Özasan • M. Celâlettin Özgen
• Ertan Özgür • Tuncay Özilhan • Selâhattin Öz-
men • Prof. Dr. Ergun Özsunay • Doç. Dr. Merih
Paya • Prof. Dr. Reha Poroy • Prof. Dr. Dündar
Sağlam • Halit Soydan • Prof. Dr. Mehmet Şükrü
Tekbaş • Osman N. Torun • Prof. Dr. Kemal To-
sun • Fikret M. Tuncer • Nezihe Tunçşiper • Prof.
Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türen • Doç.
Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ülkem • Dr. Cü-
neyt Ülsever • A. Doğan Yalın • M. Tarih Yaşa •
Doç. Dr. Gökse Yücel • Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Yazı Kurulu

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

DOÇ. DR. SEYFETTİN GÜRSEL

DOÇ. DR. MERİH PAYA

PROF. DR. DÜNDAR SAĞLAM

DOÇ. DR. T. GÜNGÖR URAS

Basım-Yayın Danışmanı

M. TARIK YAŞA

OKURLARA MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

54 yıl önce bir «10 Kasım» günü yitirdiğimiz Mus-
tafa Kemal ATATÜRK'ün manevi huzurunda
saygı ile eğiliyoruz. O'nu bu yıl da şükran ve min-
netle anıyor, bağlılığımızı belirtiyoruz. Meydana
getirdiği eserlerde ve izinde yürüyenlerin gönlün-
de manen yaşadığını biliyoruz. Yine de her «10
Kasım'da O'nusuz olmanın üzüntüsünü duyuyo-
ruz. Büyük önder ATATÜRK'ün bizi teselli
eden ve yeni kuşakları aydınlatan unutulmaz sö-
zünü bir kez daha yineleyelim: «Beni görmek de-
mek, mutlaka yüzümü görmek demek değildir.
Benim fikirlerimi, benim duygularımı anlıyorsanız
ve hissediyorsanız, bu kâfidir.»

«Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi» bu sayı-
sı ile 29'uncu yayın yılını tamamlamış bulunmak-
tadır. Sadece belirli konuları inceleyen bir yayın
organının yaşamını uzunca sayılabilecek bir süre
aralıksız sürdürebilmesinin bir açıklaması olmalı-
dır. Bir kez daha vurgulayalım: (i) Derginiz okur-
larından, yazarlarından ve reklamlar veren kuruluş-
lardan sürekli ilgi ve destek görmektedir. (ii)
Derginiz; ekonomik güçlükler nedeniyle 1992'de
zaman zaman -içerik genişletilmekle beraber-
iki ya da üç sayı tek kapak altında ve gecikmeli
olarak sunulduğu halde; okunan, aranan ve ala-
nında sözü geçen bir yayın organı olma niteliğini
sürdüremiştir. Bu sayının eki «Ayrı Bası» 1992 yıl-
ının bilançosunu oluşturmaktadır.

Okurlarımızın ve grup aboneleri olan kuruluşların
1993 yılında da Dergi'den süregelen ilgilerini esir-
gemeyeceklerine inanıyoruz. Bu inançla da kendil-
lerine sesleniyoruz: Lütfen kişisel ya da grup abo-
nenizi bir an önce yenileyiniz. Bilindiği gibi abo-
nelerin süreleri Aralık ayı sonunda bitmiştir.
Abone yenileme işleminin gecikmesi, dağıtım ça-
lışmalarımızı olumsuz yönde etkilemekte; ayrıca,
Dergi'nin gereğinden çok ya da az sayıda basıl-
masına yol açmaktadır. Bir kez daha içtenlikle be-
lirtelim ki; beklentilerinize cevap verebilmek,
zengin içerikli bir yayın hazırlayabilmek, kısacası
size daha iyi hizmette bulunabilmek için; desteği-
nize ihtiyacımız vardır.

Dergi'de yer alan yazıların, her zaman olduğu gi-
bi ilginizi çekeceğini ümit ediyor, mümkünse tü-
münü okumanızı salık veriyoruz. Ayracağınız za-
manın boşuna harcanmadığını göreceksiniz.

Saygılarımızla,

Ekonomik Göstergeler (İç)

Kasım – Aralık/1992

	1990	1991	1992		
			Temmuz	Ağustos	Eylül
T. C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Alın Mevcudu (milyon \$)	7524.0	6626.0	6618.0	7286.0	7253.0
Banknot Miktarı (milyar TL)	14265.4	21288.5	29447.8	30592.1	31652.5
T. C. Merkez Bankası Kredileri (milyar TL)	7641.2	22976.1	38998.5	38215.6	36702.8
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL)	3064.1	13605.4	24752.9	22988.2	20710.3
BANKALAR (milyar TL)					
Toplam Mevduat	72779.8	114526.6	145225.1	151075.2	
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	14597.4	21615.3	20582.8	22244.9	
Tasarruf Mevduatı	32569.3	57307.2	74154.8	78052.4	
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	5268.0	7293.6	8683.8	9195.1	
Vadeli Tasarruf Mevduatı	27301.3	50013.6	65471.0	68857.4	
Mevduat Serlikası	2381.9	3389.7	3837.2	3925.0	
Resmî Kuruluş Mevduatı	3519.4	3151.3	6975.9	7153.1	
Bankalar Mevduatı	6837.6	8281.6	14385.6	12263.4	
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	12874.2	20781.6	25288.8	27436.5	
Döviz Tevdiatı	22538.0	54083.5	94173.7	99585.0	
Toplam Krediler	80034.2	130749.0	169384.8	170106.4	
Tarım	12823.1	18116.1	20764.5	20426.4	
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	8319.8	13579.7	15514.1	17176.5	
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkar)	2477.4	3470.0	4837.4	4829.8	
Gayrimenkul	5094.4	8524.84	10621.9	11348.6	
Denizcilik	107.7	120.67	114.4	121.6	
Turizm	1209.4	1928.64	2017.7	1991.1	
Diğer İhtisas Kredileri	238.7	269.97	0.9	0.1	
Ticari, Sınal, Sair	49763.6	84739.46	115155.7	114212.2	
PARA ARZI (milyar TL)	29763.6	43395.06	59933.0	57935.0	60084.0
FİYATLAR (DİE Toplan Eşya 1981 = 100, Tüketici Fiyatları 1987 = 100)					
Toplan Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	3524.4	805.0	1030.6	1080.4	1148.1
Tarım (Genel)	2992.5	795.0	854.8	903.2	994.2
İmalât Sanayii (Genel)	3244.5	807.8	1065.9	1117.4	1180.2
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	559.2	957.0	1228.6	1275.5	1370.5
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	550.4	934.2	1159.6	1202.9	1289.7
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	22302.3	21038.3	12463.4	14330.7	16283.3
Dışsatım (FOB)	12959.5	13597.9	8069.0	9275.5	10554.6
İşçi Dövizleri	3426.0	2819.0	1505.0	1819.0	2127.0

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışları dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Banka kredileri ayrı-ayrı 1989 yılı sonu itibarıyla değiştirilmiştir. (4) Para arzı (M₁) dar tanımlıdır. (5) Toplan eşya fiyatları, 1991 Ocak ayından itibaren «1987=100» olarak verilmektedir.

İnceleme

Doç. Dr. NURDAN ASLAN

Avrupa Topluluğu'nun Ekonomik ve Parasal Entegrasyon Sorunu

GİRİŞ

AVRUPA Topluluğu'nun uzun süredir ekonomik ve parasal entegrasyon yönünden çok çaba harcadığı, ancak bu amaca henüz ulaşamadığı bilinmektedir.

AT üyesi ülkeler arasında 1992 yılında tam entegrasyon kurulması fikri, 1951 Paris ve 1958 Roma Anlaşması ile planlanmıştır. Ancak, bugüne kadar bu amaca yönelik önemli bir ilerleme, sadece mal piyasalarında sağlanmıştır. Topluluk içi ticarette tarifeler ve miktar kısıtlamaları 1968 yılında kaldırılırken, genellikle hizmetler alanında ve imalat sanayiinde birçok tarife dışı engeller devam etmiştir ⁽¹⁾.

A — AVRUPA TOPLULUĞU'NUN EKONOMİK ENTEGRASYON SORUNU

1. Ekonomik Entegrasyon Çabaları

AT'ın idari organı olan Avrupa Konseyi, 1985 yılının Mart ayında üye

ülkeler arasında mal, hizmet, sermaye ve işgücünün serbestçe dolaşımını kısıtlayan tüm engellerin tamamen kaldırılması için belirli bir süreci içeren ayrıntılı bir program hazırlamıştır. Haziran 1985'de ise, Komisyon piyasaları birleştirme ile ilgili 300 temel öneri ve direktif içeren ve «White Paper» denilen bir tebliğ yayınlamıştır ⁽²⁾.

Temmuz 1987'de ise, Avrupa entegrasyonunu kolaylaştırmak amacı ile gerekli yasal düzenlemeleri getiren Tek Avrupa Anlaşması (Single European Act) AT Bakanlar Konseyi'nde oy çokluğu ile kabul edilmiştir. Ancak, vergi politikaları ve mesleki niteliklerin uyumlaştırılması gibi konularda hâlâ, oybirliği şartı aranmaktadır.

White Paper önerileri, esas olarak, fiziki, teknik ve mali engelleri kaldırmayı planlamıştır. Bu engeller sınır

(1) IMF Survey, May 29, 1989, Volume 18, Number 11, p. 166

(2) Gita Bhatt; «Europe 1992, The Quest for Economic Integration», Finance and Development, June 1989, p. 40.

kontrollerini, teknik standartları ve vergi düzenlemelerindeki farklılıkları kapsamaktadır. Önerilerden bazıları şunlardır (3);

- Tüm sınır kontrollerinin kaldırılması.
- Sağlık, güvenlik, tüketici korunması ve çevre ile ilgili teknik standartların harmonizasyonunun karşılıklı kabulü ilkesi uygulanarak teknik engellerin kaldırılması.
- Topluluk içi mesleki tanımlamaların kabulü.
- Katma değer vergisi gibi dolaylı vergilerin harmonizasyonu
- Sermaye hareketlerinin ve finansal hizmetleri libere edilmesi.

325 milyonluk tüketiciye sahip tek bir piyasa, AT'ı dünyanın ikinci en büyük ekonomisi yapacaktır. Böyle bir birlik, Topluluk açısından olduğu kadar, tek tek ülkeler açısından da, sermaye ve işgücü kaynaklarını en verimli alanlara yönlendirerek, büyük ve genişleyen bir piyasa yaratacaktır.

AT'ın diğer önemli bir çalışması 1988 yılında yayınlanan Cecchini Raporu'dur. Bu rapor, Avrupa piyasasının bütünleşmesinin getireceği potansiyel fayda ve maliyetleri incelemiştir. Raporda bütünleşme ile ilgili formalitelerin maliyetlerinin Topluluk ihracatının yüzde 1,8'i, teknik düzenleme ve standartlarla ilgili maliyetlerin ise toplam üretimin yüzde 2'si dolayında olduğu hesaplanmıştır.

Kamu sektörünün hâkim olduğu sanayi dallarında –özellikle enerji, ulaşım, büro, savunma ve teçhizat gibi– entegrasyondan daha fazla kazanç

beklenmektedir. Rapora göre bu alandaki serbest rekabet sonucu yılda 20 milyar ECU'luk tasarruf sağlanacaktır. Piyasanın büyümesinden ve dolayısıyla üretimin artmasından doğacak ölçek ekonomiler Avrupa sanayiine ek kazançlar getirecektir. Dolayısıyla Avrupa sanayiinin yaklaşık üçte biri, yüzde 1–7 kadar maliyet indiriminden yararlanacaktır. Ölçek ekonomilerden sağlanacak tasarrufların, üye ülkelerin GSYİH'sının yaklaşık yüzde 2'si kadar olacağı hesaplanmıştır.

Tamamen serbest ve rekabetçi iç piyasanın, 5–6 yıllık bir dönem içinde Topluluğun GSYİH'sını yüzde 4.5–7 oranında arttırabileceği, fiyatları yüzde 4.5–6 oranında indirebileceği ve 2.5 milyon dolayında ek istihdam yaratabileceği hesaplanmaktadır. Dolayısıyla artan ekonomik faaliyetler sonucu, bütçe gelirlerinin GSYİH'nın yüzde 2.2'si kadar artabileceği, ödemeler dengesinin de GSYİH'nın yüzde 1'i kadar iyileşebileceği tahmin edilmektedir (4).

Birleşik Avrupa'ya doğru ilerlemeler sınır kontrolleri, teknik standartlar, işgücünün hareketi, serbest piyasa ve finansal hizmetler konularında sağlanmıştır.

Sınır kontrolleri Ocak 1988'de hazırlanan bir tebliğ ile (Single Administrative Document) önemli ölçüde basitleştirilmiştir. Ayrıca Haziran 1988'de yüksek eğitim diplomalarının karşılıklı kabulünü sağlayan bir yasa, Bakanlar Konseyi tarafından benimsenmiştir.

Öte yandan uzun vadeli sermaye

(3) a.g.k., p. 40–41.

(4) a.g.k., p. 41.

akımlarındaki kısıtlamaları kaldırmak amacı ile Komisyon'un 1960 yılında bir direktif yayınlamasına rağmen bu konuda uzun yıllar önemli bir ilerleme sağlanamamış, üstelik 1968-73 döneminde birçok AT ülkesinin yeni sermaye kısıtlamaları getirdikleri gözlenmiştir. Nihayet 1986 yılında, uzun vadeli ticari işlemler, hisse senetleri ve tahvil-ler ile ilgili sermaye hareketlerine, liberasyon getiren bir yasa benimsenmiştir. Haziran 1988'de ise, tüm kısa ve uzun vadeli sermaye işlemleri, direkt yatırımlar ve hisse senedi üzerindeki kambiyo kontrollerini libere eden bir yasa getirilmiştir. Bu yasa ile, AT ülkelerinde ikamet edenler arasında sermaye hareketlerindeki kısıtlamalar kaldırılmıştır. Bir AT ülkesinde ikamet eden kişi, diğer tüm üye ülkelerde, bankacılık hizmetlerine, borsaya, gayrimenkul piyasalarına ve diğer finansal hizmetlere girebilmektedir. Ancak yasa, bazı durumlarda en fazla 6 aylık bir dönem için, kısa vadeli sermaye hareketlerine yeniden kısıtlamalar getirebilmesine izin veren bir maddeyi de kapsamaktadır.

Finansal faaliyetleri libere etme çabalarının ise daha çok bankacılık ve sigortacılık alanlarında yoğunlaştığı gözlenmektedir. 1987 yılında yayınlanan fakat resmen benimsenmesi 1989 yılında sağlanan bir yasaya göre, bir sigorta şirketi, hayat sigortası dışında bir alanda AT içersindeki büyük riskleri sigortalayabilme hakkına sahip olmaktadır. 250 kişiden daha fazla çalışını istihdam eden, 12.8 milyon ECU'dan fazla döner sermayesi ya da 6.2 milyon ECU'dan fazla toplam sermayesi olan bir şirketin ise büyük risk ta-

şıdığı da kabul edilmiştir. Ancak, İspanya 1998'e kadar, Yunanistan, İrlanda ve Portekiz ise 1999'a kadar bu yasa dışında tutulmuştur.

Bankacılık faaliyetlerinin liberasyonu ise, 1990 yılında benimsenen «İkinci Bankacılık Koordinasyon Direktifi» ile biçim kazanmıştır. Bu yasa, bir AT ülkesinde lisansa sahip olan bir bankaya, diğer üye ülkelerde şube açma, faaliyetlerini genişletme hakkını vermektedir. Bu faaliyetler, kuşkusuz, mevduat toplama, kredi verme, hisse senedi ticareti yapma ve portföy yönetimini kapsamaktadır (5).

2. Ekonomik Entegrasyon Sorunları

Tek Avrupa'ya doğru ilerlemeyi sağlayacak bazı tebliğler, teknik ve politik sorunlar yaratacağı endişesi ile uygulanamamaktadır. Bazı üye ülkeler, özellikle İngiltere, uyuşturucu, göç trafiği ve terörizm gibi konularda kaygı duyduğundan işgücünün serbest dolaşımı alanındaki gelişmeleri ertelemektedir.

Öte yandan sınır kontrollerinin tamamen kaldırılması dolaylı vergilerin harmonizasyonunu gerektirmektedir. Bugün tüm üye ülkeler KDV'yi benimsemişlerse de oranların ülkeler arasında büyük ölçüde farklılıklar göstermesi, ülkelerin fiyat yapılarını etkilemektedir. Bu farklılıkları en aza indirme çabası içinde olan Komisyon, dayanıklı mallar için yüzde 14-20 oranında bir standart oranı, temel mallar için de yüzde 4-9'luk bir indirim oranı öner-

(5) a.g.k., p. 41.

miştir. Ancak bu öneri, örneğin çocuk giysisi, gıda ve kitaptan vergi almayan İngiltere gibi bazı ülkelerce ve Danimarka, İrlanda, İtalya gibi yüksek oranda KDV uygulayan ve vergi gelirlerini kaybetme endişesi taşıyan ülkelere benimsenmemiştir. Daha sonra Komisyon ihracat bedeli üzerinden KDV alınması ve bir kliring odası aracılığı ile ülkelerarası dengenin sağlanmasını içeren bir sistemi önermişse de İngiltere ikna edilememiş, böylece bu alanda bir ilerleme sağlanması güçleşmiştir (6).

Öte yandan sermaye kontrollerinin kaldırılması ile, sermaye gelirinden daha düşük vergi alan ülkelerin, daha yüksek vergi alan ülkelere göre avantajlı olacakları da ayrı bir tartışma konusu oluşturmaktadır. Bir ülkede ikamet eden kişiler, tasarruf ve sigorta üzerindeki ağır spesifik vergilerden kurtulmaya çalışırken, sermaye hareketlerinin liberasyonu ve tasarrufların dışarıda biriktirilmesine izin verilmesi, vergi kaçığına ve dolayısıyla vergi gelirlerinin azalmasına yol açabilecektir.

B — AVRUPA TOPLULUĞU'NDA PARASAL ENTEGRASYON SORUNU

Mart 1983 tarihinde geniş kapsamlı bir düzenleme ile döviz kuru mekanizmasına katılan ülkeler, maliyet ve fiyat yapılarını birbirlerine yaklaştıracak politikalar izlemeye başlamışlardır. Alman Markı'nın temel para birimi olarak ortaya atıldığı sistemde, istikrarın artırılması, döviz kuru ve para politi-

kalarında işbirliği amaçları ile çalışmalar yürütülmüştür.

1. Parasal Entegrasyon ile İlgili Çalışmalar

AT para birliği ve entegrasyonunun biçim ve amaçları ile ilgili tartışmalar 1980'li yılların ortalarında, EMS'nin çok kısa vadeli finansman kolaylıklarının kullanımı ve ECU'nun rolü gibi daha teknik konular üzerinde yoğunlaşmıştır. 1988 yılından itibaren de bazı AT ülkelerinin EMU'ya destek olmaları ile tartışmalar önemli bir hız ve politik bir boyut kazanmıştır. Daha sonra da EMU'ya geçişi sağlayacak somut aşamaları planlamak üzere özel bir komite kurulmuştur.

Aynı yıl içerisinde bu çalışmaların bir sonucu olarak Delors Raporu açıklanmıştır (rapor adını AT Komisyonu Başkanı Jacques Delors'dan almaktadır). Rapor ekonomik ve parasal alanda planlanana paralel bir gelişme ile EMU'nun belirsiz bir süreç içinde üç aşamada gerçekleşmesini önermektedir. Parasal birlik, AT'a üye ülkelere ait tüm para birimlerinin kesin konvertibilitesini, entegre olmuş mali piyasalarda sermaye hareketlerinin serbestliğini ve üye ülkeler arasında dalgalanma marjları olmadan sabit döviz kurlarının varlığını içermektedir. Ekonomik birlik ise kişileri, mal ve hizmetleri kapsayan ve sermayenin serbestçe hareket edebildiği, makro ekonomik politikaların yeterli ölçüde koordine edildiği tek bir piyasa olarak tanımlanmaktadır.

(6) a.g.k., p. 42.

Delors Raporu, bir parasal birlik ve tek bir para yaratma amacı ile Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (ESCB) kurmayı önermiş, sistemin üye ülkelerin merkez bankaları guvernörlerinden oluşan federal bir biçimde örgütlenmesini planlamıştır. Bu banka para politikası oluşturacak ve yürütecek, döviz kurlarını ve rezervleri idare edecek ve ödemeler bilançosunu denkleştirecektir. Banka ayrıca, Topluluk yetkilileri ve yerel hükümetlerden gelen direktiflerden bağımsız olacak ve kamu sektörüne borç veremeyecektir (7).

Raporda üç aşama önerilmiştir:

i) Mevcut kuramsal çerçeve içinde politik işbirliğinin güçlenmesi ve ekonomik performansın daha fazla birbirlerine yaklaşması amaçlanacaktır. Halen serbestçe dalgalanan tüm AT para birimleri, EMS döviz kuru mekanizmasına yönlendirilecektir.

ii) Ülkeler arası yakınlığı daha fazla arttırmaya ve ESCB'nin kurulmasına yönelik bir geçiş dönemi söz konusu olacaktır. ESCB'nin temel görevi ise bağımsız para politikalarından ortak bir para politikasına geçişi sağlamaktır.

iii) Nihai aşamada ise, ortak yapısal ve bölgesel politikalar daha fazla güçlendirilecek, makro ekonomi ve bütçeleme ile ilgili politikalar birbirleri ile uyumlaştırılacaktır. Ayrıca tüm sorumluluk ESCB'ye ait olmak üzere bir ortak para politikasına geçilecektir. Döviz piyasasına müdahale ile ilgili kararlar ve resmi rezervlerin idaresi bu banka konseyi tarafından yürütülecektir.

Eleştiriler

Kuşkusuz, Delors Raporu birçok yönden eleştirilmiştir. Fransa ve İtalya'nın başı çektiği bir grup ülke, ortak kurum ve politikalara hızla ulaşılması gerektiği görüşünü savunurlarken, Hollanda ve Almanya'nın liderlik ettiği bir grup ülke de daha fazla ekonomik entegrasyon için, daha uzun bir sürenin gerekli olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Öte yandan, Kasım 1989 tarihinde, ABD yetkilileri, Delors Raporu'nun «kurumsal» yaklaşımına bir alternatif olarak «evrimsel» yaklaşımı tavsiye ederek, kendi AT parasal entegrasyon fikirlerini önermişlerdir. Bu yaklaşıma göre, ulusal paraların ve ulusal para otoritelerinin merkezileştiği çok paralı bir model ileri sürülerek, politik sorumluluk sorunu en aza indirilmektedir (8).

Ancak, bu öneri ile getirilen «para birimleri arasındaki rekabet» sistemi, AT için istenen istikrarlı bir parasal düzen sağlayamayacaktır. Çünkü, yerel paralar birbirlerine sıkı olarak bağlı olmadıkları sürece parasal birlikten söz edilemez.

Yeni Öneri

Öte yandan, dönemin İngiltere Maliye Bakanı John Major, Haziran 1990 tarihinde, ülkeler arası ekonomik

(7) Jacop A. Frenkel, Morris Goldstein; «Europe's Emerging Economic and Monetary Union», Finance and Development, March 1991, p. 2.

(8) Horst Ungerer; «Europe - The Quest for Monetary Integration», Finance and Development, December 1990, p. 15.

performansın daha fazla birbirine yakın olması için çok fazla çaba gerektiğini belirterek yeni bir öneri sunmuştur. Öneride, ECU'ya yerel paralar ile rakebet edecek derecede önemli bir rol verilmiştir. Buna göre, AT paralarına karşı ECU talebini karşılayacak Avrupa Para Fonu kurulacak, ECU gerçek bir para birimi olarak yaratılacak ve AT paralarına karşı hiçbir zaman devalüe edilmeyecektir. Uzun dönemde ise ECU, bir orta para birimi ve tek para olarak daha geniş alanda kullanılacaktır ⁽⁹⁾. Ancak, öneride Avrupa Para Fonu'nun kurumsal özellikleri üzerinde durulmamıştır. Ayrıca, öneri, tam parasal birliğin son aşamasına ulaşmak için koşulların ne zaman sağlanabileceği sorusunu da cevapsız bırakmıştır.

Görüldüğü gibi Delors Raporu, özellikle makro ekonomik koordinasyonun gerekliliği üzerinde durmuştur. Rapora göre, koordinasyonsuz ve birbirinden kopuk yerel bütçe politikaları, parasal istikrarı zayıflatacak, Topluluğun birçok sektöründe dengesizlikler yaratacaktır. Rapor ayrıca, her üye ülkenin bütçe açıklarını ve Topluluk dışı paralarla dış borçlanmayı sınırlayıcı kurallar getirmiştir.

Ancak, para ve maliye politikalarının tutarlılığının, ülkeler arasındaki yoğun koordinasyon ile mi, yoksa Topluluk düzeyinde bir merkezileşme ile mi, başarılabileceği sorusu cevapsız kalmaktadır. Bazı görüşlere göre Topluluk bütçesinin hacmi sınırlı olduğundan, yerel bütçelerin koordinasyonu gerekli olmaktadır. Buna rağmen bu konuda pek fazla istekli olunacağı şüphelidir.

Avrupa Merkez Bankası'nın Bağımsızlığı Sorunu

Bu tartışmanın temeli, ekonomi politikasının amaç ve çerçevesi ile ilgili görüş farklılıklarına dayanır. Bir görüşe göre, para politikası dahil tüm ekonomi politikası ortak bir yaklaşımı içermeli, ortak olarak biçimlendirilmeli ve yürütülmelidir. Fiyat istikrarı, ekonomik büyüme, yüksek istihdam, ödemeler dengesi dengeliği ve döviz kuru istikrarı ekonomik politika amaçlarını oluşturmaktadır.

Başka bir görüşe göre ise, fiyat istikrarı ekonomik politikanın temeli olmaktadır. Bu istikrar, piyasa ekonomisi ilkeleri, özel mülkiyet gibi bir ülkenin ekonomik yapısının temel unsurlarının bir tamamlayıcısı olarak görülmektedir. Almanya, İsviçre, ABD gibi ülkelerin merkez bankalarının önemli derecede bağımsız olmalarında bu unsurlar önemli rol oynamaktadır. Bu merkez bankaları, görevleri ile ilgili politikaları izlemede bağımsız davranabilirken, dış ülkelere genel görüş oluşturma sürecinde birbirlerine bağımlıdırlar ⁽¹⁰⁾.

Ülkelerin merkez bankası başkanları, Avrupa Merkez Bankası için demokratik kontrolü güvenli olarak görmektedirler. Bu kuruluşun üst düzey görevlileri ise, AT Bakanlar Konseyi ya da Avrupa Konseyi gibi Avrupa'nın politik yapısı içinden atanmalıdırlar.

2. Parasal Entegrasyon ile İlgili Sağlanan Aşamalar

EMU'ya yaklaşma sürecinin bir

(9) Euromoney, March 1989, p. 54.

(10) Ungerer, a.g.k., p. 16.

aşaması 1 Temmuz 1990'da Delors Raporu'nda planlandığı gibi başlamıştır. İlk amaçlardan birisi de, EMU ile ilgili ülkeler arası bir konferans düzenlemek ve AT'nun kuruluş anlaşmalarını değiştirmek olmuştur. Bu toplantılar sonucunda AT ülkeleri, ekonomik ve parasal entegrasyonu arttırmak amacı ile 1 Ocak 1994 tarihinden itibaren iki aşama başlatmaya karar vermişlerdir. Bu aşamanın başlangıcında AT için yeni bir parasal kurum oluşturulması kararlaştırılmıştır.

Bu süreç içerisinde de mali ve parasal entegrasyon alanlarında birçok önemli gelişmeler olmuştur. Özellikle Fransa ve İtalya geriye kalan sermaye kısıtlamalarını kaldırmışlardır (1 Ocak 1990 ve 14 Mayıs 1990). Belçika ve Lüksemburg ise Mart 1990 tarihinde, cari işlemler ve sermaye işlemleri için ikili döviz kuru rejimine son vermiştir. İspanya, Haziran 1989'da daha geniş dalgalanma sınırlarından faydalanarak döviz kuru mekanizmasına (ERM) katılırken, İtalya Ocak 1990'da, daha dar sınırları benimsemiştir. Haziran 1990'da Belçika, frankı Alman Markı'na bağlama kararı almıştır. 8 Ekim 1990'da ise, İngiltere, sterlinin ERM paraları karşısında dalgalanmasını azaltmak ve enflasyon oranını düşürmek amacı ile ERM'ye katılmıştır (11).

Mart 1990 tarihinde, AT Bakanlar Konseyi ülkelerin ekonomik düzeylerinin yakınlıkları ile merkez bankaları arası işbirliğini ilgilendiren kararları değiştirmeyi benimsemişlerdir. Ekonomik düzeylerin yakınlıkları ile ilgili karar, kuşkusuz yüksek istihdam düzeyi ile, sürekli enflasyonsuz büyümeyi içermektedir.

Merkez bankaları arası işbirliği ile ilgili karar değişikliği ise, Merkez Bankası Guvernörler Komitesi'nin yetkisini kesin olarak tanımlamakta ve genişletmektedir. Bu yetkiler ise, EMS'nin işleyebilmesi için, fiyat istikrarını, ülkelerarası para politikası koordinasyonunu ve parasal istikrarı kapsamaktadır.

Kuşkusuz, EMU ile ilgili çözülmesi gereken pek çok konu bulunmaktadır. Düzenlenecek ülkelerarası konferanslarla, kurumsal ve teknik konular tartışılmalıdır. Özellikle, bir Avrupa Merkez Bankası'nın nasıl örgütlenmesi ve çalışması gerektiği, sorumluluk alanı ve bağımsızlık derecesi gibi sorunlar çözümlenmelidir. Ayrıca, parasal entegrasyon sürecinin hızı, parasal ve ekonomik birliğin aynı zamanda beraberce geliştirilip geliştirilemeyeceği, iki aşamalı bir sürecin olumlu ve olumsuz yönleri tartışılmalıdır. Sonuç olarak, denilebilir ki, asıl çözülmesi gereken sorun, egemenliği, ortak Avrupa kurumlarına bırakmaya ve ortak karar alma sürecine katılmaya ülkelerin istekli olup olmamalarıdır.

3. Para Politikasının Amaçları

Avrupa Para Birliği'ne (EMU) ulaşılması kuşkusuz, üye ülkeler arasında para politikası amaçları hususunda bir görüş birliğine varılmasını zorunlu kılmaktadır. Bilindiği gibi 1960 ve 1970'li yıllarda, gelişmiş sanayi ülkelerinin para politikaları; fiyat istikrarı, tam istihdam, sürekli ekonomik büyüme, dö-

(11) a.g.k., p. 16. Ayrıca bkz.: Journal of Banking and Finance, 12(1989), North-Holland, p. 506.

viz kuru istikrarı ve mali sistem istikrarı gibi birçok amacı içermekteydi. Ancak, son on yıldır, hükümetler para politikası araçlarını, sadece fiyat istikrarını sağlama ve enflasyonu kontrol etme amacı için kullanma çabasına girmişlerdir. Çünkü bu amaçlar, diğer ekonomik amaçları başarmada – yeterli olmasa da – zorunlu koşullardır.

Bu eğilime uygun olarak, Avrupa Merkez Bankası Sistemi'nin de (Euro Fed) istikrarlı bir fiyat politikası konusunda yoğunlaşması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu amacı destekleyecek nitelikte, kamu sektörüne kredi vermek zorunda olmayan, önemli ölçüde bağımsız bir Euro Fed önerisi getirilmektedir ⁽¹²⁾.

Bu arada, politikacıların, cari hesap dengelerini nasıl düzenleyecekleri sorunu ile fazla ilgilenilmemektedir. Aslında, geçmişte de, EMU üyesi ülkelerin, cari hesap dengesi amacına, diğer amaçlara olduğu kadar fazla önem vermedikleri dikkati çekmektedir. Kuşkusuz Avrupa sermaye piyasasının giderek daha fazla libere olması nedeniyle, ülkelerin cari hesap dengesi amacına verdikleri önem de farklı olmaktadır. Ayrıca günümüzde, ECU/US \$ VE ECU/Yen kambiyo kurunu önemli ölçüde etkileyen Avrupa cari hesap pozisyonu sorunu da bulunmaktadır ⁽¹³⁾.

Cari hesap dengesizlikleri karşısında yetkililerin tutumu ne olmalıdır? Her şeyden önce bu tür dengesizliğin olumlu ya da olumsuz olduğu sorunu, ülkelerin kendi özel koşullarına göre ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Böyle bir değerlendirme yapılırken de, şu

üç faktörün gözönüne alınması yararlı olacaktır:

i) Bütçeyi finanse etmede kullanılan vergi ve borçlanma yapısı ile kamu harcamalarının düzeyi ve bileşimi açısından mali durumun değerlendirilmesi.

ii) Dış açıkla beraber artan tüketim harcamalarının, geçici olup olmadığı ya da bunların zaman içerisinde düzenlenmesinin arzu edilip edilmediği sorunu.

iii) Dış açıkla beraber artan yatırımların –dışsalıklar dahil– borçlanma maliyetini aşan bir getiri sağlayıp sağlayamayacağı beklentisi.

Dış dengesizliği düzeltme ihtiyacı hissedilip de, bunun en iyi nasıl başarılabileceği sorunu gündeme gelirse, bu konuda karar vermeden önce, dengesizliğin kaynağını bilmek gerekmektedir.

Avrupa Para Birliği içerisinde döviz politikasının rolü ile de ilgili olarak çeşitli konular gündeme gelmektedir: EMU dışında kalan para birimlerinin döviz kuru yönetimi, EMU içerisindeki bir ülke parasının değer kaybı veya EMU'ya ulaşmada hızlı ya da aşamalı geçişi sağlayacak «sert» ya da «ılımlı» döviz kuru politikaları gibi.

Üç Kutuplu Sistemde Döviz Kuru Yönetimi

Son yıllarda ılımlı döviz kuru kararlarını içeren üç kutuplu döviz kuru sis-

(12) Frenkel, Goldstein, a.g.k., p. 2.

(13) IMF Survey, January 9, 1989, Volume 18, Number 1, p. 11-12.

teminin daha çok tercih edilen bir uluslararası para sistemi olduğu anlaşılmıştır. Burada üç kutup kavramı, para birimlerinin ya ABD Doları'na, ya Japon Yeni'ne ya da Avrupa Para Birimi'ne (ECU) bağlanmasını ifade etmektedir. İlimli döviz kuru kararları ise bilindiği gibi, döviz kuru hedeflerinin sık sık ve küçük boyutlarda değiştirilmesidir.

Böyle bir sistem kuşkusuz bazı koşulları içermektedir. İlk olarak, her biri fiyat istikrarı amacını öncelikle benimsemiş, nispeten bağımsız üç merkez bankasına sahip bir döviz kuru politikası gerekmektedir. Bu politikada döviz kurlarını kabaca belirlenen hedef bölgeler içerisinde tutabilmek için, kutup başlarını oluşturan ülkelerde para politikası araçlarının kullanılması söz konusudur. Sistemin gereği açısından ikinci olarak, üç kutup arasındaki reel döviz kurlarının zaman içerisinde ekonomik koşullardaki değişimleri yansıtabilmek için biraz esnek olması zorunludur. Üçüncü bir koşul olarak, kutuplararası daha disiplinli döviz piyasalarını kurma amacının başarısı, kutup başlarını oluşturan ülkelerde daha disiplinli para ve maliye politikalarının uygulanmasını gerektirmektedir. Son olarak, döviz kuru düzenlemelerinde büyük yanlışlıkların yapıldığı saptanan ülkelerde, kutuplararası döviz kuru yönetimine müdahale edilmesi söz konusu olmaktadır (14).

Böylece görüldüğü gibi sistem, bir kamu malı olan anahtar paralar için istikrarlı bir kur politikası öngörmektedir. Bu sistemde döviz kurunun istikrarını gerektiren pek çok neden vardır. Bu ekonomilerin daha fazla

dışa açık olmaları, birlik üyelerinin ticaretlerinin büyük bir kısmını kendi aralarında yapmaları, bölgesel entegrasyon amacı için istikrarlı kur politikası gerekmesi, paranın bir anahtar paraya bağlanarak antienflasyonist bir para politikasının güvenli yürütülebilmesi gibi nedenler bunlardan birkaçıdır.

Para Birliği İçinde Döviz Kuru Yönetimi

Bir para birliği içinde döviz kuru yönetme konusu bazı sorunlar içermektedir. Önemli nitelikteki bir sorun, kuşkusuz, bir politik araç olarak, döviz kuru değer kaybının sonuçları ile ilgilidir.

Teoriye göre, bir ekonomiyi etkileyen şok tipi, döviz kuru rejimi seçiminde önemli bir faktör olmaktadır. Bir para birliğinin temel sorunu ülkeye özgü şok tiplerini belirlemektir. Burada üç soru açıklığa kavuşturulmalıdır:

i) Avrupa ülkelerine tipik olarak uyan ekonomik şoklar ülkeye özgü olmaktan çok sanayie özgü müdür? Bu şoklar eğer, sanayie özgü iseler ve EMU üyeleri sanayi yapısına uyuyorlarsa, büyük bir olasılıkla ülke düzeyinde geçersiz kalacaktır. Aksine, şoklar ülkeye özgü iseler, kuşkusuz sorunlar daha büyük olacaktır.

ii) Avrupa'da ücret ve fiyatların aşağı doğru esnekliğinin artması ile birlikte mal ve faktör piyasalarında rekabet artacak mıdır? Eğer böyle ise, döviz kurlarında gerek duyulan değişiklikleri ücret ve fiyat değişimleri yo-

(14) Frenkel, Goldstein, a.g.k., p. 3.

lu ile başarmak, daha az maliyetli olacaktır.

iii) Ülkeye özgü reel şoklar durumunda, bir ülkenin vergi ve transfer ödemelerini otomatik olarak ayarlayabilen bir mali otorite faaliyette midir? Bilindiği gibi ABD'de, vergi ve transfer sisteminin bu türü, bir destekleme aracı olarak işlemektedir.

EMU'ya Geçişte Döviz Kuru Rejimi

Ortak bir para birliğine ve para birimine ulaşmada, geçiş döneminin hızlı ya da aşamalı olması ile ilgili olarak değişik görüşler savunulmaktadır.

EMU'ya, ECU'ya ve bir merkezi para otoritesine (örneğin Euro Fed) hızla ulaşmayı savunan görüş bazı yönlerden cazip görünmektedir. İlk olarak böyle bir sistem, birlik içinde, döviz kuru istikrarına olan güveni oldukça arttıracaktır. Kuşkusuz bir ortak para biriminin değeri, sabit kur sistemine göre daha zor değiştirilebilir. İkinci olarak bir ortak para birimi, EMU üyelerine, sabit döviz kurunun sağladığı avantajlardan daha çoğunu sağlayacaktır. Üçüncü olarak, bir merkezi para otoritesi, ülkelerin birbirinden bağımsız yerel para otoritelerinin birbirleri ile rekabet ederek komşuyu fakirleştirme gibi olumsuz dışsalıklara yol açan politikalar izlemelerine izin vermeyecektir. Ayrıca, merkezi bir para otoritesi, yerel para otoritelerine göre daha etkin bir para politikası yürütebilecektir ⁽¹⁵⁾.

Kuşkusuz, EMU'ya ulaşmada hızlı

geçiş yolunun bazı olumsuz yönler taşıdığı da bilinmektedir. Öncelikle üye ülkelerin ekonomik performanslarının farklı düzeylerde olması nedeniyle, ortak bir para birimi ve ortak bir para politikası için tüm iştirakçi ülkeler aynı derecede hazır değildirler. İştirakçi ülkelerin, özellikle enflasyon oranları ve para politikası hedefleri farklı olmaktadır. Bu durumda iki alternatif gündeme gelmektedir. Ya daha fazla üye olana kadar ortak para birliğine geçiş ertelenmelidir, ya da para birliği, ekonomik performans düzeyleri birbirine yakın ve birliğe geçişe hazır durumda olan ülkelerle sınırlandırılmalıdır.

Başka bir görüş ise, Avrupa Para Birliği'ne daha yavaş bir geçiş süreci izlemektir. Bu görüşe göre ülkelerin tek tek merkez bankaları ile federal para otoritesi bir arada bulunacaktır. Böylece, her ülkenin para otoriteleri daha sorumlu bir para politikası izlemek zorunda kalacaktır.

Maliye Politikası

1980'li yıllarda alınan dersler sonucunda anlaşılmıştır ki, maliye politikası ihmal edildiği ya da para politikası ile tutarlı olmadığı zaman, fiyat istikrarının, döviz kuru istikrarını ve dış dengeyi sağlama çabaları başarısız kalmaktadır. Bu nedenle daha fazla mali disiplin gerekli olmaktadır. Böylece on yıldan daha uzun bir süreden sonra Avrupa Para Sistemi içinde de maliye politikasının daha tutarlı olduğu görülmektedir.

(15) a.g.k., p. 3.

Eğer, maliye politikası, Avrupa Para Birliği'nin (EMU), temel ekonomik amaçlarını başarmada para politikası ile birlikte kullanılabilirse, parasal birliğe geçiş daha kolay sağlanacaktır.

C — EKONOMİK VE PARASAL ENTEGRASYON ALANINDA SON GELİŞMELER

Avrupa Topluluğu'nun ekonomik, parasal ve siyasi birliği yolunda düzenlenen müzakereler zincirinden birisi de 1991 yılı Aralık ayında düzenlenen Maastricht toplantısı olmuştur. Ancak, bu müzakerede de önemli bir gelişme ve görüş birliği sağlanamamıştır. Topluluk ülkelerinin çoğu 2000 yılından önce ortak paraya geçme konusunda birleşirken, İngiltere'den itirazlar gelmektedir. İtirazların temel kaynağını ise, kuşkusuz egemenliği kaybetme endişesi oluşturmaktadır.

Maastricht Zirvesi'nde görüş birliğine varılan en önemli kararlardan biri, para birliğine geçiş koşullarının saptanması olmuştur. Buna göre, AT ülkelerinin ortalama enflasyon oranlarının yüzde 4 dolayında olması, uzun vadeli faiz oranlarının belirli bir düzeyde tutulması, kamu kesimi açıklarının milli gelirin yüzde 3'ünü aşmaması ve son olarak toplam kamu borçlarının milli gelirin yüzde 60'ını geçmesi gerektiği konusunda anlaşmaya varılmıştır. Bu hedeflere ulaşılması durumunda tüm topluluk 1997'den itibaren ECU'yu kullanmaya başlayacaktır.

Ancak, Danimarka'nın Maastricht Anlaşması'nı referandumla reddetme-

si, para birliğinin 1997'de gerçekleşmesini güçleştirmektedir. Çünkü bu anlaşmaya göre Avrupa Para Birliği'nin başlayabilmesi için, Topluluk üyesi ülkelerin çoğunluğunun yani en az yedi ülkenin yukarıda belirtilen ekonomik ölçütlere uyması gerekmektedir. Bugün bu ölçütlere sadece Danimarka, Fransa ve Lüksemburg uymaktadır.

Öte yandan 1992 Eylül'ünün ilk yarısında Avrupa piyasalarında yaşanan kriz AT'ı önemli ölçüde etkilemiştir. İngiltere'nin Avrupa döviz kuru mekanizmasından geçici olarak çekilmesi, İspanyol Pesetası'nın devalüe edilmesi ve İtalyan Lireti'nin de önce devalüe edilmesi sonra dalgalanmaya bırakılması, Topluluk içinde tartışmalara yol açmıştır. Başta İngiltere olmak üzere bazı AT ülkeleri, sistem içindeki gerginliğin sorumlusu olarak Almanya'yı göstermektedirler. İngiltere Maliye Bakanı N. Lomant, İngiltere'nin Avrupa Döviz Kuru Mekanizması'na (ERM) geri dönebilmesi için Almanya'nın ekonomi politikasını değiştirmesi, özellikle faiz oranlarını indirmesi gerektiğini öne sürmektedirler.

Öte yandan Almanya Maliye Bakanı F. Woigel ise, Alman Markı'nın Avrupa Para Birliği'nin sembolü olduğunu ve izlenen ekonomik politikalarla markın bu derece güçlendiğini savunarak, politikalarını değiştirmeyecekleri yolunda izlenim yaratmaktadır.

Topluluk Komisyon Başkanı Jacques Delors da, sterlin ve liretin durumunun Avrupa Para Sistemi'ni etkilemeyeceğini ve bu nedenle sistemde

bir krizin sözkonusu olmadığını öne sürmektedir ⁽¹⁶⁾.

Öte yandan 20 Eylül 1992'de Fransa'da yapılan Maastricht Referandumu'ndan alınan az farklı «evet» sonucunun Avrupa Döviz Mekanizması'nda yaşanan sorunları giderebileceği düşünülmektedir. Danimarka'nın Maastricht'i reddetmesi ile Avrupa Para Birliği'nin 1997'de, dolayısıyla 2000 yılından önce gerçekleşmesi güç görünürken, İrlanda ve Fransa'da alınan olumlu sonuçların tam entegrasyon sağlanması açısından önemli adımlar oluşturacağı beklenmektedir.

SONUÇ

Tek paranın oluşturulması açısından Avrupa Para Birliği'nin sağlanması zorunlu olmaktadır. Çünkü pazar içindeki fiyatların bütünlük arz etmesi tek para birimini zorunlu kılmaktadır. Ayrıca, güçlü para arayışları ve ülkelerin kur istikrarını sağlama çabaları da Para Birliği'ne giden yollar olmaktadır.

Kurlar istikrar içinde dalgalanırken, sermayenin de serbestçe dolaşımı, Topluluk üyesi ülkelerin ortak para politikalarını benimsemeleri ile gerçekleşebilir. Bu nedenle, sermayenin serbest dolaşımını onaylayan Tek Pazar'ın kurulabilmesi için para birliğinin kurulması zorunludur.

Bu açıdan önümüzdeki yıllarda, Topluluk ülkelerini, tam bir ortak piya-

sa yaratacak reformları tamamlama mücadelesi ve günlük yaşamın birçok yönünü etkileyen ortak sosyal ve kurumsal düzenlemeler kurma çabaları beklemektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Bhatt, Gita; «Europe 1992, The quest for Economic Integration», Finance and Development, June 1989.

Dünya Gazetesi, 19 Eylül 1992.

Euromoney, March 1989.

Frenkel, Jacob A. and Goldstein, Morris; «Europe's Emerging Economic and Monetary Union», Finance and Development, March 1991.

Journal of Banking and Finance, 12 (1988), North - Holland.

IMF Survey, January 9, 1989, Volume 18, Number 1.

IMF Survey, May 29, 1989, Volume 18, Number 11.

Ungerer, Horst; «Europe - The Quest for Monetary Integration», Finance and Development, December 1990.

-
- ◆ İnsan önce yeniyi ister. Sonra bitmez bir gayretle faydalıyı arar. Daha sonra da kendisini yükselten ve değerlendiren iyiye kıymet verir.

Goethe

- ◆ İnsanoğlu toplu yaşama güdüsüne sahiptir. Bu his daha çok onun zihninde kendisini gösterir. Nitekim bir insan tek başına yürütyüşe çıkabilir ama, fikirlerinde tek başına kalmaktan nefret eder.

George Santayana

(16) Dünya Gazetesi, 19 Eylül 1992, s. 2

YENİLEDİNİZ Mİ?

HAYIR...

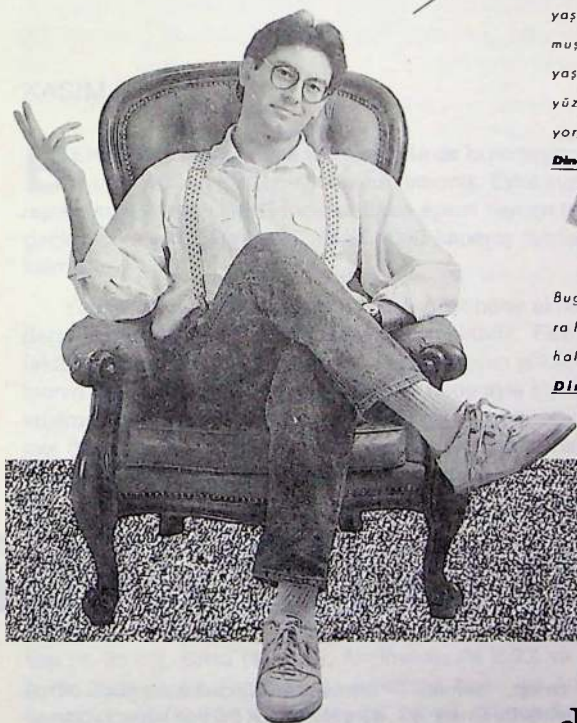
ESKİTEMEDİK.

Dinarsu yıllardır bizimle yaşıyor... Dinarsu bize yumuşaklığı, konforu yıllarca yaşıatıyor... Dinarsu'nun yüzü hep gülüyor, yıpranmıyor, yaşlanmıyor...

Dinarsu "Hayatı Seviyor"

Bugünlerde duvardan duvara halı dünyasının engözde halısı Favori'dir. Favori Dinarsu'nundur. Keşfedin!

dinarsu
HALI

SIEMENS

NIXDORF

Sinerji iş başında

Siemens ve Nixdorf birleşti: Siemens Nixdorf Bilgisayar Sistemleri... Sinerji iş başında. Bilgi teknolojisi alanında yeni gelişmeleri başarıyla karşılayan uluslararası bir felsefe. Siemens Nixdorf, bu sinerjiyi dostları için gerçek bir üstünlüğe dönüştürüyor.

Siemens ve Nixdorf daha güçlü bir bütün, Notebook PC'den süper bilgisayarlara... Özgün uygulamalardan entegre kurumsal çözümlere... Ofis ve üretim çözümlerinden çok uluslu organizasyonların network çözümlerine kadar geniş bir olanaklar boyutu.

Sermaye Piyasası

Doç. Dr. MEHMET BOLAK

KASIM/1992

BEKLEDİĞİ canlanmayı Ekim ayında da bulamayan borsa, Haziran ayından beri sürdürdüğü gerilemeyi devam ettirmiş, Eylül ayını 4000 puan barajında tutunarak tamamlayan İMKB İndeksi Ekim ayının hemen tamamını 4000 puanın altında geçirmiş ve «27 Ekim 1992, Salı» günü kapanış fiyatları itibariyle 3642.70 puanda kalmıştır.

Yatırımcıların olumlu faktörleri pek gözönüne almazken, olumsuz faktörlerden daha kolay etkilenebildikleri göze çarpmaktadır. Ekim ayında gözlenen olumsuz faktörler arasında, Eylül ayı enflasyon rakamının yüksek çıkması, Güneydoğu olaylarının hız kazanması ve yerel seçimler nedeniyle siyasi alandaki istikrarsızlık sayılabilmektedir. Kurumsal yatırımcılarla ilgili vergi düzenlemelerinin henüz yapılamamış olmasını ve asgari Kurumlar Vergisi uygulamasının yürürlüğe girmesiyle şirket kârlarında düşme olacağı beklentisini de bu faktörlere eklemek mümkündür.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi de Ekim ayında % 11.95 oranında gerileme göstermiş ve Mayıs ayından beri ilk kez 10.000 puanın altına inerek 9077.97 puan olmuştur. İndeks kapsamındaki hisselerden 5'inin fiyatı artarken, 33'ünün fiyatı gerilemiş, Bolu Çimento ve Yasaş Ekim ayını, Eylül sonuyla aynı fiyattan kapatmışlardır. Ayın prim yapan 5 hissesi sırasıyla, Metaş (% 36.36), Kartonsan (% 25.00), Brisa (% 6.25), Akçimento (% 2.30) ve Çelik Halat (% 1.92) olmuşlardır. Yatırımcılara en fazla zarar ettiren hisse ise Anadolu Cam (% 29.63) olurken, İzocam (% 29.57), Teletaş (% 26.42), Güney Bira (% 24.06), Makina Takım (% 21.74), Döktaş (% 21.67), Kordsa (% 19.35) ve Kav (% 17.02) da önemli ölçüde değer kaybıyla onu izlemişlerdir.

Dergi indeksinde yer almayıp İMKB İndeksi kapsamında bulunan hisseler arasında 11'i değer kazanmış, bunların içinde Marshall (% 25.68), Ünye Çimento (%)

19.51), Garanti Bankası (% 12.90), Kepez Elektrik (% 11.56), Mensucat Santral (% 9.38) ve Köytaş (% 9.09) dikkati çekmişlerdir. Değer kaybeden hisselerin başında ise Intema (% 25.00), Enka Holding (% 21.31), Yünsa (% 20.59), Eczacıbaşı İlaç (% 20.55), Maret (% 20.00) ve Peg Profilo (% 18.15) yer almışlardır.

Ekim ayında şirketlerin sermaye artırımları devam etmiş, 6 şirket sermaye artırımına gitmiştir. Erciyas Biracılık % 72.22 bedelli, % 50 bedelsiz artırımla ödenmiş sermayesini 33 milyar 750 milyon liradan 75 milyar liraya; Esbank, % 51.67 bedelli, % 15 bedelsiz artırımla 300 milyar liradan 500 milyar liraya; Güney Bira, % 100 bedelli, % 400 bedelsiz artırımla 8.4 milyar liradan, 50.4 milyar liraya; Kepez Elektrik % 25 bedelli artırımla 80 milyar liradan 100 milyar liraya; Peg Profilo, % 84.55 bedelli, % 30 bedelsiz artırımla 135 milyar 465 milyon liradan 290 milyar 640 milyon liraya; T. Kalkınma Bankası % 66.66 bedelli artırımla 1.5 trilyon liradan 2.5 trilyon liraya yükseltmişlerdir. Öte yandan, ay içinde, Kav'da kayıtlı sermaye tavanının 100 milyar liraya yükseltilmesi kararlaştırılmıştır.

Ekim ayında borsa kot içi pazarında iki yeni hisse işlem görmeye başlamıştır. Çimentaş İzmir Çimento Fabrikası T.A.Ş. hisse senetleri 20 Ekim 1992 tarihinden itibaren 1000 TL nominal değerli hisse için 10.500 TL baz fiyat ile işlem görmeye başlamış, girdiği ilk günden itibaren prim yapmaya başlayan hisseler ay sonunda 13.250 lirayı bulmuşlardır. 26 Ekim 1992 tarihinden itibaren 1000 TL nominal değerli hisse için 8.500 TL baz fiyatla işlem görmeye başlayan Bekoteknik Sanayi A.Ş. hisseleri ise herhangi bir kâr zarar sağlamaksızın ay sonunu aynı fiyatla kapamışlardır.

Şirketlerin 9 aylık ara mali tablolarını 21 Ekim 1992 tarihine kadar borsaya göndermeleri gerekirken, bu süre 28 Ekim'e kadar uzatılmış, ancak hâlâ bazı şirketlerin tablolarını göndermedikleri gözlenmiştir. Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi'nin bu köşesinde uzunca bir süredir, üçer ayda bir yayınlanan mali tablolara dayalı olarak yapılan analizlerde 100 şirket esas alınmaktadır. Bu şirketler arasında da 8 tanesi Ekim ayı sonuna kadar 9 aylık verilerini borsaya göndermemiş olduklarından, geri kalan 92 tanesi ile analizler yapılmış, elde edilen bazı sonuçlar «Tablo 1»de yayınlanmıştır. Diğer bazı sonuçlara da önümüzdeki ay yer verilecektir.

Tablonun ilk sütununda şirketlerin 9 aylık kâr rakamlarına yer verilmiştir. Tabloda yer alan 92 şirketin 12 tanesinin yılın ilk 9 ayını zararla kapattıkları görülmektedir. Geçen yılın aynı dönemini zararla kapatan şirket sayısı ise 92 şirket arasında 17, 100 şirket arasında 21 idi. «Tablo 2»de zarar eden şirketlerin 1991 (9. ay) ve 1992 (9. ay) yıllarına göre dağılımı verilmiştir. Tablonun ilk bölümünde her iki yılda da zarar eden, ikinci bölümünde geçen yıl kârdayken bu sene zarar eden, üçüncü bölümünde, geçen yıl zarar ederken bu yıl kâra geçen, dördüncü bölümünde de geçen yıl zarar eden, ancak bu yıl verisi elde edilememiş şirketler yer almaktadır.

TABLO 1

Şirketlerin 9 Aylık Kârları (Milyon TL)
Hisse Başına Kârlar (TL) ve Kârdaki Büyüme Oranı (%)

Şirket	Kâr	HBK	KBO	Şirket	Kâr	HBK	KBO
AFC	71	28.40	-90.21	KORU	12234	366.14	4.97
AKAL	81816	705.80	794.46	KOY	2023	131.77	-14.68
AKÇ	46706	551.72	46.57	KUT	9256	1928.33	957.83
AKSA	373713	1623.60	160.12	LKS	2686	447.67	113.17
ALAR	20914	435.71	107.95	MAK	-12750	-765.77	-
ACS	16026	298.44	8203.63	MARD	56060	1751.88	135.05
ARC	446000	991.11	61.01	MARE	2827	53.85	-47.16
ASEL	36975	336.14	69.11	MMO	6371	212.37	170.88
AYG	99545	999.22	75.08	MARS	50109	818.77	295.43
BAG	39462	197.31	77.16	MEN	27689	117.13	2.05
BOL	31587	183.80	57.29	MET	4652	9.69	-
BRI	27300	179.75	-	MIG	25242	1262.10	214.66
CANC	29349	104.10	-	NIG	11880	23760.00	1426.99
CEL	13104	303.33	153.07	OLM	11158	144.91	1436.92
ALTC	8332	320.46	-	OTO	130399	1185.45	160.63
CİMS	55392	986.32	124.41	POAS	292009	579.38	55.95
ÇUK	315517	1051.72	253.39	PEG	30002	103.23	-29.40
DEN	-2811	-244.43	-	PINE	5855	39.03	1.02
DEVA	102	1.82	-99.00	PSU	-903	-82.09	-397.04
DOG	621	28.23	28.57	PINS	1694	69.71	169.32
DOK	28262	376.83	25.74	PINU	1392	185.60	-
ECZİ	48107	133.63	-49.34	PIM	1710	142.50	1426.79
ECZ	38183	505.07	142.74	POL	-9548	-176.81	-
EGEB	147732	1465.60	128.61	RAB	-812	-18.04	-177.55
EGEE	6697	191.34	211.20	SAB	30057	205.64	74.00
EGEG	-7445	-206.81	-	SANT	12724	84.83	-0.49
ENK	13178	439.27	25.24	SAR	50611	1338.92	33.65
ERC	81774	1090.32	113.20	SIF	-19529	-195.29	-
ERE	367557	478.59	-30.98	SKS	-8227	-3047.04	-
GEN	3019	235.86	40.88	TEL	30572	152.86	-12.18
GOOD	49537	626.02	70.25	TEZ	-9498	-237.45	-
GOR	542	393.32	216.96	TIR	9905	337.74	177.61
GUB	-27134	-226.12	-	TOF	311410	519.02	763.83
GUN	30571	606.57	63.84	TOPK	21934	219.12	156.93
HEK	6341	126.82	32.80	TCAM	40662	138.90	-
İKT	18097	451.97	99.94	TURP	139979	119.85	-65.08
İNT	751	69.54	-42.93	TDD	95688	637.92	103.65
İZM	12591	18.65	66.26	TSC	62721	89.77	144.89
İZO	34853	580.88	73.09	TUB	26766	267.53	117.34
KAR	31416	290.89	49.72	USAK	-286	-19.07	-
KAV	-12687	-325.31	-	ÜNYE	25038	794.86	219.24
KEN	3606	80.13	-73.92	VKL	35666	297.22	40.58
KEP	62627	626.27	453.34	VES	69715	178.07	73.05
KOCH	318875	455.54	37.37	YAS	20548	253.88	299.77
KOCY	76008	1055.67	67.02	YUN	17631	176.31	-
KON	48212	7716.39	116.22				
KORD	38880	256.00	-30.45	ORTALAMA		564.95	231.02

«Tablo 1»in ikinci sütununda hisse başına düşen kâr rakamları verilmiştir. 92 şirket için hesaplanan basit aritmetik ortalama 664.95 liradır. Aşırı değere sahip Niğde Çimento ortalama dışı tutulduğunda bu rakam 411.16 liraya düşmektedir. Niğde Çimento'dan sonra hisse başına kârın en yüksek olduğu şirketler Konya Çimento (7716.39 TL), Kütahya Porselen (1928.33 TL), Mardin Çimento (1751.88 TL), Aksa (1623.60 TL), Ege Bira (1465.60 TL), Sarkuysan (1338.92 TL), Migros (1262.10 TL) ve Otosan (1185.45 TL)'dir. Çimento şirketlerinin ilk sıraları çektikleri gözlenmektedir.

TABLO 2
Zarar Eden Şirketler

91/9 Zarar 92/9 Zarar		91/9 Kâr 92/9 Zarar	91/9 Zarar 92/9 Kâr		91/9 Zarar 92/9 Veri Yok
Denizli C.	Polylen	Pınar Su	Brisa	Trak. Cam	Derimod
Ege Gübre	Sifaş	Rabak	Çan. Çim.	Yünsa	Feniş
Gübre Fab.	Soksa		Çeşme Alt.		Nasaş
Kav	Tezsan		Metaş		Petkim
Makina T.	Uşak S.		Pınar Un		

Tablonun son sütununda yer alan rakamlar kârdaki büyüme oranını göstermekte olup, 1992 yılı kârından 1991 yılı kârı düşülüp, 1991 yılı kârına bölünerek hesaplanmıştır. 1991 yılı 9 ayını zararlar kapatmış şirketler için oran değeri hesaplanmamıştır. Kârını rekor düzeyde artıran Anadolu Cam (% 8203.63)'dan sonra Olmuksa (% 1436.92), Niğde Çimento (% 1426.99), Pimaş (1426.79), Kütahya Porselen (% 957.83) ve Akal Tekstil (% 794.46) en fazla kâr artıran şirketler olmuşlardır. Öte yandan, Deva Holding, Afyon Çimento, Kent Gıda, Tüpraş, Eczacıbaşı İlaç, Maret ve İntema önemli ölçüde gerileme gösterirlerken, kârdan zarara düşen Rabak ve Pınar Su için söz konusu oran değerinin -100'ün altına indiği görülmektedir. 75 şirket için oranın ortalama değeri 264.82 hesaplanmış olmakla birlikte, yukarıda belirtilen yüksek değerler hariç tutulduğunda, ortalama 81.38'e düşmektedir. Şirketlerin kârlarını geçen yıla nazaran ortalama % 81.38 oranında artırdıkları, bu rakamın da enflasyon oranının üzerinde olup, olumlu bir gösterge teşkil ettiğini söylemek mümkündür.

Dikkat çekici nitelikte bir diğer gözlem de, hisse başına kâr rakamlarıyla fiyatlar arasında oldukça yüksek bir ilişkinin (% 91 korelasyon) bulunması olmuştur. Daha önce hiçbir dönemde rastlanmamış olan bu yüksek ilişki, yatırımcıların en önemli temel gösterge olan hisse başına kâr rakamına eskisinden daha fazla önem verdiklerini ve hisseler arasındaki nispi fiyat ilişkisinin daha bilinçli şekilde kurulduğunu göstermektedir.

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Takvim Yılı Kâr (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1989 (Milyon TL)	1990 (Milyon TL)	1991 (Milyon TL)	1989 (Net)	1990 (Net)	1991 (Net)	Ekim 1991	Ağustos 1992	Eylül 1992	Ekim 1992
1	AKÇİMENTO	150.000	84.656,3	2.504	34.959	48.795	6,60	25	30	3.200	3.950	4.350	4.450
2	ANADOLU CAM	100.000	53.700	6.573	9.177	30	29	26	-	1.100	2.700	2.700	1.900
3	ARÇELİK	2.000.000	450.000	54.400	187.666	367.714	100	165	143,60	12.000	8.700	8.300	7.300
4	BAGFAŞ	200.000	200.000	22.450	21.113	44.738	40	50	15	1.450	1.400	1.050	1.000
5	BOLU ÇİMENTO	300.000	171.852	9.954	12.185	32.534	37	56,80	41,70	2.300	1.300	1.150	1.150
6	BRISA	607.500	151.875	43.705	21.024	12.060	44	12	6	2.150	2.600	3.200	3.400
7	ÇELİK HALAT	135.000	43.200	7.786	15.959	9.319	70	60	20	2.050	2.800	2.600	2.650
8	ÇİMSA	200.000	56.160	12.172	16.415	37.433	44	20	32	4.450	8.000	8.100	7.800
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	1.500.000	300.000	136.460	123.636	202.004	250	120	80	3.900	7.500	7.800	7.000
10	DÖKTAŞ	250.000	75.000	3.023	19.120	34.476	27	70	56	7.100	6.900	6.000	4.700
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	250.000	75.600	2.043	8.315	16.414	45	50	50	18.250	5.000	4.400	3.850
12	EGE BİRACILIK	315.000	100.800	14.090	46.146	96.459	80	130	500	55.000	240.000	31.000	28.000
13	EGE GÜBRE	50.400	36.000	(1.257)	(2.758)	(6.029)	-	-	-	575	525	475	450
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	2.500.000	768.000	451.914	430.977	762.738	50	30	40	3.200	3.900	3.300	2.850
15	GOOD-YEAR	80.000	79.130	4.135	(32.095)	50.587	15	-	25	4.950	11.750	8.300	7.400
16	GÜBRE FABRİKALARI	240.000	120.000	134	10.515	4.664	-	-	-	750	725	650	625
17	GÜNEY BİRACILIK	100.000	50.400	3.816	13.564	31.500	35	75	240	15.250	71.000	63.000	8.100
18	HEKTAŞ	50.000	50.000	3.330	7.119	5.492	60,80	71	19,15	1.250	900	875	825
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	1.000.000	675.000	(12.896)	(31.223)	(16.305)	-	-	-	550	475	375	350
20	İZOCAM	150.000	60.000	7.680	17.242	42.259	85	82,50	87,50	7.300	10.750	11.500	8.100
21	KARTONSAN	108.000	108.000	10.081	21.950	22.012	30	35	20	2.200	1.750	2.000	2.000
22	KAV	100.000	39.000	8.961	8.458	722	75	64	12	3.300	2.300	2.350	1.950
23	KOÇ HOLDİNG	1.000.000	700.000	90.511	139.062	348.596	110	32,60	53,50	11.250	12.000	9.600	8.000
24	KOÇ YATIRIM	100.000	72.000	16.530	26.219	61.683	60	60	100	18.500	16.000	14.500	13.250
25	KORDSA	300.000	151.875	34.822	39.345	73.987	45	21	25	3.100	3.600	3.100	2.500
26	KORUMA TARIM	200.000	33.412,5	2.020	3.699	3.628	20	35	7,47	1.350	875	850	925
27	MAKİNA TAKİM	50.000	16.650	2.487	1.038	(5.801)	100	17	-	850	500	575	450
28	METAŞ	800.000	480.000	5.447	(36.202)	(26.380)	-	-	-	400	575	275	375
29	NASAŞ	150.000	90.000	1.149	2.643	(42.290)	2	-	-	425	575	575	500
30	OLMUŞA	100.000	77.000	2.502	214	4.371	16	-	4	1.500	1.600	1.750	1.550
31	OTOSAN	500.000	110.000	41.880	101.989	100.254	60	95	90	6.300	12.500	11.250	10.500
32	PINAR SÜT	24.300	24.300	2.568	909	2.913	53,60	7,50	9,74	2.700	1.600	1.900	1.800
33	RABAK	225.000	45.000	323	3.727	(5.639)	15	20	-	925	600	500	475
34	SARKUYSAN	200.000	37.800	22.595	29.187	42.054	150	200	70	7.500	9.800	9.400	8.900
35	TELETAŞ	250.000	200.000	21.177	29.366	47.303	55	27	75	8.700	11.500	2.650	1.950
36	TÜRK DEMİR DÖKÜM	250.000	100.000	11.176	31.730	79.465	30	50	65	6.900	9.700	8.900	7.500
37	TÜRK SİEMENS	-	21.000	23.572	19.542	24.769	90	50	75	9.600	11.750	12.000	10.750
38	T. İŞ BANKASI -B-	-	63.000	24.238	181.611	477.147	37,74	46,47	74	7.200	4.800	6.500	6.100
39	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	1.000.000	698.649,8	17.559	29.837	42.538	15	20	10	2.000	1.000	950	900
40	YASAŞ	81.000	81.000	2.676	3.788	4.374	23,82	17,66	13	1.450	1.850	1.200	1.200

ARALIK/1992

YIL sonu yaklaşırken, hisse senetleri piyasasında da hafif bir kıpırdanma başlamış, borsa indeksi Kasım ayının son günlerinde yükselmeye başlamıştır. Ekonomik durumda dikkat çekici olumlu bir gelişme gözlenmemekle birlikte, borsada fiyatların hayli düşmüş bulunması, hisse senedi ağırlıklı yatırım fonlarına vergi avantajları tanıyacak kanun teklifinin gündemde olması, şirketlerin yıl sonu bilançoları hakkında yapılan tahminler ve ufak bir yükselmenin ardından teknik analiz programlarının «al» sinyalleri vermeye başlaması, borsadaki kıpırdanmanın sebepleri olmuştur. Öte yandan her yıl, Kasım ayından başlayarak, Şubat ayına kadar borsanın yükselme dönemleri olduğu bilinmektedir. Böylece, daha ziyade psikolojik denebilecek faktörler, Kasım ayının son haftasında İMKB İndeksi'nin yükselmesinde etkili olmuşlardır.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi de bu gelişmelerden nasibini almış ve «27 Kasım 1992, Cuma» kapanış fiyatları itibariyle 9344.20 puana yükselerek, Ekim ayının sonuna göre % 2.93'lük bir artış göstermiştir. İndeks kapsamındaki hisselerden 22 tanesinin fiyatı artış, 14 tanesinin fiyatı gerileme göstermiş, Koç Holding, Koruma Tarım, Nasaş ve T. İş Bankası B senetleri aynı fiyatta kalmışlardır. Ayın en iyi performans gösteren kâğıtları Eczacıbaşı Yatırım (% 23.38), Koç Yatırım (% 16.98), Bağfaş (% 15.00), Ege Bira (% 12.50), Gübre Fabrikaları (% 12.00), İzocam (% 11.11), Pınar Süt (% 11.11) ve Rabak (% 10.53) olmuş; değer kaybeden hisseler arasında da Makina Takım (% 11.11), Kordsa (% 10.00), Olmuksa (% 9.68), Metaş (% 6.67), Çelik Halat (% 5.66), Yasaş (% 4.17) ve Çimsa (% 3.85) ilk sıraları almışlardır. Dergimiz indeksinde bulunmayıp, İMKB İndeksi'nde yer alan hisseler arasında ayın en kazançlı hisseleri Köytaş (% 38.89), Denizli Cam (% 31.82), Aselsan (% 31.15), Deva Holding (% 28.57), Eczacıbaşı İlaç (% 25.86), Tüpraş (% 23.91), Petrol Ofisi (% 20.00) ve T. Garanti Bankası (% 20.00); en çok kaybettiren hisseleri ise Akal Tekstil (% 14.29) ve Alarko Holding (% 9.78), Finansbank (% 6.82), Maret (% 5.36) ve Adana Çimento C (% 5.13) olmuşlardır. Görüldüğü gibi bu hisselerdeki kazanç veya kayıplar dergimiz indeksindeki hisselerden daha büyük boyutlara ulaşabilmiştir.

Kasım ayı içinde sermaye artırımına giden 4 şirket olmuştur. Demirbank % 50 bedelli artırımla ödenmiş sermayesini 200 milyar liradan 300 milyar liraya; Feniş Alüminyum % 50 bedelli, % 20 bedelsiz artırımla 24 milyar liradan 40.8 milyar liraya; Turcas Petrolcülük % 80 bedelli, % 100 bedelsiz artırımla 110 milyar liradan 308 milyar liraya; Tütünbank % 50 bedelli artırımla 200 milyar liradan 300 milyar liraya yükseltmişlerdir. Öte yandan, yıl sonuna kadar gerçekleştirilmesi muhtemel çok sayıda sermaye artırımı kararı alınmıştır. Bunların arasında Alarko Holding, Anadolu Cam, Arçelik, Aygaz, Duran Ofset, Ege Gübre, Esbank, İzdaş, Kav, Metaş, Niğde Çimento, Profilo, Telra, Söksa, Trakya Cam ve Gima bulunmaktadır. Kayıtlı sermaye sistemine geçen şirketlere Kasım ayında T. Siemens eklenmiş, kayıtlı sermaye tavanı ise 300 milyar lira olarak belirlenmiştir.

26 Kasım 1992 tarihinden itibaren Banvit (Bandırma Vitaminli Yem Sanayii A.Ş.) hisse senetleri borsa kot dışı pazarında işlem görmeye başlamıştır. 8000 TL baz fiyattan işlem görmeye başlayan 1000 TL nominal değerli hisseler borsadaki genel yükseliş havasından paylarını almışlar ve 27 Kasım Cuma günü 8200 liradan işlem görmüşlerdir. Hisselere bu yıl, 1991 yılı kârından 50'şer lira temettü dağıtılmış olup, 1992 yılı 9 aylık bilançosuna göre hisse başına 986.62 lira kâr düşmektedir. Bu verilere göre hisseler 8.11 düzeyinde bir fiyat/kazanç oranı ile halka arz edilmişlerdir. Hesaplanan piyasa değeri/defter değeri ise 2.21 olup, hisselerin uygun bir fiyatla halka arz edilmiş olduklarını söylemek mümkündür.

Yıllardan beri borsa kotunda, borsa indeksi kapsamında hatta dergimiz indeksi kapsamında yer almakta olan Nasaş, iflas durumuna geldiğinden, Borsa Yönetim Kurulu'nun 19.11.1992 tarihli kararıyla borsa kotundan çıkarılmış, ayrıca Borsa Başkanlığı'nca sözkonusu şirketin hisse senetlerinin 23.11.1992 tarihinden itibaren indeks kapsamından çıkarılarak yerine Ege Endüstri ve Ticaret A.Ş. hisse senetlerinin alınması kararlaştırılmıştır. Dergimiz indeksi kapsamında da 1993 yılı başından itibaren Nasaş yerine başka bir hisse senedine yer verilmesi düşünülmektedir. Ancak, Aralık ayı sonuna kadar bu hissenin, fiyatı değişmeksizin indeks kapsamında yer aldığı varsayılacaktır.

Borsa yönetimince, yakın bir gelecekte iki yeni düzenlemenin devreye sokulması planlanmaktadır. Bunlardan daha yakın bir vadede düşünüleni «Rüçhan Hakkı Pazarı»nın işlerliğe kavuşturulmasıdır. Böylece para sıkıntısı nedeniyle bedelli sermaye artırımlarına katılamayan küçük yatırımcılar, hisse senetlerini elden çıkartmaksızın rüçhan hakkı kullanım haklarını satabilecekler, bu hakkı kullanmamaktan doğabilecek kayıplarını telafi edebileceklerdir. Teorik olarak rüçhan hakkı fiyatının, hisse senedinin artırımı öncesi ve sonrası fiyatı arasındaki farka eşit olması gerekmektedir.

Borsa yönetimince geliştirilmesi planlanan ikinci pazar, «İndeks Pazarı» olacaktır. Batı ülkelerinin sermaye pazarlarında yaygın kullanım alanı olan indeks alım-satımı, yatırımcılara tek tek hisse senetlerine yatırım yapmak yerine genel indekse yatırım yapma olanağı sağlamaktadır. İndeks alan bir yatırımcı, borsa indeksi arttığında kazanmakta, indeks düştüğünde ise kaybetmektedir. Böyle bir yatırım aracı en iyi şekilde çeşitlendirilmiş bir hisse senedi portföyüne tekabül edecek, yatırımcısını sistematik olmayan tüm risklerden arındıracaktır. Ancak, bu tür bir yatırım aracı, tıpkı bankaların yatırım fonları uygulamasında olduğu gibi, alım ve satım taleplerini karşılayacak bir merciin bulunmasını gerekli kılmakta, böyle bir rolü borsanın üstlenmesi halinde ise borsaya amacı dışında bir görevin yüklenmiş olması sorunu yaratmaktadır. Bu soruna borsanın nasıl bir çözüm bulabileceği merak edilmektedir.

«Tablo 1»de 9 aylık kâr ve hisse başına kâr rakamlarını vermiş olduğumuz 92 şirket için, «Tablo 3»de Fiyat/Kazanç (F/K) oranı, Piyasa Değeri/Defter Değeri (PD/DD) oranı ve Borçluluk Oranı (BO) değerleri verilmiştir. Fiyat/kazanç oranları

TABLO 3
Şirketlerle İlgili Çeşitli Oranlar

Şirket	F/K	PD/DD	BO	Şirket	F/K	PD/DD	BO
AFC	3098.59	18.631	0.846	KORU	2.53	0.388	0.725
AKAL	5.45	1.836	0.468	KOY	6.83	0.554	0.448
AKÇ	8.07	1.244	0.507	KUT	9.85	1.739	0.571
AKSA	7.39	3.101	0.360	LKS	6.70	0.968	0.705
ALAR	21.12	1.880	0.162	MAK	-0.59	1.099	0.947
ACS	6.37	0.815	0.600	MARD	4.91	2.513	0.391
ARC	7.37	2.622	0.598	MARE	52.00	0.957	0.171
AŞEL	9.07	0.955	0.688	MMO	4.71	0.449	0.221
AYG	13.26	2.821	0.607	MARS	5.68	1.510	0.484
BAG	5.07	0.599	0.373	MEN	7.47	0.343	0.612
BOL	6.26	0.823	0.431	MET	38.69	0.403	0.329
BRI	18.91	0.926	0.565	MIG	19.81	5.588	0.723
CANC	44.67	2.954	0.380	NIG	7.58	3.105	0.693
CEL	8.74	1.120	0.573	OLM	10.70	0.862	0.478
ALTC	4.68	0.796	0.203	OTO	8.86	2.828	0.473
CİMS	7.91	1.304	0.391	POAS	5.18	1.347	0.621
ÇUK	6.66	2.666	0.566	PEG	11.62	0.818	0.679
DEN	-2.25	0.440	0.689	PINE	19.21	0.509	0.369
DEVA	768.63	0.679	0.697	PSU	-8.22	0.336	0.784
DOG	20.37	0.391	0.536	PINS	25.82	0.943	0.852
DOK	12.47	2.477	0.421	PINU	3.77	0.427	0.406
ECZİ	21.70	1.673	0.586	PIM	12.63	1.520	0.915
ECZ	7.62	1.410	0.032	POL	-3.68	1.436	0.828
EGEB	19.10	8.244	0.416	RAB	-26.32	0.328	0.908
EGEE	7.32	0.868	0.461	SAB	14.10	1.854	0.463
EGEG	-2.18	0.305	0.547	SANT	6.19	0.297	0.242
ENK	10.93	2.470	0.292	SAR	6.65	1.907	0.563
ERC	17.20	6.713	0.481	SİF	-4.35	0.838	0.709
ERE	5.95	0.621	0.436	SKS	-0.53	-1.250	1.161
GEN	5.94	0.542	0.483	TEL	12.76	1.351	0.759
GOOD	11.82	2.980	0.687	TEZ	-4.63	2.376	0.748
GOR	6.10	1.311	0.841	TIR	5.63	0.735	0.387
GUB	-2.76	0.467	0.693	TOF	16.38	4.169	0.533
GUN	13.35	3.731	0.469	TOPK	34.23	3.279	0.484
HEK	6.51	0.665	0.717	TCAM	16.56	0.921	0.445
İKT	1.89	0.371	0.814	TURP	19.19	0.681	0.624
İNT	45.30	1.333	0.616	TDD	11.76	3.547	0.587
İZM	18.76	0.203	0.274	TSC	10.03	0.768	0.160
İZO	13.94	3.781	0.400	TUB	20.93	1.841	0.345
KAR	6.88	0.548	0.219	USAK	-47.20	0.479	0.641
KAV	-5.99	1.116	0.624	ÜNYE	6.16	1.687	0.447
KEN	94.84	5.147	0.659	VKL	5.05	0.626	0.550
KEP	6.63	1.902	0.681	VES	5.48	0.690	0.652
KOCH	17.56	4.017	0.104	YAS	4.43	0.658	0.575
KOCY	12.55	4.027	0.108	YUN	7.66	0.881	0.672
KON	7.52	3.645	0.465				
KORD	9.77	1.016	0.478	ORTALAMA	52.28	1.821	0.536

nın hesabında, 27 Ekim tarihli fiyatlar kullanılmıştır. Söz konusu tarihteki fiyatların 9 aylık bilanço verilerine göre hesaplanan hisse başına kâr rakamlarına oranlanmasıyla bulunan fiyat/kazanç oranları oldukça düşük seviyelerde seyretmektedir. Doksaniki şirket için hesaplanan ortalama 52.28 olmakla birlikte, çok yüksek değerlere sahip olan Afyon Çimento ve Deva Holding hariç tutulduğunda basit aritmetik ortalama 10.47'ye düşmektedir. Bu rakam, daha önceki dönemlerde hesaplanmış ortalamalara göre daha düşük bir değerdir. Zararda olan, yani negatif fiyat/kazanç oranına sahip şirketler hariç tutulduğunda, düşük değere sahip hisselerin cazip hisseler olabileceğini söylemek mümkündür. Çeşme Altinyunus, İktisat Finansal Kiralama, Koruma Tarım, Mardin Çimento, Marmaris Martı Motel, Pinar Un ve Yasaş, 5'in altında fiyat/kazanç oranlarıyla dikkat çekmektedirler.

Piyasa değeri/defter değeri oranları, şirketin toplam piyasa değerinin 9 aylık bilançolardaki özvarlık toplamına bölünmesiyle hesaplanmıştır. Piyasa değerinin hesabında yine 27 Ekim fiyatlarından yararlanılmış, Eylül sonu ile 27 Ekim tarihi arasında yapılmış olan bedelli sermaye artırımları özvarlıklara ilave edilmiştir. Doksaniki şirket için hesaplanan basit aritmetik ortalama 1.821 olup, Afyon Çimento hariç tutulduğunda bu değer 1.636'ya düşmektedir. Geçmiş yıl zararları ve dönem zararı nedeniyle özvarlıklarını tüketmiş olan Söksa'da oran değeri negatife düşmektedir. Söksa ve zararda olan diğer şirketler bir yana bırakıldığında, geri kalan şirketler arasında 36'sının piyasa değerlerinin defter değerlerinin altında olduğu görülmektedir. Bunların içinde Doğusan, İktisat Finansal Kiralama, İzmir Demir Çelik, Koruma Tarım, Marmaris Martı Otel, Mensucat Santral, Metaş, Pinar Un ve Santral Holding'in piyasa değerleri defter değerlerinin yarısının altındadır.

Tablonun son sütununda yer alan borçluluk oranı, şirketlerin toplam borçlarının toplam varlıklarına oranlanmasıyla hesaplanmıştır. Doksaniki şirket için hesaplanan 0.536 ortalama oldukça makul bir değerdir. Özvarlığını tüketmiş olan Söksa için oran değerinin 1'in üzerinde olduğu görülmektedir. Afyon Çimento, Gorbun İşil, Makina Takım, Pinar Süt, Pimaş, Polylen, Rabak gibi ağır borç yükü altındaki şirketler için tehlike sinyallerinin varlığı açıkça gözlenmektedir.

-
- ◆ Âdil kimse haksızlık etmeyen insan değildir. Âdil olan, haksızlık edebilecek durumda olduğu halde haksızlık etmek istemeyen kimsedir.

Filimon

- ◆ Bugünün dünyasında iyileştirme için potansiyel büyük olmakla beraber, güçlükler de küçümsenmeyecek kadar büyüktür.

H. Igor Ansoff

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Takvim Yılı Kâr (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1989 (Milyon TL)	1990 (Milyon TL)	1991 (Milyon TL)	1989 (Net)	1990 (Net)	1991 (Net)	Kasım 1991	Eylül 1992	Ekim 1992	Kasım 1992
1	AKÇİMENTO	150.000	84.656,3	2.504	34.959	48.795	6,60	25	30	4.500	4.350	4.450	4.750
2	ANADOLU CAM	100.000	53.700	6.573	9.177	30	29	26	-	1.350	2.700	1.900	1.850
3	ARÇELİK	2.000.000	450.000	54.400	187.686	367.714	100	185	143,80	16.750	8.300	7.300	7.200
4	BAĞFAŞ	200.000	200.000	22.450	21.113	44.738	40	50	15	1.800	1.050	1.000	1.150
5	BOLU ÇİMENTO	300.000	171.852	9.954	12.185	32.534	37	56,80	41,70	4.200	1.150	1.150	1.200
6	BRIŞA	607.500	151.875	43.705	21.024	12.060	44	12	8	2.950	3.200	3.400	3.450
7	ÇELİK HALAT	135.000	43.200	7.788	15.959	9.319	70	60	20	2.500	2.600	2.850	2.500
8	ÇİMSA	200.000	56.160	12.172	16.415	37.433	44	20	32	6.700	8.100	7.800	7.500
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	1.500.000	300.000	136.460	123.636	202.004	250	120	80	5.500	7.600	7.000	7.600
10	DÖKTAŞ	250.000	75.000	3.023	19.120	34.476	27	70	58	10.250	6.000	4.700	5.000
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	250.000	75.600	2.043	8.315	16.414	45	50	50	26.000	4.400	3.850	4.750
12	EGE BİRACILIK	315.000	100.800	14.090	46.146	96.459	80	130	500	78.000	31.000	28.000	31.500
13	EGE GÜBRE	50.400	36.000	(1.257)	(2.758)	(6.029)	-	-	-	650	475	450	475
14	EREĞÜ DEMİR ÇELİK	2.500.000	768.000	451.914	430.977	762.736	50	30	40	5.500	3.300	2.850	2.800
15	GOOD-YEAR	80.000	79.130	4.135	(32.095)	50.587	15	-	25	7.600	8.300	7.400	7.800
16	GÜBRE FABRİKALARI	240.000	120.000	134	10.515	4.664	-	-	-	825	650	625	700
17	GÜNEY BİRACILIK	100.000	50.400	3.816	13.564	31.500	35	75	240	32.000	63.000	8.100	8.600
18	HEKTAŞ	50.000	50.000	3.330	7.119	5.492	60,80	71	19,15	1.500	875	825	875
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	1.000.000	875.000	(12.696)	(31.223)	(16.305)	-	-	-	725	375	350	375
20	İZOCAM	150.000	60.000	7.660	17.242	42.259	85	82,50	87,50	11.000	11.500	8.100	9.000
21	KARTONSAN	108.000	108.000	10.081	21.950	22.012	30	35	20	2.750	1.600	2.000	2.050
22	KAV	100.000	38.000	8.961	8.458	722	75	64	12	3.850	2.350	1.950	2.050
23	KOÇ HOLDİNG	1.000.000	700.000	90.511	139.082	346.596	110	32,60	53,50	16.750	9.600	8.000	8.000
24	KOÇ YATIRIM	100.000	72.000	16.530	26.219	61.663	60	60	100	29.000	14.500	13.250	15.500
25	KORDSA	300.000	151.875	34.822	39.345	73.987	45	21	25	4.400	3.100	2.500	2.250
26	KORUMA TARIM	200.000	33.412,5	2.020	3.699	3.628	20	35	7,47	1.800	850	925	925
27	MAKİNA TAKİM	50.000	16.650	2.487	1.038	(5.801)	100	17	-	850	575	450	400
28	METAŞ	800.000	480.000	5.447	(36.202)	(26.380)	-	-	-	650	275	375	350
29	NASAŞ	150.000	90.000	1.149	2.643	(42.290)	2	-	-	425	575	500	500
30	OLMUKSA	100.000	77.000	2.502	214	4.371	16	-	4	1.150	1.750	1.550	1.400
31	OTOSAN	500.000	110.000	41.880	101.989	100.254	60	95	90	11.500	11.250	10.500	10.250
32	PINAR SÜT	24.300	24.300	2.568	909	2.913	53,60	7,50	9,74	950	1.900	1.800	2.000
33	RABAK	225.000	45.000	323	3.727	(5.639)	15	20	-	1.400	500	475	525
34	SARKUYSAN	200.000	37.800	22.595	29.187	42.054	150	200	70	12.000	9.400	8.900	9.100
35	TELETAŞ	250.000	200.000	21.177	29.366	47.303	55	27	75	9.300	2.650	1.950	1.900
36	TÜRK DEMİR DÖKÜM	250.000	100.000	11.176	31.730	79.465	30	50	65	10.000	8.900	7.500	7.700
37	TÜRK SIEMENS	-	21.000	23.572	19.542	24.769	90	50	75	18.500	12.000	10.750	10.500
38	T. İŞ BANKASI -B-	-	63.000	24.238	181.611	477.147	37,74	46,47	74	11.300	6.500	6.100	6.100
39	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	1.000.000	698.649,8	17.559	29.837	42.538	15	20	10	2.750	950	900	875
40	YASAŞ	81.000	81.000	2.676	3.788	4.374	23,82	17,66	13	2.150	1.200	1.200	1.150

Görüşler

Yazan: REMY PRUD'HOMME (*)

Çeviren: Dr. MİRCAN YILDIZ

Kirlenme ve Tıkanıklıklarla Mücadelede Vergilemenin Rolü

I – GİRİŞ

VERGİLEME genellikle gerekli bir kötülük olarak görülür. Kötülük-tür, çünkü ekonomik birimlerin davranışları ve özellikle çalışma ve tasarruf davranışları üzerinde istenilmeyen sonuçlar doğurur. Gereklidir, çünkü kamusal malların üretiminin maliyetini karşılamak gerekir. Kamu maliyesi ile ilgili yazının bir kısmı özellikle bu kötülüğü ve gerekliliği karşılaştırmaya ayrılmıştır. Kamusal harcamanın marjinal faydasının, onu karşılayan kamu payından yararlanmamanın marjinal miktarına eşit olduğu durumdaki oranı ifade eden verginin oranını belirlemeyi amaçlar.

Bu analiz tartışılabilir bir öneriye dayanmaktadır. Her verginin, alındığı iktisadi birimin davranışını değiştirdiği doğrudur. Ama bu davranış değişikliğinin ille de kötü yönde olduğu doğru değildir. Aksine, değişim, toplumsal olarak istenilen veya istenilebilir etkileri varsa, iyi bir şey olabilir. Sağladıkları harcama ile kendini âdeta haklı gös-

teren vergilere bakıldığında, neden oldukları davranış değişiklikleriyle kendini haklı kılan vergiler düşünülebilir ve düşünülmesi gerekir.

Gümrük vergileri, bu tür vergilerin eski ve klasik bir örneğidir. Bunların varolma nedeni, devlete sağladıkları fonlarda değil, vergilendirilen mal ve hizmetlerin ithalatına karşı bir engel oluşturmalarında yatar. Gümrük vergileri, toplum için tehlikeli görülen bir malı ithal eden ithalatçının davranışını değiştirmeyi, tek kelimeyle ithalatçıyı caydırmayı amaçlar. Burada vergi bir araç değil amaçtır. Sonuçta devlete hiçbir şey kazandırmasa da görevini en iyi şekilde yerine getirdiği söylenebilir.

Kent ve bölge politikası, bu tip ver-

(*) Prud'homme, Remy; «Le Role de la Fiscalité Dans la Lutte Contre les Encombrements et le Pollutions», «Public Finance and Economic Growth» içinde, ed. D. Bient, K. W. Roskamp and W.F. Stolper, Proceedings of the 37th Congress of International Institute of Public Finance, Tokyo, 1981; Detroit, Wayne State University Press, 1983, pp. 387 – 398.

gilerin yerleşmesi için bir tercih alanı oluşturur. Siyasal müdahalelerin olmadığı durumda, kentsel ve bölgesel gelişme, her zaman, kirlenme ve tıkanıklıkları da beraberinde getirir. Gerçekten de vergi önlemleriyle bunlara karşı mücadele edilebilir.

Kentlerdeki büyümenin, bu tür tıkanıklıkları da beraberinde getirmesi hiç de şaşırtıcı değildir.

Kentlerin varolma nedeni ve gelişmelerini yönlendiren ana unsur, kişi ve faaliyetlerin aynı yerde toplanmasıyla mümkün olan veya «pozitif dışsallıklar» ve bazen de «toplanma etkileri» olarak nitelendirilen olgudur. Emek piyasasının büyümesi toplanma etkilerinin klâsik bir örneğidir. Toplanma (*) ne kadar büyükse, talep ve arz edilen emek miktarı da o kadar büyüktür; bu da hem işletmelerin hem çalışanların yararına olur. Mal, hizmet ve bilgiye ulaşma maliyetinin azalması, kentin pozitif dışsallığının başka bir şeklidir. Kaldı ki ulaşım ve iletişim tekniklerinin gelişmesi, bu tür dışsallığı, özellikle bilgi alışverişi bakımından tehlikeye sokar. «Yerleştirilmiş», yani belirli bir yerde üretilen ve tüketilen tam kamusal malların varlığı, kent dışsallığının diğer bir şeklidir. Kentlerin doğuşunda önemli rol oynayan savaş ve yağmaya karşı korunma bu tür dışsallığın başka bir örneğini oluşturur. Daha genel bir deyimle, kent ne kadar büyükse, sağladığı pozitif dışsallıklar da o kadar büyüktür. Bu yüzden, genellikle üretim faktörlerinin verimliliği kentlerin büyüklüğü ile ilişkilidir. Bunu kanıtlamak için, ücretlerin, bireysel girişimcilerin gelirlerinin, kentlerin büyüklüğüne bağlı olarak yükseldiğini göstermek yeterlidir.

Ne yazık ki, olumsuz dışsallıklar da kentlerin doğuşu ve büyümesine bağlıdır. Hava, su ve genelde çevre kirliliği buna örnek olarak gösterilebilir. Kirlenme, klâsik bir dışsallık örneğidir. Ama kirlenmenin yol açtığı artıkların yoğunluğu atmosferde azalır ve doğal olarak ırmaklarda arınır. Kirlenme ile eşanlı ve dengeli olarak çevre, toprak üzerine, tüm nehirler boyunca yayılmış olsaydı, kirlenme düzeyleri genellikle düşük ve kirlenmenin yol açtığı zararlar önemsiz olurdu. Oldukça yoğun kirlenmeyi ve bunun yol açtığı daha da yüksek zararları yaratan olgu, bu faaliyetlerin yerleşim alanlarında toplanmasıdır. Bu savı desteklemek için çok sayıda ampirik veri mevcuttur. Burada, daha önce Hoch tarafından derlenmiş kentlerin boyutları ve kirlenme düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkileri gösteren çalışmalara yollamada bulunmakla yetinilecektir (Hoch, 1974, s. 74 - 76). Trafik tıkanıklıkları başka bir olumsuz (negatif) dışsallık örneğidir. Bu sorun kentlerin genişliğine bağlıdır. Hoch bunu şehirlerdeki yolculukların ortalama hızı ve uzunluğu ile ilgili verileri göstererek kanıtlamaktadır.

Kuşkusuz tıkanıklık ve güçlük kavramının açıklığa kavuşması gerekir. Kamusal bir malın kalitesi, bu malı kullanan çok sayıda tüketici tarafından düşürüldüğünde, tıkanıklık ya da güçlütten söz edeceğiz. Uzun süredir, tüketimi ayrı olan özel mallar (bir bardak şarabı ben içersem, siz onu içemezsiniz) ile tüketimi ayrı olmayan kamusal mallar (bu radyo yayını din-

(*) Buradaki toplanma, insanların bir topluluk oluşturmaları, şehir, kasaba vb. şeklinde yaşaması anlamında kullanılmıştır.

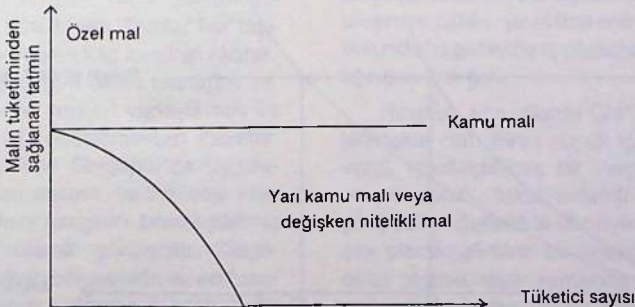
lersem, bu sizin de bu yayını dinlemenizi engellemez) arasında ayırım yapılmaktadır. Ancak, yarı kamusal mallar da vardır. Kendilerinden duyulan tatmin, onları aynı anda tüketen insan sayısıyla ters orantılı olan bu mallar, S.C. Kolm tarafından «değişken nitelikli mallar» olarak adlandırılır. Karayolu, resim sergisi, doğal park, bu tür kamusal malların örnekleridir. Kamusalırlar, çünkü aynı zamanda birçok kişi tarafından tüketilebilirler. Ama bunları tüketen kişi sayısı artarsa, bu kişiler birbirlerini rahatsız edecek ve her birinin bu birleşik tüketimden sağlayacağı tatmin azalacak, bir tıkanıklık etkisi meydana gelecektir. «Şekil 1» bu olayı göstermektedir.

Tıkanıklıklar da kirlenmeler gibi yerleşim alanlarının büyüklüğüne sıkı sıkıya bağlıdır. Ama, Rothenberg (1970)'in de kaydettiği gibi, iki olayın ortak yönü, dışsalılıkların varlığıdır. «Şekil 2» her iki olayı analiz etme olanağını vermektedir.

Nicelikler, kirleticilerin sayısı (veya bir kirleticisi tarafından atılan artıkların miktarı) ya da değişken nitelikli bir

malın –diyelim bir karayolunun– kullanıcılarının sayısı olarak anlaşılır. Karayolu örneğinde marjinal fayda, zaman kazancı veya yolun kullanımına bağlı kolaylıktır. Kirlenen artıkların atılması durumunda, bu önlenen kirlenmenin maliyeti olur. Şunu da kaydetmek gerekir, ki Q_2 'nin atılan kirliliği temsil ettiği durumda B eğrisi B' durumuna gelir. Ama bu değişiklik, düşünce biçimini değiştirmez. Özel maliyet, yaratıcı tarafından yüklenilen tıkanıklık veya kirlenme rahatsızlığıdır; bu, en azından Q 'nun en yüksek düzeyine kadar çok azdır. Tıkanık (bozuk) bir yoldan giden bir kişi, brüt kazancını düşüren bu tıkanıklık durumuna katlanır. Kazanç azalır ve Q_n 'inci otomobil sürücüsü için geçerliliğini yitirir. O anda ek bir otomobil sürücüsü yolu kullanmaya çalışmaz. Aynı şekilde kirleticisi, neden olduğu ek kirlenmeden zarar görmez veya çok az zarar görür. Sadece, gerçekten çok kirlilik yaratıyorsa ya da daha önceden çok kirleticisi varsa zarar görür. Bu rahatsızlık sağladığı faydaya göre çok azdır ve kirleticilerin sayısı ya da artıkların miktarı Q_n 'e kadar artar. Tıkanıklıkta oldu-

ŞEKİL 1
Malların Sınıflandırılması

ğu gibi kirlenme durumunda da sosyal maliyetler özel maliyetlerden çok farklıdır. Marjinal sosyal maliyet, marjinal özel maliyetlerin toplamıdır:

$$S(Q) = P(Q) + Q$$

Oysa marjinal sosyal fayda, marjinal özel faydaya eşittir. Dolayısıyla sosyal optimum, marjinal sosyal maliyetin marjinal sosyal faydaya eşit olduğu Q_0 noktasında sağlanır. O halde kirlenme ve güçlükler de aynı şekilde analiz edilebilir. Bu, çevrenin değişken nitelikli bir kamusal mal olarak gözönüne alınmasından kaynaklanır. Siyasal bakımdan, bu analizden şu açık sonuç ortaya çıkar ki, kentlerde düzeltici faaliyetler olmazsa, kirlenme de, tıkanıklık da çok olacaktır. O halde, kentsel ve bölgesel politika, düzeltici faaliyetleri harekete geçirmek zorundadır.

Bu faaliyetler vergiyle ilgili olabilir. İçselleyici (dışsalıkları yok edici) vergilerin işleyiş mekanizması ve vergilemeyi diğer faaliyet biçimlerine tercih

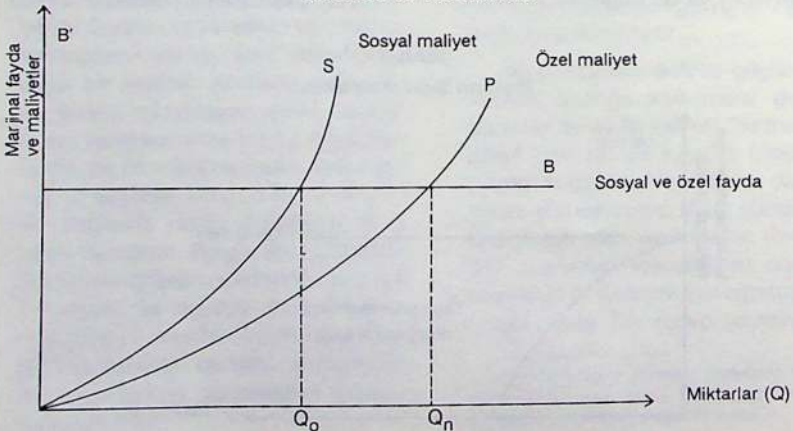
etmenin nedenleri çok iyi bilinmektedir (Prud'homme 1980). Gerçekten de bu aracın başarısızlığına yol açan nedenler üzerinde durmadan ve sonuca ulaşmadan önce kullanılan vergiler incelenmelidir.

Burada «pozitif vergiler» olan içselleyici (dışsalıkları yok edici) vergilerle sınırlı kalınacaktır. Öyle ki bunlar, her türlü vergi indiriminin olduğu «negatif vergiler»in tersidir denilebilir. Elbette, hızlandırılmış amortismanlar, vergi kredileri, matrah indirimleri (vb.) kirlenme ve tıkanıklıklara karşı mücadelede bazı davranışları özendirmek için kullanılmış olabilirler; kullanılmışlardır da. Ama bu araçlar, bu amaca yönelik değildir ve kullanılmaları spesifik sorun yaratmaz. İçselleyici (dışsalıkları yok edici) vergilerin durumu daha da ilginçtir.

II — İçselleyici (Dışsalıkları Yok Edici) Vergilerin Uygulanması

Tıkanıklık veya kirlenme gibi dışsalıkları içselleyen birçok vergi örneği

ŞEKİL 2
Kirlenme ve Tıkanıklıklar

bulunabilir. Fransa, Federal Alman Cumhuriyeti, Hollanda, Kanada, özellikle İngiltere sularından kaynaklanan kirlenmeyi vergiye bağlamışlardır. Fransa'da vergi oranının Bassin (Havuz) ajansına göre (ülkede altı Bassin ajansı vardır) ve araştırılan suyun niteliğinin amacına göre değişmesi ilginçtir. Norveç, Hollanda ve belli ölçüde Japonya SO₂ (kükürt dioksit) artıkları üzerine vergi koymuşlardır.

Fransa, Japonya ve İsviçre'de uçakların gürültüsü üzerinden alınan vergiler vardır. Hollanda'da ise bu durum incelenmektedir. Bu ülkede hazırlanmakta olan yasa aynı zamanda, motorlu taşıtlar ile sabit kaynakların gürültüsünü dikkate almaktadır. Öte yandan artıklarla ilgili özellikle sıvı besin ambalajları (Norveç, İsveç) ve yeni yağlar (Almanya) üzerinden alınan vergiler de vardır. İsveç ve Norveç'te otomobillerden alınan ve kullanılmış taşıt, kabul edilen bir hurdacıya bırakıldığında ödenen vergi, potansiyel dışsalığı önleyici bir vergileme olarak analiz edilebilir. Potansiyel dışsalılık, bir aracın nereye olursa olsun bırakılmasının toplum için maliyetidir.

Ulaşım alanında, Smeed (1964) tarafından önerilen, tıkanıklıklar üzerinden alınan vergiler, hiçbir zaman uygulamaya konulmadı. Bunlar her taşıta, her otomobilin kaç saatinin tıkanıklık içinde geçtiğini bilme olanağını verecek alıcı ve vericiyi yerleştirmek ve sonuçta onu ödettirmekten ibarettir. Bununla birlikte Singapur'da uygulamaya konan sistem, tıkanıklıklar üzerinden alınan verginin basitleştirtmiş bir biçimi olarak görülebilir. Singapur'un merkez bölgesinde ve en hareketli saatlerde yalnızca günlük, aylık

veya yıllık olarak satın alınan taşıtın camına yapıştırılan bir pul ile simgeleştirilmiş bir vergiyi ödeyen otomobiller kabul edilir. Hiç kuşkusuz ödeme yapılan park etme durumunda da aynı yaklaşım geçerlidir.

Bazı metropollerde, faaliyetlerin ve insanların yoğunluğundan kaynaklanan tıkanıklığa karşı bir diğer mücadele biçimi de, bu metropollerdeki işletmelerin kurulması ve gelişmesi üzerine özel bir vergi koymaktır. Fransa'da, Paris ve çevresinde, 1960'dan beri sanayi ya da büro kullanımına ait yerlerin gelişmesi için konan vergi böyle bir vergidir.

Aynı düşünce düzeni içinde Fransa'da, kentsel bölgelerdeki işletmeler tarafından ödenen ücretler üzerine oturtulan ve oranı uygulamada yerleşim alanı büyüdükçe yüksek olan bir «ulaşım vergisi»nin varlığı kaydedilebilir. Bu verginin oranı Paris bölgesinde % 2, nüfusu bir milyon olan üç bölgede (Marsilya, Liyon, Lille) % 1,5, diğer yerleşim bölgelerinin çoğunda % 1'den düşük veya % 1'e eşittir. Bu vergi «ulaşım ödemesi» olarak adlandırılır, çünkü bu yerleşim bölgelerinin ortak ulaşımına tahsis edilmiştir. Fakat burada yararlandıkları pozitif dışsallıkların karşısı görülebilir. Bu dışsallıklar, ortak ulaşımın zaten yaratılmasına katkıda bulunduğu geniş bir iş piyasasının varlığından ileri gelir.

Nihayet, son yıllarda Çin'de uygulanmakta olan ikinci çocuk için alınan vergi, içselleştirilmiş bir vergi örneği –aşırı olabilir, fakat anlamlı– olarak görülebilir. Genellikle tümüyle özel bir şey olarak görülen bir çocuğa sahip olma olgusu, aynı zamanda topluma mal edilmesinden dolayı kamusal bir

nitelik taşır. Dolayısıyla, toplumun bir vergi aracılığıyla bu maliyetleri içsel-
leştirmeye çalışması akıl dışı değildir.

İçselleştiren vergilerin kullanılması
ince, sofistike sorunlar doğurur. Bu
bağlamda vergi matrahıyla ilgili sorun-
lara ve vergi hâsılatının kullanımına kı-
saca değinmekle yetineceğiz.

Verginin matrahı, dışsallığı yara-
tan davranışa yani tıkanıklığı yaratan
olaya veya kirlüten artışa sıkı sıkıya
bağlı olmak zorundadır. Çok boyutlu
ve karmaşık bir olay olan kirlenme du-
rumunda, bu zorunluluğu gereği gibi
yerine getirmek her zaman kolay de-
ğildir. «Âdil fakat uygulanamaz» ile
«uygulanabilir fakat gayri âdil ve etkili
olmayan» bir tanım arasında denge
bulmak gerekir.

Fransa'da olduğu gibi, altı Bassin
ajansı tarafından yerel topluluklar ve
işletmeler üzerinden alınan kirlenme
vergisinin matrahı üç değişkene bağlı-
dır:

– Yapılan kirlenmenin, biyolojik
sorunlar oksijen olarak (DBO-S),
kimyasal sorunlar oksijen olarak ve
madde olarak süspansiyon biçiminde
(MES) ölçülmüş, aşağıdaki şekilde
dengelenmiş atılan artıkların ağırlığı
(yükü):

$$P = \frac{DCO + 2DBO - S}{3} + MES$$

- Tuzluluk
- Zehirlilik

Almanya'daki verginin matrahı da
farklı şekilde dengelenmiş olan, aşağı-
yukarı aynı değişkenleri kapsamakta-
dır. Eldeki değişkenlerin değerinin

azaltılabilir olması gerekir. Dahası, ol-
dukça kolay ölçülebilir ve tahmin yapı-
labilir olması gerekir. Uygulamada, su
alanında her tür faaliyet için atılan kirli
artıkların miktarını veren götürü tablo-
lar kullanılır. Şüphesiz kirlenme çä-
basını kanıtlamaya çalışan işletmeler
veya yerel topluluklar matrahta ve do-
layısıyla vergide bir indirim hak kaza-
nırlar. Matrahın belirlenmesi aynı za-
manda, kirlenme akımlarının zamanın-
daki değişimleri de dikkate almak zo-
rundadır. Fransa'da vergi, en fazla kir-
lenme olan ayın ortalama kirli gün sa-
yısı üzerine oturtulmuştur. Su kirlen-
mesi alanında kazanılan daha önceki
tecrübe, bir verginin matrahını tanımla-
manın teknik, idari ve politik olarak
mümkün olduğunu çok iyi göstermek-
tedir.

Buna karşılık, Fransa'da, uçakla-
rın gürültüsü üzerine konan vergi, kö-
tü bir matrahın iyi bir örneğini arze-
der. Matrah ne gerçekleşen gürültüye
ne de gürültüye bağlı bir göstergeye
tanımlanmıştır; sadece havalanma
(uçuşa kalkma) ile belirlenmiştir. Şir-
ketleri daha az gürültü yapmaya teş-
vik etmez. Hatta, yolculuğa çıkan bazı
yolcuların cesaretini kırdığı, böylece
uçuş sayısını ve uçak gürültüsünü
azalttığı söylenebilir. Verginin oranı
bu tip her etkiyi hesaba katmaz. Bu-
nunla birlikte Alexandre ve Barde
(1974)'ın gösterdiği gibi, havaalanı şir-
ketlerini daha az gürültülü yolcuları
tercih etmeye yöneltmek (teşvik ede-
cek) olan temsili bir gürültü matrahı
belirlenebilecektir.

Matrah sorunu, verginin getirisinin
(hâsılatının) kullanımı sorununa bağlı-
dır. İlke olarak, içselleştiren bir verginin
hâsılatı, Devletin genel bütçesine gelir

yazılmış olabilir. İdeal vergi ne olursa olsun, gerçekte verginin teşvik edici (özendirici) etkisi, yalnızca bu verginin davranışlar üzerinde can sıkıcı, üzücü etkiye sahip olması değil, fakat yararlı (lehte) etkilere de sahip olmasıdır. Maliye bakanlarının bu tip vergilere niçin düşkün olmadıkları pek anlaşılmaz.

Bununla birlikte, uygulamada vergilerin hâsılatı devlet bütçesine hemen hemen hiç ödenmez. Genellikle aynı kesimdeki kirlenmeye karşı mücadele harcamalarına veya kurbanların zararını ödemeye ya da tıkanıklıkların azaltmayı amaçlayan harcamalara tahsis edilir. Örneğin, Fransa'da Bassin ajansı tarafından alınan vergilerin hâsılatı, (sübvansiyon ve ikraz/ ödünç para verme yoluyla) kirlenlerin kirlenmeye yatırımlarını finanse etmeye yarar. Buradaki neden, gerçekten teşvik edici olmak için vergi oranının çok düşük olmasıdır. O halde vergi, onları uyarma aracı olmaktan çok, yatırımları finanse etme aracıdır. Bu durumda, özellikle oran, toplanan tutarın tasarlanan antma programlarının maliyetine eşit olacak şekilde saptanır. Gerçeği söylemek gerekirse, böylece tasarlanan vergi, karakteri açıkça teşvik edici olan vergi, vergi özelliğini kaybeder. Temelde vergiyle finanse edilebilecek olan bir kamusal harcamalar programı olur.

Uygulamada teşvik edici vergilerin çok az dile getirildiğini iyi saptamak gerekir. Vergileme, tıkanıklık ve kirlenme dışsallıklarına karşı mücadelede öncelikli bir araç olarak kullanılmamaktadır.

III — Vergilere Direnç

Hiç kuşkusuz, dışsallık yaratanların davranışları üzerine konan vergilerin gerçekten uygulanan politikalarda niçin az da olsa kullanıldığını kendi kendimize sormak gerekir. Bu politikalar esas olarak, fiyat yoluyla teşvike değil, baskıya başvurur. Şehir politikası üzerinde düşünen Mercadal (1972) aynı sonuca varmıştır. Piyasa kötü işlemektedir. Fiyatlar yoluyla iletilen yanlış sinyallerin düzeltilerek, piyasanın doğru olarak işlemesine çalışılır. Piyasanın ikamesi plandır. Uygulamalar, genellikle teorisyenlerin örgütlerini dikkate almazlar.

Herşeyden önce akla gelen ve özellikle teorisyonlerin aklına gelen ilk (doğal) cevap, uygulamacıların haksız oldukları ve fiyatların işleyişindeki etkinliği bilmedikleri veya küçümsedikleridir. Bu cevapta bir gerçek payı vardır. Ülkelerde «uygulamacılar» genellikle bir hukuk veya mühendislik eğitime (formasyonuna) sahiptir. Sonuçta, fiyat mekanizmasının işleyişi oldukça karmaşıktır, açıkça söylemek gerekirse oldukça soyuttur ve yöneticilerin gerçekte fiyat mekanizmasının işleyişini anlamada zorlandıkları düşünülebilir. Fiyatların işaretleri yoluyla geçişin temel ettiği bu dolambaçlı durum onlara, hem uzun, hem de belirsiz görünmektedir ve şu atasözünün uygulanmasındaki doğrudan faaliyeti tercih ederler: «Birini tut, ikisine sahip olmandan daha iyidir.»

Alexandre ve Barde (1973), yöneticilerin baskıyı teşvike tercih ettiklerini ileri sürerler. Baskı onların güç (iktidar) isteğini daha iyi tatmin eder. Onlara kirlen işlemlerin patronlarıyla

en azından eşit koşullarda veya daha üstün koşullarda tartışma olanağı verir. Şüphesiz, yöneticiler açısından, nüfuzlu, varlıklı bir kişinin ricacı oluşu, vergi matrahını değiştirmekten daha coşku vericidir. Böylece bürokratlar, yalnızca güç isteklerini tatmin etmezler, aynı zamanda onu genel çıkar adı altında ve dolayısıyla tam bir bilinçle yaparlar. Özellikle doğrudan müdahale araçları kullanımıyla kendini belli eden bu keyfi faaliyetler, yöneticilere psikolojik tatminler de sağlar.

Hâkim ideoloji, özellikle araç tercihini açıklayıcı bir faktör olabilir mi? Marksist iktisatçılar, neo-klasik teorisinin savunucu karakteri üzerinde ısrarla dururlar. Bu teorisinin başlıca işlevi, neo-klasik teoriyi sıkı sıkıya benimseyen kapitalist sistemi haklı göstermektir. Ancak, karar verenlerin düşüncelerini derinden etkileyen hâkim ideoloji, bu kişileri teşvik sistemlerini tercih etmeye sürükler. Aslında karar vericilerin yasaklama sistemlerini tercih ettikleri görülmektedir. Bununla birlikte hâkim ideolojiyle açıklama aydınlatıcı olabilir. Gerçekten, hâkim ideolojinin aslında planlayıcı olması çok mümkündür. Bu varsayımı, baskı için bir tercihi anlama olanağı verir.

Kirleticilerin çıkarı, açıklayıcı son faktördür. Özel işletmecilerin ekonomide ortaya çıkan teşvik sistemlerini tercih etmeleri yararlarıdır. Oysa bu özel işletmeciler, baskı sistemlerinin savunucuları değil, onlara dokunulmamış bir karar serbestliği bırakan piyasa ekonomisinin savunucularıdır. Bu paradoks (çelişki), norm sistemlerinin onlara en az pahalıya mal olanlar oldukları olgusuyla açıklanamaz. O halde nasıl açıklanır?

Bilinmektedir ki, vergiler, kirleticilere yalnızca kirlenmeme maliyetini değil, fakat aynı zamanda kalan kirlenme maliyetinin bir kısmını veya tümünü yükler. Fakat üretim sürecinin sabitliği ile sınırlı ilginç bir analizde, Buchanan ve Tullock (1975) üretimdeki kotalar aracılığıyla doğrudan azaltmanın, o yerdeki firmalar için vergiler aracılığıyla dolaylı azaltmadan daha ilginç olduğunu gösterdiler. Gerçekten doğrudan azaltma o yerdeki işletmelere bir çeşit rant da sağlamaktadır. Şüphesiz bu gözlem genelleştirilebilir ve en azından, plan aracılığıyla doğrudan etkinliğin fiyat aracılığıyla dolaylı uyardan daha koruyucu olduğu varsayımı altında ileri sürülebilir. Birincisi var olanı denetler veya değiştirir ya da bu onu sağlamlaştırır. İkincisi mevcut koşulları denetler veya değiştirir, yokluk ya da varlık doğurur ve bu mevcut olanı altüst eder. Bu olgu üst düzeydeki güçlerin, doğrudan araçları dolaylı araçlara tercih etmelerini açıklayabilecektir.

IV – SONUÇ

İçselleyci (dışsallıkları yok edici) vergileme, özellikle bölge ve şehir politikalarının temel bir unsuru olan kirlenme ve tıkanıklıklara karşı mücadelede çok iyi uyum sağlayan bir araç gibi görünmektedir. Burada hiçbir özgünlük yoktur: İktisatçılar bunu Pigou'dan beri bilirler. Fakat yöneticiler bu noktayı henüz kavramış değillerdir. Bununla birlikte, hiç kimse bu alandaki ince yolun, yani vergi aracının, güçlü yola yani baskı uygulayan araca tercih edilebilir olduğu düşüncesini yadsıyamaz.

Dış Basından

Derleyen: Doç. Dr. NİLSEN ALTINTAŞ

Temiz ve Yeşil ya da Kıraç ve Kötü (*)

ÇEVRE vergileri, alışlagelmiş diğer vergilere nazaran gelir arttırmak için belki daha etkin bir yol olabilir; ancak, bu onları popüler yapmaz. Amerika'nın başkanlık seçimlerinde Bill Clinton'ın zaferi, Amerika'nın temizlenmesi için bugüne kadar uygulanan kanun ve kurallardan ziyade ekonomik teşvikleri getirmenin daha etkin olacağını savunan Amerikalı ekonomistlere yeni ümitler (ve yeni işler) verdi. Amerika'nın ayrıntılı olarak hazırlanmış federal çevre kanunları ülkeye yaklaşık yılda 100 milyar dolar tutarında bir fatura yüklemektedir. Bu şekilde ekonomistler çevreyi bir gelir kaynağı haline getirme hususunda anlaşılmaktadırlar.

Son zamanlarda çıkan iki yayın, bataklıklardan para kazanmayı tavsiye etmektedir. Washington'da merkezi bulunan Dünya Kaynakları Enstitüsü'nde (WRI) dört kişilik yazar grubu –ki bunlar çevresel düşünme tankı olarak da adlandırılıyor– mevcut vergi yapısının ekonomi üzerinde verimlilik maliyetinin de olduğunu açıklayan bir rapor yayınladılar.

Federal vergiler başlıca gelirler ve kârlar üzerinden hesaplanır. Toplumun desteklediği sıkı çalışma ve ekonomide büyüme gibi faaliyetleri vergilendirme yerine toplumun desteklemediği kirliliğe yol açma gibi faaliyetleri vergilendirmek daha uygundur. Vergi bazında yapılacak bir değişme, bu çalışmanın iddiasına göre, insanları daha az kirletip, daha çok çalışıp, daha çok tasarruf etmelerine sebep olacaktır. WRI yazarları ayrıntılı olarak mümkün olabilen üç çevre vergisini incelemektedirler. Bunlar belediyelerin çöp toplamalarıyla ilgili vergilendirme, trafik sı-

(*) The Economist, 12 Aralık 1992.

kışıklığı ile ilgili vergilendirme, karbondioksit (CO₂) gazları ve bunların atmosferde toplanma hızlarının azaltılması sonucu iklimi ısıtabilme özelliğiyle ilgili vergilendirmedir.

Daha dikkatli tartışılan bir paket «Mandate for Change»den gelmektedir. Bu kitap, Bill Clinton'un favori düşünme tanklarından Gelişmiş Politika Enstitüsü (PPI) tarafından yeni başkanlık için hazırlanan parlak düşüncelerin bir alış veriş listesini içermektedir. Harvard Üniversitesi'nden Robert Stavins ve Çevre Lobi Grubu olan Clean Sites'den Thomas Grumbly'in bir bölümü çevre düzenlemesinden ekonomik teşviklere kaymayı temel alan durumu ortaya koymaktadırlar. Bunların tavsiyeleri arasında petrol ve karbondioksit (CO₂) çıktısına vergi koymak, kurşunlu piller ve çözeltiler gibi tehlikeli atıklara geri ödenebilir deposit parası koymak, ticari olarak değiştirilebilir permiller uygulamak sayılabilir. Bu permiller üreticiler veya gazete yayıncılarının üretimlerinde kullanmak zorunda oldukları geri kazanılabilir maddenin değişen miktarı üzerinden hesaplanabilir.

Stavins ve Grumbly de WRI Grubu gibi, çevre (yeşil) vergilerinin hükümetlerin istenmeyen faaliyetleri vergilendirerek bunların arzu edilen aktivitelerle yer değiştirmesini sağlayabileceklerine dikkat çekmekte ve hükümetler için pazara yönelik yaklaşımlar üzerinde durmalarının uygun bir zaman olduğunu iddia etmektedirler. Düşük ekonomik büyüme hızı, büyük kamu sektörü açıkları ve endişe verici boyuttaki uluslararası rekabet gücü insanları modası geçmiş uygulamalarının yüksek maliyetinden daha çok korkutmaktadır.

Diğer yazılarında Stavins, yeşil vergilerin «temelde politik» olduğunu iddia etmiştir. Halen uygulanmakta olan vergi uygulamaları endüstri ve tüketiciler tarafından kolaylıkla anlaşılamayan maliyetler empoze etmektedir. Bundan dolayı daha yüksek çevresel standartlara ulaşmak için kamudan ödenmesi istenen gerçekçi maliyetler saklanmaktadır. Eğer çevresel korunmanın arzu edilen bir seviyeye gelmesi için uygun kararlar alınmak isteniyorsa, ilave maliyetin şeffaf olması önemlidir.

Ne WRI ne de PPI zor bir soruya gerçekte cevap verememektedirler: Eğer yeşil vergiler bu kadar arzu ediliyorsa, hükümetler bunları uygulamak için niçin bu kadar gecikmişlerdir? Örneğin WRI tarafından ortaya konan üç öneriden sadece en yumuşağı –evsel atıkların torbalarıyla ödeme– geniş olanak uygulanmıştır. Kullanıldığı yerde temel amaç, para kazanmak yerine azalan çöp biriktirme alanlarının ekonomize edilmesi, belediyelerin geri kazanması yöntemlerinin finansmanına bir yol bulunması olmuştur.

WRI tarafından ortaya atılan diğer iki çevre ölçütleri, potansiyel olarak daha büyük gelir artırıcı olmakla beraber daha az kullanılmışlardır. Trafik sıkışıklığı ile ilgili vergiler 1960'lı yıllarda Margaret Thatcher'ın favori transport ekonomisti Allan Walters tarafından desteklenmektedir. 1970'den beri Amerika'da şehir yollarının kapasitesi sadece % 4 artırılmış, toplam katedilen yol iki misline çıkmıştır. Argü-

manlar vergilendirme için çok güçlü olmasına rağmen hiçbir ülkede tam olarak uygulamaya konulamamıştır. Neden?

Hükümet parasının yeni bir kaynağı olarak çevresel vergilerin kullanımı ile ilgili temel bir problem cemiyetteki bazı grupların daha önce bedava olan bir şeyi ödemeye başlamalarıdır. WRI Grubu'nun iddiasına göre; eğer insanlara ücretleri ve kârları yerine ürettikleri atık miktarı ve kullandıkları enerjiden dolayı vergilendirilmeleri hususunda soru sorulursa, buna cevapları **evet** olacaktır. Ancak, üzücü olan şudur ki, onlar seçim sırasında **hayır**'ı seçeceklerdir.

Bristol Üniversitesi'nin bir çevre ekonomisti olan John Pezzey (Canadian Journal of Economics'deki yayınında) değişik bir görüşe sahiptir. O politik olarak vergi sübvansiyonlarının birleştirilmesinin daha kolay olacağını iddia etmektedir. Böylelikle kirlilik için belirli bir miktarı aşanlar para ödeyecekler, bunun altında kalanlar ise paralarını geri alacaklardır. Onun tanımıyla bu tür «Ödet-Geri Öde» sistemi kirleticilere belirli bir miktar kirlileme hakkı verecek, ancak en iyi şekilde temizleyenlere de artan değerlerini diğer kirlilenlere satma imkânını yaratacaktır. Değiştirilebilir permiller miktarsal olarak kirlileme hakkını, vergi ve sübvansiyonlar ise onun fiyatını belirlemektedir.

Tabii ki belirli bir miktarın altında kalan kirleticilere sübvansiyon uygulamak yeni şirketlerin endüstriye gelerek herbirinin ayrı ayrı da olsa toplam kirlilemeye katkıda bulunması tehlikesini getirebilir. Pesey'in pek doğru olmayan cevabı sadece var olan şirketlere sübvansiyon uygulanması şeklindedir. Pesey'in daha geniş noktası ise daha doğrudur. Eğer çevresel vergilerin, ekonomik olduğu kadar politik olarak da kabul edilebilir olması sağlanmak isteniyorsa, bunların hem gelir arttırıcı hem de temizleyici olarak aynı zamanda kullanılmaları zor olabilir. Kirleticiler çevreye hiçbirşey ödemedenden zarar vermektedirler ve buna devam etmeye de kendilerini haklı görmektedirler. Bu «onların» çevresidir. Bunların kendileri olarak düşündükleri bir şey için ödeme yapmaları ve sevinmeleri zor olacaktır.

— * —

BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR (AYLIK DERGİ)

İDARE YERİ : Binbirdirek Mahallesi, Suterazist Sokak No. 6 Knt 2; 34400 Sultanahmet - İstanbul • TELEFON : 518 17 32 • YAZIŞMA : P.K. 769; 80005 Karaköy - İstanbul • AÇIKLAMA : Dergi'deki yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir • KDV DAHİL 1993 İÇİN YILLIK ABONE : 180.000 TL; ÖĞRENCİLERE : 90.000 TL • BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul): Akbank Türbe Şubesi 443-2, İş Bankası Cağaloğlu Şubesi 256319, Yapı Kredi Çemberlitaş Şubesi 2269-9, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 • DİZGİ ve GRAFİK DÜZENLEME : Yazıevi, Telefon: 512 60 43 • BASKI ve CİLT : Çınar Ofset, Telefon: 527 54 92 • BASKI TARİHİ : 25 Ocak 1993 • GENEL DAĞITIM: YAYSAT •

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (EKİM 1992)

Ülkeler	GSMH/GSYİH *	Toplan Fiyatlar	Ücretler Kazançlar *	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi * (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Carl İşlem Dengesi (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Faiz Oranları (%)		
							Para Piyasası (3 Aylık)	Ticari Bankalar	
								Kredi	3 Aylık Mevduat
A.B.D.	1.9	1.6	2.4	7.5	-74.0	-42.0	3.60	6.00	3.53
Avustralya	1.8	1.6	4.2	10.8	2.0	-9.9	5.90	10.00	5.59
B. Almanya	1.1	0.8	5.4	7.0	23.2	-22.8	8.90	11.00	8.10
Belçika	1.6	-0.5	5.9	8.3	-3.5	3.9	8.66	12.75	8.55
Fransa	2.2	-1.1	3.8	10.3	4.7	-0.6	9.37	9.65	9.31
Hollanda	1.6	0.8	4.1	4.0	9.3	9.2	8.70	11.00	8.70
İngiltere	-0.6	3.3	5.8	10.1	-22.2	-19.2	7.00	9.00	6.84
İspanya	1.6	1.2	8.5	15.0	-37.1	-25.2	13.85	13.50	8.00
İsveç	-0.5	-1.6	4.7	5.2	6.4	-3.2	12.72	14.50	13.85
İsviçre	-0.4	-0.2	7.4	3.5	-2.3	12.3	6.63	8.63	6.13
İtalya	1.5	1.7	3.5	10.6	-11.8	-23.9	15.00	17.00	b.d.
Japonya	1.5	-1.1	-4.4	2.2	128.6	109.5	3.77	4.25	3.53
Kanada	0.6	2.1	3.6	11.3	5.6	-26.2	6.80	7.50	6.50

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil. Kaynak: The Economist, 14-21 Kasım 1992.

(*) Yıllık Yüzde Değişim.

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya ve Kanada için İthalat F.O.B., İhracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F / F.O.B.

EKONOMİK GÖSTERGELER DİŞ DÜNYA (KASIM 1992)

Ülkeler	GSMH/GSYİH *	Toplan Fiyatlar	Ücretler Kazançlar *	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi * •• (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Faiz Oranları (%)		
							Para Piyasası (3 Aylık)	Ticari Bankalar	
								Kredi	3 Aylık Mevduat
A.B.D.	2.2	1.6	2.8	7.4	-75.7	-42.0	3.74	6.00	3.56
Avustralya	2.4	2.1	3.0	11.3	1.6	-10.3	5.80	10.00	5.88
B. Almanya	0.9	0.5	5.5	7.1	25.6	-21.9	8.95	11.00	8.14
Belçika	1.6	0.7	5.8	8.4	-3.2	4.1	8.75	12.75	8.75
Fransa	1.6	-0.9	3.8	10.4	4.4	-0.6	10.63	9.45	10.44
Hollanda	1.3	0.3	4.3	4.0	8.0	9.1	8.75	11.00	8.75
İngiltere	-0.8	3.3	5.5	10.1	-22.4	-19.7	7.13	8.00	7.06
İspanya	1.6	1.2	8.5	14.9	-36.6	-25.2	15.55	14.00	8.00
İsveç	-0.5	-1.3	4.3	5.2	6.6	-3.8	10.94	13.50	12.00
İsviçre	-0.6	-0.3	7.4	3.9	-1.9	14.4	6.56	7.88	6.38
İtalya	1.5	1.0	3.5	10.6	-10.5	-23.9	14.69	14.74	b.d.
Japonya	1.5	-1.3	2.1	2.2	131.5	113.7	3.71	4.55	3.48
Kanada	0.7	2.9	3.3	11.8	5.9	-26.2	7.52	8.75	7.75

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil. Kaynak: The Economist, 12-19 Aralık 1992.

(•) Yıllık Yüzde Değişim.

(••) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya ve Kanada için İthalat F.O.B., İhracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F / F.O.B.

**“BİRA”
BU KAPAĞIN
ALTINDADIR.**

Görüşler

Yrd. Doç. Dr. ORHAN ELMACI

İmalat İşletmelerinde Stratejik Planlama Sürecinde Dinamik Bütçeleme

GİRİŞ

GÜNÜMÜZÜN hızla gelişen çevre dinamiklerine uyum sağlama sürecinde imalat işletmelerinin etkin bir yönetim ve kontrol sistemini kurup uygulayabilmeleri ve en önemlisi de değişen koşullara göre dinamik bir uyumlaştırma süreci geliştirebilmeleri büyük bir öneme sahip bulunmaktadır. Bu süreçte bütçeleme ve özellikle Değişken Standart Maliyet Sistemine dayalı bütçeleme, en etkin yönetim tekniklerinden biri olarak yer almaktadır.

Özellikle ülkemiz gibi gelişmekte olan ve gerek iç gerek dış ekonomik gelişmelere duyarlılığı çok yüksek bir ülkede faaliyetlerini sürdüren imalat işletmelerinin, dinamik ve kapsamlı işletme bütçe sistemlerini geliştirmeleri ve uygulayabilmeleri ayrı bir öneme sahip bulunmaktadır.

Çünkü, ülkemizde uygulanan ihracata dayalı ekonomik büyüme politika-

ları çerçevesinde hem ulusal hem de uluslararası pazardan daha fazla pay alma ve dış rekabete karşı daha etkin mücadele vermenin sağlıklı ve istikrarlı yolu stratejik yönetime dayanır. Stratejik yönetim de, etkin bir biçimde hazırlanmış bütçelere dayanır. Etkin bütçelerin verileri ise, işletmenin iç ve dış koşullarının (çevresinin) analiz edilmesini gerektirir. Bu analiz sonuçlarına dayanılarak etkin bütçeler hazırlanabilir. Sırasıyla kısa, orta ve uzun dönemli bütçeler aracılığı ile imalat işletmelerinin geleceğine ilişkin geniş bir perspektifi kapsayan vizyon'a ulaşmak olurludur.

Bütçeleme çalışmalarının daha da etkin olması öngörüldüğü takdirde, değişken standart maliyet sistemine dayalı bütçelerin hazırlanması gerekir.

Bu çerçevede çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, «Bütçe kavramı, Amaç ve Özellikleri» kısaca açıklanmıştır.

İkinci bölümde, «Değişken Standart Maliyet Sistemine Dayanan Dinamik Bütçeleme Sisteminin Kurulması ve İşleyişi» ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır.

Sonuç bölümünde, imalat işletmelerinin etkin planlama ve kontrol tekniklerinden biri olarak gerçekçi bir bütçe sistemi olan, Değişken Standart Maliyet Sistemine Dayalı Dinamik Bütçeleme konusunda genel önerilerde bulunulmuştur.

I — Bütçe Kavramı, Amaç ve Özellikleri

Bütçe, bir işletmenin faaliyet sonuçlarını geleceğe yönelik olarak öngören bir araçtır. Bütçe, saptanan amaçlar doğrultusunda belirli faaliyetlerin uygulama ve sonuçlarının sayısal olarak ifade edilmiş planı olarak da tanımlanabilir (1) [*]

Bütçenin genel yapısı işletmeden işletmeye değişebilmekle birlikte genelde birçok finansal tablonun birleşmesinden oluşmaktadır. Bütçe ve finansal tablolaradaki temel farklılık, her birinin oluşturulmasında kullanılan veriler olmaktadır (2).

Tanımdan da ortaya konduğu üzere bütçenin amacı, işletme için faaliyetlerin bir planını ortaya koymaktır. Bütçeleme süreci, bir bütçe dönemi için (3); (i) Planların uyumlaştırılması, (ii) İşgörenlerin motivasyonu ve (iii) Faaliyetlerin kontrolü ve iyileştirilmesi için temeli oluşturur.

Bu doğrultuda, bütçenin en temel amaçlarından biri olarak, yönetim kontrol sistemi içinde, ulaşılabilir cari

standartları belirlemek gerekir. Faaliyetlerin kontrolü sürecinde fiili sonuçlarla standartlara dayalı bütçe değerlerinin karşılaştırılması temel baz olmaktadır.

Bütçeleme için hedeflenen zaman aralığı genelde bir yıldır. Ancak, bir yıllık bütçenin hazırlanması bir işletmenin yıllara yayılan planlama sürecinin salt bir bölümünü oluşturmaktadır. Planlama sürecinin maksimum başarıya ulaşabilmesi hedefi çerçevesinde (4); (i) Uzun dönemli amaçların, (ii) Orta dönemli hedeflerin, (iii) Faaliyetlerin kısa dönemli planlamalarının bulunması zorunluluktur.

Uzun dönemli planlar, işletmelerin 5 – 10 yıllık zaman aralığındaki hedeflerini belirler ki, stratejik planlama çatısını oluştururlar. Amaçlar, sayısal hedefleri olmayan genel hedefler olarak belirlenirken, stratejik planlamada işletmenin başarılı olmak için planlandığı spesifik konular, alanlar ortaya konur. Örneğin, uzun dönemli planlama, satış hedefleri, araştırma ve geliştirme faaliyetleri, yatırımlar, personel politikaları ve finansal yapı gibi konuları kapsayabilir.

Orta dönemli amaçlar, uzun dönemli amaçları destekleyecek tanımlanmış aşamaları belirler. Bunlar uzun dönemli ve kısa dönemli planlar arasındaki bağlantıyı sağlar. Pazar payının kademeli olarak uzun dönemli amaçlar doğrultusunda yükseltilmesi örnek olarak verilebilir.

[*] Parantez içindeki rakamlar, yazının sonunda yer alan «Yararlanılan Kaynaklar» ile bağlantılıdır.

Bütçe ya da yıllık öngörüler olarak ifadelendirilen kısa dönemli planlar ise, bir sonraki faaliyet döneminin olgularını kapsar. Çoğu kişi bütçeleme sürecini bu yıllık dokümanların geliştirilmesi olarak düşünürse de yıllık bütçe – ağırlıklı olarak – uzun dönemli planlara ve orta süreli hedeflere bağlı bulunmaktadır.

Bir yıldan kısa süreli amaçlar için yapılan planlama ise, faaliyetlerin aksaksız sürdürülebilmesinde günlük ya da haftalık zaman dilimleri itibariyle gereksinme duyulan ve faaliyet planlaması olarak adlandırılan yapıyı ortaya koyarlar. Faaliyet düzeyinde planlama, bütçeleme ve stratejik planlama arasındaki farklar «Tablo I»de gösterilmiştir ⁽⁵⁾.

«Tablo I»de verilen genel planlama yapısı içinde bütçeleme bir sonraki faaliyet dönemini hedeflemektedir.

Yıllık bütçelerin aylık ya da üçer aylık dönemler itibariyle düzenlenmesi ise işletmelerin bütçeyi izleyebilmeleri açısından oldukça yararlı bir yol olmaktadır.

Bütçe çalışmaları için etkin bir rol oynayan Değişken Standart Maliyet Sistemi ve buna dayalı dinamik (sürekli) bütçeleme aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır.

II — Değişken Standart Maliyet Sistemine Dayalı Dinamik (Sürekli) Bütçeleme

Değişken Standart Maliyet Sistemi'nin, daha etkin maliyet kontrolüne ve azaltımına hedef alınması nedeniyle imalat işletmelerinde kurulması ve işletilmesi gerekir. Bu sistemin gerektirdiği standart maliyetlere dayalı di-

TABLO I
Faaliyet Düzeyinde Planlama, Bütçeleme ve Stratejik Planlama Arasındaki Farklar

	Faaliyet Planlaması	Bütçeleme	Stratejik Planlama
Zaman Aralığı	Bir yıldan kısa (günlük, aylık...)	1 yıl	Orta ve uzun süre (3 – 5 yıllık)
İlgili	Alt düzey yönetim (bölüm yöneticileri)	Bütün Yönetim Düzeyleri	Üst düzey yönetim
Gereksinilen Bilgi Akışı	Fiziksel veriler	Finansal veriler	Fiziksel ve/veya Finansal
Ayrıntı Düzeyi	Çok ayrıntılı (makine, ürün, müşteri düzeyi)	Orta dereceli (bölüm düzeyi)	Tüm işletme düzeyinde
Planlama Karar Örnekleri	Bir sonraki gün için makine çalışma programı	Kâr planlanmasının faaliyet dönemi için geliştirilmesi	Genişleme yatırımı ya da şirket birleşmesine karar verme

namik (sürekli) bütçeler hazırlanmalıdır. İşletmenin sistemi kendi bünyesinde kurabilmesi amacıyla yapılacak çalışmalar üç başlık altında toplanabilir ⁽⁶⁾:

- i - Sistemin gerektirdiği ön koşulların sağlanması, standartlaştırma, rasyonel örgüt yapısının kurulması.
- ii - Hesap planının Değişken Standart Maliyet esasına dönüştürülmesi.
- iii - Standart maliyetlerin saptanması.

Sistemin işletilmesi amacıyla yapılacak çalışmalar da üç başlık altında toplanabilir:

- i - Fiili giderlerin belgelerde ve hesaplarda izlenmesi.
- ii - Fiili ve standart giderler karşılaştırılarak sapmaların hesaplanması ve nedenlerine göre çözümlenmesi.
- iii - Gider, maliyet ve sapma kayıtlarının yazılması, ilgili raporların düzenlenmesi.

Değişken Standart Maliyet Sistemi'nin işletmede kurulup işletilmesi sonucu, standart maliyetlere dayalı bütçeleme hazırlıklarına geçilebilir. Diğer bir deyişle, Değişken Standart Maliyet Sistemi'ne dayalı dinamik bütçelemede tahmini veriler değil, standart veriler baz alınarak bütçeler hazırlanır.

Bütçe hazırlama çalışmalarında en önemli sorunlardan biri, yılın belli dönemlerinde normal faaliyetlerde kesintilerin ortaya çıkabilmesi, genel ekonomik ve yasal değişikliklerin öngörülerden önemli sapmalara neden olabilmesidir.

İyi bir bütçe hazırlanabilmesi için öncelikle işletme içinde birçok kişinin

çabaları ve geniş bir zaman dilimine gereksinme vardır. Ayrıca, yıl içinde kontrol dışı ya da öngörülmemiş olayların ortaya çıkmasıyla, bütçe düşük bir standart ya da performansla dönüşebilmektedir. Dinamik bütçeleme olarak adlandırılan teknik, bu tür sorunlardan kaçınabilmek amacıyla geliştirilmiş olup, değişen koşullara hızla uyum sağlayan dinamik planlama yapısını ortaya koymaktadır ⁽⁷⁾.

Dinamik bütçeleme, gelecek faaliyet dönemi içinde düzenlenen bütçenin her üç aylık dönem sonunda gözden geçirilmesi ve değişen koşullara uydurulmasını gerektirmektedir.

«Tablo II»de gösterildiği gibi, her üç aylık dönem sonunda gerçek faaliyet sonuçları derlenir ve bütçe verileriyle karşılaştırılır. Bu karşılaştırma sonuçları, yeni veriler ve olaylar çerçevesinde de sonraki dönemlere ait bütçe bölümleri tekrar elden geçirilir. Buna ek olarak da yeni bir dördüncü üç aylık bütçe oluşturularak, kalan üç dönemlik bütçeye eklemek suretiyle, sürekli dört üç aylık dönemi kapsayan (yıllık) bütçeye sahip olunur ⁽⁸⁾.

Dinamik bütçeleme, bütçe çalışmaları için gereksinilen zamanı, bütün bir yıla yaydığı gibi, sürekli güncelleştirilmiş bütçe öngörülerine sahip olumasını da sağlamaktadır ⁽⁹⁾.

SONUÇ

Günümüzde imalat işletmelerinin, iç pazarda olduğu kadar uluslararası pazarlarda da kalite, maliyet, etkinlik ve hızlı hareket edebilmede en iyiye ulaşabilmek; temel amaçları haline gelmiş bulunmaktadır. Bu amaçlara ulaşabilmenin ise, planlama ve kontrol

süreçlerindeki etkinliğe bağlı bulundu-
ğu yadsınamayacak bir gerçektir.

Bu doğrultuda imalat işletmelerinin en etkin planlama ve kontrol tekniklerinden biri olarak gerçekçi bir bütçe sistemini geliştirmelerinin önemi de ortadadır. Bütçeleme sürecinin; büyük emekler sonunda ortaya konmuş, dokunulmaz ve kapsadığı dönem sonuna kadar değiştirilmemesi gereken bir yapıda algılanması; sağlanacak yararları en aza indirebilecektir. İşletme bütçesinin değişen koşullara göre düzenlenmesi, gerekirse -işletme faaliyetlerini etkileyen dinamiklerdeki hareketliliğe koşut - her an gözden geçirilmesi, sağlanacak yararları etkin kılacaktır. Böylelikle salt belli dönemlerde yapılması gerekli sıkıcı çalışmalar yaklaşımı ortadan kalkmış ve özellikle kısa süreli kararlara yönelik dinamik yapı sağlanmış olacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

(1) GAITHER, Norman; Production and Operations Management, Fifth Edition, (Fort worth: The Dryden Press, 1992), s. 396.

(2) CLELAND, David I; Strategic Design and Emplementation, First Edition, (Pennsylvania: Division of TAB BOOKS Inc., 1990), s. 58.

(3) TERSINE, J. Richard; Production/operations Management: Concepts, Structure, Analysis, Second Edition, (New York: Elsevier Science Publishing co., Inc., 1985), s. 360.

(4) CHEATHAM, Carule; Cost Management For Profit Centers, (Englewood Cliffs, N.J.: Prantice - Hall, Inc., 1981), s. 81.

(5) LYNCH, M. Richard; Accounting For Management Planning and Control, Second Edition, (New Delhi: Tata, Mc Graw-Hill Publishing Company Ltd., 1980), s. 201.

(6) CHERRINGTON, J. Owen/HUBBARD, E. Dee/LUTHY, David H.; Cost and Managerial Accounting, (I OWA: WM.C. Brown publishers, 1985), s. 498.

(7) JOCABSEN, E. Lyle; (Çev.: Sadık BAKLACIOĞLU), Yönetim Açısından Maliyet Muhasebesi, (İstanbul: Venüs Matbaacılık ve Ticaret, 1983), s. 53.

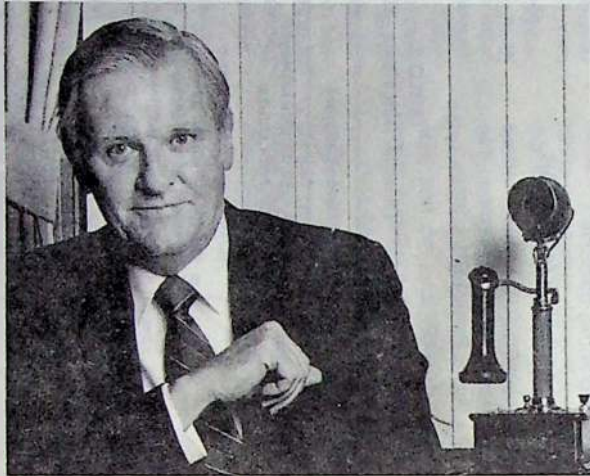
(8) WRIGHT, Wilmer; Direct Standard Cost, (New York: Mc Graw - Hill Book Company, 1962), s. 102.

(9) ÜSTÜN, Rifat; Maliyet Muhasebesi İlkeler ve Uygulamalar, (Eskişehir: A.Ü. Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları No: 12, A.Ü. Basımevi, 1984), s. 132.

TABLO II
Dinamik Bütçeleme Süreci

Tarih	Bütçeleme Çalışması	Bütçe Dönemleri
01 Ocak	4 üçer aylık dönemi kapsayan bütçenin hazırlanması	1/1 1/4 1/7 1/10 1/1
01 Nisan	Birinci dönem sonuçlarının değerlendirilmesi, gelecek üç dönemin tekrar gözden geçirilmesi, düzeltmeler ve yeni 4'üncü dönem bütçenin eklenmesi	1/4 1/7 1/1 1/1 1/4 Düzeltilmiş Yeni 1
01 Temmuz	İkinci dönem sonuçlarının değerlendirilmesi, gelecek üç dönemin tekrar gözden geçirilmesi, düzeltmeler ve yeni 4'üncü dönem bütçenin eklenmesi	1/7 1/10 1/1 1/4 1/7 Düzeltilmiş Yeni 2

Kurum Temizliđi!

Kurum temizliđi, gösterilmeden görülen bir kurum kimliđidir.

Ancak temiz olanın, temiz göründüğünü herkes bilir... görür... hisseder... konuşur... ve not verir!

Sağlıklı, temiz bir çalışma ortamı, herkesin hakkı; verimliliğin ve çağdaş olmanın gereğidir.

Yumuşak, emici, dayanıklı, hesaplı özellikleri ve kalitesiyle İpek Kağıt ürünleri, çalışma hayatımızın vazgeçilmez, günlük, temel ihtiyaçları arasında yer alır.

Kurumsal temizliğe yönelik hizmetler boyutunda İpek Kağıt, Mendil, Kutu Mendil, Peçete, Harlı ve Tuvalet Kağıtlarında; Selpak, Solo, Silen markaları ile sağlıklı, hesaplı ve pratik çözümler sunuyor.

İpek Kağıt'ın kurumsal temizliğin "Kuruluşa Özel" boyutunda sunduğu Peçete, Mendil ve Kutu Mendiller ise, kurumsal kimliğinizin simge ve mesajlarını özenle taşıır.

Bu çağdaş çözümlerden, zaman yitirmeden yararlanmak için ***Girişim Pazarlama A.Ş.'den, Cüneyt Çingitaş'ı (1-174 27 00) arayın...*** İpek Kağıt ürünleri Size hesaplı ulaştırılsın!

İPEKKAĞIT

Görüşler

ADNAN TÜRKSOY

Turizmin Enflasyon Üzerindeki Etkileri

1983 – 1991 Dönemi Türk Turizmine İlişkin Metodolojik Bir Değerlendirme

GİRİŞ

ÜLKEMİZDE son on yıllık dönem içerisinde genel ekonomik dengelerde sürekli ya da dönemsel birtakım değişiklikler olmuştur. Bunlardan bir kısmı önceki mevcut durumundan farklılık gösteren, diğer bir kısmı ise ekonomi içinde çok küçük bir paya sahip iken sonradan büyük ölçüde önem kazanan değişimlerdir.

İkinci grupta değerlendirebileceğimiz ekonomik ve sosyal bir olgu olan turizm de, bu dönemde kazandığı ivme ile bugün ülke ekonomisi için ödemeler dengesini iyileştirici etkiye sahip bir döviz kaynağı olarak önem taşımaktadır.

Diğer taraftan söz konusu bu dönemde ülke ekonomisinin en büyük sorunu enflasyon olmuştur. Turizm sektörünün diğer sektörler ile doğrudan ya da dolaylı olarak etkileşim içerisinde bulunması, gelişen turizm en-

düstrisiyle enflasyon ilişkisinin değerlendirilmesini gerektirmektedir.

I — Genel Olarak Enflasyon

Enflasyon; fiyatlar genel seviyesinin sürekli ve hızlı bir biçimde yükselmesi olarak tanımlanmaktadır. Özellikle günümüz dünyasının en önemli ekonomik sorunlarından birisi olan enflasyon daha çok gelişmekte olan ülkeleri ilgilendiren ve etkileyen bir durumdur. Her fiyat artışının enflasyon olarak tanımlanamayacağı, bu artışların ülkeden ülkeye değişen belirli bir oranın üzerine çıkması ve bu durumun devamlılık göstermesi durumunda enflasyon olarak adlandırılabilceği önemli bir noktadır (Akıncı, 1).

Enflasyonun nedenlerine değinmeden önce enflasyonun ne zaman gerçekten ülke ekonomisini etkilediğini kabul edilebilir bir genellemeyle şöyle açıklayabiliriz:

- % 2–5 oranında artışın enflas-

yon olarak kabul edilmediği, tehlikeli sayılmadığı;

- % 10 – 20 oranındaki artışın ılımlı olduğu;

- % 30'u aşan orandaki artışların ise bir hiper enflasyonu teşkil ettiği ve ülke ekonomisini büyük boyutlarda etkilediği hususunda bir uzlaşma vardır.

Sayıdığımız bu oranlar kuşkusuz bir genelleme kapsamındadır. Zira bu genellemeye dahil edilemeyecek istisnaları da her zaman için bulmak mümkündür. Sözgelimi, Avrupa Topluluğu üyesi ülkelere göre yüksek sayılabilecek bir enflasyon Türkiye için ılımlı ya da zararsız olarak değerlendirilebilir.

İktisatçılar enflasyon konusunda çeşitli kuramlar ileri sürmüşlerse de çıkış noktası itibariyle enflasyonu üç grupta toplamışlardır. Bunlar:

a) Mevcut talebin yapısındaki değişikliklerden kaynaklanan enflasyon;

b) Üretim maliyetlerindeki artışlardan kaynaklanan enflasyon;

c) Özellikle kapalı ekonomilerde devlet, serbest piyasa ekonomilerinde de holdinglerin fiyatlar üzerinde kurdukları baskının bir sonucu olarak enflasyon.

Aynı zamanda enflasyonun türleri olarak da düşünebileceğimiz bu sınıflandırmaya göre enflasyon:

Ya bir ülkede, belli bir dönemdeki mevcut arzın, mevcut talebi karşılayamaması halinde ortaya çıkan fiyat yükselmelerinin süreklilik göstermesi durumunda;

Ya bir ülkede, belirli bir dönemde, herhangi bir mal veya hizmeti meydana getiren girdilerin fiyatlarındaki artış nedeniyle;

Ya da, ülke ekonomisine hâkim devlet, holding veya diğer örgütlerin fiyatları kendilerinin belirlemeleri, piyasanın da bunu takip etmesi, yahut takip etmek zorunda bırakılmasıyla ortaya çıkar.

II — Turizm – Enflasyon İlişkisi

Kuşkusuz enflasyon, ekonomideki mevcut birçok faktörden etkilenmektedir. Diğer bir ifade ile herhangi bir sektördeki mevcut ekonomik dengelerin bozulması, o sektörde bir enflasyona neden olabilmektedir. İşte bu noktada turizmin diğer sektörlerle sürekli, yakın bir iletişim içerisinde bulunması, turizmin bu sektörlerdeki enflasyonu körüklemesine ve ülkedeki genel enflasyona da baskı yapmasına neden olabilmektedir. Bu aşamada, «çağdaş turizmin bir kitle tüketimi olması ve mevsimlik özellik taşıması, zaman ve mekân içinde turistik akımların kuvvetli konsantrasyonu ve artan turizm talebi karşısında elastik olmayan bir turizm arzı ile karşılaşılması, turizmin enflasyon faktörü olması sonucunu doğurmaktadır (Olalı-Timur, 299).

Bu noktada iki önemli unsur söz konusudur. Bunlardan birincisi, çok elastiki bir durum arzeden turizm talebinin zaman içinde turizm arzıyla dengelenememesiyle, özellikle mevsimlik konsantrasyonun da etkisiyle önce yöresel, daha sonrada genel

enflasyona neden olmasıdır. Diğer bir unsur ise, yine birincinin kapsamında ele alınabilecek ve onunla doğrudan bağlantılı olan, turistik mal ve hizmetlerin maliyetlerindeki artıştan ortaya çıkan enflasyon olacaktır. Saydığımız bu iki etmen sonuçta bir enflasyona neden oluyorsa, bu enflasyon (Olalı-Timur, 300-1):

a) Genel enflasyonu tahrik eder. Turizm talebinin ve turistik tüketim harcamalarının artması ülke ekonomisinde genel olarak birtakım enflasyonist baskılara neden olabilir.

b) Kısa süreli enflasyonlara neden olur. Turizmin mevsimlik bir özellik taşıması nedeniyle belirli aylarda turistik istasyonlarda kısa süreli kısmi enflasyonlara yol açabilir.

Turizmin enflasyon nedeni olmasında bir çıkış noktası olarak yukarıda açıkladığımız iki öğeyi daha detaylı olarak şöylece sıralayabiliriz:

a) Turistik tüketimdeki ani artış enflasyona yol açabilir.

b) Üretim faktörlerinin maliyetlerinin yükselmesi bir enflasyon nedeni olabilir.

c) Turistik tüketimin ulusal boyutta değerlendirildiği, dış turizm bilançosunun durumu enflasyonu etkileyebilir.

d) Turizm yatırımları ile turizm talebi arasındaki zaman bakımından dengelessizlik fiyatları yükseltebilir.

Şimdi sırasıyla bu olası durumları Türk turizminin ülke ekonomisi bakımından önem taşımaya başladığı 1983-1991 dönemi itibarıyla değerlendirelim.

III — Türk Turizminin 1983-1991 Dönemi İtibarıyla Enflasyon Üzerindeki Etkisi

A. Ülkemizdeki Turistik Tüketim Artışından Kaynaklanan Enflasyon

Turistik tüketim artışından kaynaklanan enflasyon; toplam talebin, ülkenin arz kapasitesini aşması nedeniyle ortaya çıkan enflasyondur. Belirli bir bölgeye ya da yöreye karşı turizm talebi arttığında, turizm arzının inelastik özelliği nedeniyle hemen artırılmaması ile ortaya çıkan talep fazlası fiyat artışlarına neden olacaktır (Olalı-Timur, 301).

TABLO 1

Ülkemize Giriş Yapan Yabancıların (Talep) ve Turizm Belgeli Yatak Kapasitesinin (Arz) Yıllara Göre Değişimi (1983-1991)

<u>Yıllar</u>	<u>Talep(1)</u>	<u>% Değişim</u>	<u>Arz (2)</u>	<u>% Değişim</u>	<u>(1)/(2)</u>
1983	1.625.099	-	109.359	-	14.86
1984	2.117.094	30.27	121.881	11.45	17.37
1985	2.614.924	23.51	157.516	29.23	16.60
1986	2.391.085	-8.56	193.512	22.85	12.35
1987	2.855.546	19.42	260.000	34.35	10.98
1988	4.172.727	46.13	340.751	31.06	12.24
1989	4.459.151	6.86	434.982	27.65	10.25
1990	5.389.085	20.85	498.742	14.65	10.80
1991	5.517.897	2.39	534.005	7.07	10.33

1983-1991 baz alınarak Türkiye ekonomisi bu yönüyle değerlendirildiğinde, ülkemize giriş yapan yabancı sayısı ile mevcut turizm arzı karşılaştırılabilir (Tablo 1).

Konu bu yönüyle değerlendirildiğinde Türkiye'ye yönelik turizm talebi 1983-1985 itibariyle büyük bir artış kaydederken, turizm arzı buna ayak uyduramamış ve enflasyona neden olmuştur. Nitekim söz konusu bu dönemde 1 turizm belgeli yatağa yaklaşık 16 yabancı turist düşerken, artan arz kapasitesinin 1986'da işletmeye açılmasıyla yatak başına düşen sayı 10'lara, 12'lere düşerek enflasyonist etki azalmıştır. Diğer bir ifade ile sektör önceden kısmen bir enflasyonist etkiye sahip olmakla beraber bu etki 1986 yılına dek büyük nispette değildir ve genel enflasyonu az da olsa tahrik etmektedir.

Diğer taraftan, belirli bir sezon içinde kitlelerin akın halinde gelmesi sonucu ülkemizde, turizm faaliyetlerinin yoğun olduğu sezonda turistik tüketime konu olan mal ve hizmet fiyatları, ya arzın talebi karşılamasındaki yetersizliğinden ya da suni olarak ülke-

mizde artmış ve enflasyona yol açmıştır. (Erdoğan, 14-15). Nitekim 1983-1990 dönemine ilişkin ülkemize gelen yabancıların belirli dönemlere göre dağılımı şöyledir (bkz.: Tablo 2).

Bu verilere göre ülkemizdeki mevcut turizm talebinin yapısı itibariyle kısmi enflasyona yol açtığı ya da açabileceği dönem daha çok Mayıs-Ağustos arasındadır.

Kuşkusuz ülkemizde turistik tüketim artışından kaynaklanan enflasyonun etkilerinin önlenmesi için arzın sağlam bir yapıya oturtulması gerekmektedir. Zira turizm ekonomisinde arz ve talep açısından denge kurulması enflasyona imkân vermezken, şayet bu yönde bir önlem alınmaz ise tüketici başka ülke ya da yörelere gidecektir (Göksan, 34).

B. Ülkemizdeki Turistik Mal ve Hizmet Fiyatlarının Artışından Kaynaklanan Enflasyon (Maliyet Enflasyonu)

Maliyet enflasyonu, üretim maliyetlerindeki artışın fiyatları artırdığı du-

TABLO 2
Ülkemize Gelen Turistlerin 4'er Aylık Dönemler İtibariyle % Dağılımı (1983-1990)

<u>Yıllar</u>	<u>Ocak/Nisan</u>	<u>Mayıs/Ağustos</u>	<u>Eylül/Aralık</u>	<u>Toplam</u>
1983	% 19	% 47	% 34	% 100
1984	18	47	35	100
1985	22	47	31	100
1986	20	47	33	100
1987	18	51	31	100
1988	18	50	32	100
1989	19	48	33	100
1990	17	48	35	100

Kaynak: Turizm Bakanlığı, Turizm İstatistikleri Bülteni

rumdur. Bu enflasyon daha çok ekonominin arz yönü ile ilgilidir. Zira belli bir bölgeye ya da yöreye gelen turistik talepte bir artış söz konusu olmadan fiyatlar genel seviyesinin yükselmesi maliyet enflasyonuna neden olmaktadır. Dolayısıyla üretim maliyetlerinin şu ya da bu nedenle artması, müteşebbisin mevcut gelirlerini koruma çabasına girmesine ve fiyatlarını artırmasına yol açar.

Maliyet enflasyonu, turizm işletmelerinin karakteristiğinden –emek yoğun bir sektör olmasından– daha çok ücretlerdeki artıştan kaynaklanmaktadır. Genel olarak ifade edildiğinde, ücretlerdeki artışın asıl nedeni, turizm sektöründeki yetersiz emek arzı, diğer bir deyişle emek talebinin fazlalığıdır.

Daha önce de açıklandığı gibi, bir yöre ya da bölgeye olan turizm talebinin zamanla turizm arzını aşması, müteşebbislerin kazançlarını artıracaktır ve bu aşamada daha fazla para kazanmak isteyen müteşebbisler mevcut turizm arzını artıracaklar, artan bu arz da beraberinde piyasadan işgücü

talep edecektir. Turizm talebi karşısında turizm arzının kısa sürede artırılmaması, bir talep enflasyonuna neden oluyorsa; yeni turizm yatırımları işgücü talep edecekler, bu talep yetersiz işgücü arzı ve bu arzın müteşebbisler arasında transferinin artırdığı rekabet de işgücü ücretlerini yükseltecektir.

Ülkemizde bu konuyla ilgili olarak yapılabilecek bir analiz için özel sektör işgücü maliyetlerindeki reel gelişimden yararlanabiliriz (Tablo 3).

Özel sektöre ait işgücü maliyetleri TL/gün itibarıyla enflasyondan (tüketici fiyatlarıyla) arındırıldıktan sonra 1983'de 100 olan endeks, 1991'e gelindiğinde 348'e ulaşmıştır. Yani, işgücü maliyetleri 1991 yılında 1993'e göre 3.5 katlık bir net artış göstermiş ve bu artışla turizm enflasyonist etkiye sahip olmuştur.

Öte yandan ülkemizde talep fazlalığından ayrı olarak organize işgücünün ücret düzeylerini yükseltmek istemesi de zaman zaman maliyetleri yükseltmiştir. Bununla beraber ülkemizdeki turizm sektöründeki artış genel

TABLO 3
Ülkemiz Özel Sektöründe Çalışan İşgücü
Maliyetlerinin Gelişimi (Gün/TL Olarak)

<u>Yıllar</u>	<u>Maliyet</u>	<u>Endeks</u>	<u>Enflasyon</u>	<u>Arındırılmış</u> <u>Endeks</u>
1983	3.181	100	37.1	100
1984	4.469	140	49.7	94
1985	6.062	190	44.9	88
1986	7.911	249	34.6	85
1987	12.165	382	38.9	94
1988	20.103	632	73.7	90
1989	44.831	1.409	63.3	122
1990	83.165	2.614	60.3	142
1991	207.787	6.532	66.0	348

Kaynak: Yüksek Denetleme Kurulu, TİSK, DPT, DİE.

olarak ekonomideki artışlardan daha fazla olup enflasyona etkisi de daha fazla olmaktadır. Hatta turizm sektörünün milli ekonomi içindeki payı göz ardı edilse bile, diğer sektörlerde çalışanların turizm sektörünü pilot bir sektör olarak düşünüp, bu sektörde çalışan işveren ve personel gibi ücretlerini artırmak istemeleri, turizm sektöründe enflasyonist bir baskıyla birlikte genel enflasyonu da körüklemiştir (İçöz, 74-75). Ancak, ülkemizdeki turizm sektöründe ücret artışlarının genel karakteristiği daha çok nitelikli işgücü talebinin fazlalığıdır.

Sonuç olarak; eğer fiyatları ücretler belirliyor ise bunun bir maliyet, eğer ücretleri fiyatlar belirliyor ise bunun bir talep enflasyonu olduğu söylenebilir (Kalin, 146). Ülkemizdeki turizm sektöründe söz konusu durum ise her iki türü de kapsamaktadır.

Ülkemiz turizm sektöründe maliyet artışına neden olan diğer durumlar da şöylece sayılabilir:

- Turistik işletmelerde sunulan hizmetlerde geniş ölçüde ithal mallarından yararlanılması, Türk Lirası'nın sürekli olarak devalüe edilmesi nedeniyle (1983-1991 döneminde Türk Lirası, ABD Doları karşısında yaklaşık % 1861 oranında devalüe edilmiştir) maliyet girdilerinin fiyatlarındaki artış.

- Ülkemize yönelik turizm talebinin 1986'dan itibaren kümülatif olarak arz oranında artış göstermemesiyle birlikte işletmelerin reklam ve tanıtıma faaliyetlerinin artmasının maliyetleri yükseltmesi (Arslan, 11).

- Ülkemiz tarım sektöründe elverişsiz hava koşullarının zaman zaman beraberinde getirdiği olumsuzluklar da maliyetleri artırmıştır.

C. Ülkemiz Dış Turizm Bilançosunun Durumundan Kaynaklanan Enflasyon

Dış turizm bilançosu temel bir ifadeyle; «bir ülkenin diğer ülkelere olan turistik ilişkilerinden doğan döviz hareketlerini yıllık olarak ifade eden bir tablodur» (Olalı-Timur, 305). Bu bilanço dar ve geniş anlamda ele alınabilir. Dar anlamda dış turizm bilançosu, sadece turistlerin hareketlerinden doğan döviz transferlerini; geniş anlamda ise, turizme ilişkin işlemlerden doğan tüm döviz transferlerini kapsar.

Ödemeler bilançosunun enflasyonu değişik açılardan etkilemesi mümkünse de, ödemeler bilançosunun bir alt kümesinde yer alan dış turizm bilançosunun enflasyona yol açması, özellikle bu bilançonun pasif artan vermesi durumunda söz konusudur. Çünkü, dış turizm bilançosunun pasif olması, yabancı ödeme araçlarına olan talebin artmasını ve döviz fiyatlarının yükselmesini tahrik eder. Döviz fiyatlarındaki yükselme ise bir anlamda ulusal paranın dış ödeme araçları karşısında değer kaybına uğraması ve sonuçta fiyatlar genel düzeyinin yükselmesi demektir (Olalı, 226-227).

Dış turizm bilançosunun döviz kıtlarının, döviz girişlerinden fazla olması durumunu ifade eden pasif karakteri, ülke parasının diğer yabancı paralar karşısında paritesinin düşmesi

ne, sonuçta da kârların azalmasına razı olmayan müteşebbislerin fiyatları yükseltmesiyle enflasyon nedeni olabilmektedir.

Durum ülkemiz dış turizm bilançosu bakımından değerlendirildiğinde «Tablo 4»den yararlanılabilir:

Tablodan da görüldüğü gibi, 1983-1991 dönemi itibariyle ülkemiz dış turizm bilançosu hiçbir dönemde pasif artan vermemiş, aksine 1991 yılına dek her yıl artan yüzdeyle aktif fazlası verme eğiliminde olmuştur.

D. Ülkemizdeki Turizm Yatırımları ile Turistik Talep Arasındaki Zaman Bakımından Dengesizlikten Kaynaklanan Enflasyon

Turizm talebinin dünya konjonktüründeki değişimlere hemen cevap vermesi, bunun karşısında turizm arzının inelastik bir özellik göstermesi, yani konjonktürel değişimlere ayak uyduramaması, bir enflasyon unsuru olabilmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, yeni yeni başlayan turizm hareketleri, turizm talebinin turizm ar-

zını aşmasına neden olmakta; bu gelişmeyi zamanla farkedenden müteşebbis ya da devlet gibi örgütlerin yatırımlara girişmesi, bu yatırımların bitirilmesine dek geçen süre içinde mevcut arzın yetersizliği ile turistik mal ve hizmetlerin fiyatlarının yükselmesine yol açmaktadır.

Ancak, böyle bir durumun varlığında (turizm arzının turizm talebini karşılayamaması halinde), yalnızca turizm sektöründe bir enflasyondan söz etmek mümkün değildir. Turizmin diğer sektörlerden de faktör talep ettiği düşünüldüğünde, mevcut talepteki artışın, turizm sektörüne girdi veren işletmelerin ürettiği mal ve hizmetlere olan talebi de artırarak bu sektördeki fiyatları kısmen yükseltecek ve genel bir enflasyonda payı olabilecektir.

Ülkemizde turizm sektörünün enflasyon nedeni olması daha çok 83-85 dönemine rastlar. Nitekim «Tablo 1»de yer aldığı gibi, 83-85 döneminde ortalama olarak yılda % 23 civarında artan turizm talebine karşın, arz kapasitesi artışı % 17 civarında gelişme kaydetmiş ve bir arz eksikliği söz

TABLO 4
Türkiye'nin Dış Turizm Bilançosunun Yıllara Göre Değişimi (1983-1991) (Milyon Dolar)

<u>Yıllar</u>	<u>Gelir</u>	<u>Gider</u>	<u>Fark</u>	<u>%</u>
1983	420	128	+ 292	-
1984	548	277	+ 271	- 7
1985	1.094	324	+ 770	+ 184
1986	950	313	+ 637	- 17
1987	1.476	448	+ 1.028	+ 61
1988	2.355	358	+ 1.997	+ 94
1989	2.557	565	+ 1.992	-
1990	3.225	520	+ 2.705	+ 36
1991	2.654	592	+ 2.062	- 24

Kaynak: T.C. Merkez Bankası.

konusu olmuştur. Bu durum 1986 yılına gelindiğinde ise ters yönde bir eğilim kazanarak, arzdaki artışın talebi aşması nedeniyle enflasyonist etkiyi azaltmıştır.

Dolayısıyla ülkemiz turizm sektöründe, turizm yatırımları ile turizm talebi arasında zaman bakımından dengesizlikten kaynaklanan enflasyon 1983-1985 yılları arasında görülmüş, daha sonra etkisini yavaş yavaş kaybetmiştir.

SONUÇ

Türk turizminin enflasyona yol açabileceği yaklaşımları değerlendirdiğimiz bu incelememizin sonucunu şöyle özetleyebiliriz: Ülkemiz turizm sektörü, dış turizm bilançosunun mevcut durumu dışında enflasyonist etkilere sahiptir. Bu etki son on yıllık bir periyot itibarıyla farklı biçimlerde olmuştur.

Talebin mevcut yapısından kaynaklanan enflasyona özellikle 1983-85 döneminde rastlanırken, yine turizm yatırımları ile turistik talep arasındaki zaman bakımından dengesizlikten kaynaklanan enflasyonist etki de bu dönemde ağırlığını hissettirmiştir. Kısmi olarak etkisini gösteren bu durumlar dışında sektörün sürekli olarak enflasyona yol açması daha çok ülkedeki genel ekonomik konjonktürün de etkisiyle maliyet (özellikle ücret) artışlarının neden olduğu enflasyon şeklinde gerçekleşmiştir.

Bu noktada turizmin enflasyona olumsuz etkisinin önlenmesi, genel

ekonomiden yansıyan ve çarpan etkisiyle turizm sektöründe artan enflasyon rakamlarının aşağıya çekilmesi, genel ekonomideki maliyet artışına neden olan faktörlerin kontrol altına alınmasını gerektirmektedir.

KAYNAKÇA

- AKINCI, Ersoy (1988); «Enflasyondan Ekarflasyona», Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: IV, No: 1-2.
- ARSLAN, Zeynep (1991); «Turizmin Enflasyona Etkisi», (Yayımlanmamış Y. Lisans Kur Çalışması, Dokuz Eylül Üniversitesi), İzmir.
- ERDOĞAN, Harun (1986); «Türkiye'nin Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesinde Turizm İşletmelerinin Finansmanı ve Devlet Desteği», (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi), İzmir.
- GÖKSAN, Ergun (1978); Turizmoloji, Uğur Ofset Matbaacılık, İzmir.
- İÇÖZ, Orhan (1987); «Turizmin Bölgesel Ekonomik Etkileri ve Kuşadası Örneği», (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi), İzmir.
- KALIN, Ahmet C. (1989); «Enflasyon - Analitik Bir Yaklaşım», Filiz Kitabevi, İstanbul.
- OLALI, Hasan (1982); Turizm Politikası ve Planlaması, E.Ü. Matbaası, İzmir.
- OLALI, Hasan ve Alp TİMUR (1988); «Turizm Ekonomisi», Ofis Ticaret, Matbaacılık Ltd., İzmir.
- TOBB (1992); 1991 Yılı Ekonomik Raporu, Ünal Ofset, Ankara.
- TÜRKİYE KALKINMA BANKASI (1990); Turizm El Kitabı, Ankara.

-
- ◆ Herkes öğrenmek ister, kimse de karşılığını vermeye kalkışmaz.
-

Juvenal

Ayın Ekonomik Olayları

Dr. YILDIRIM KILKIŞ

SİYASAL ve ekonomik bakımlardan 1992, bütün dünyada çok ve hızla değişen olaylarla dolu geçmiştir. 1992'yi bitirip 1993 yılına başlarken, yeni yılın ülkemiz ve halkımız için hayırlı ve uğurlu olmasını diliyorum.

Geçtiğimiz yılda bazı gelişmiş sanayi ülkelerinde ekonomik yavaşlamalar ve hatta fiyat artışları görülmüştür. ABD'de 20 Ocak 1983'de resmen göreve başlayacak olan Bill Clinton Hükümeti'nin dünya ekonomisini de etkileyecek uygulamaları merakla beklenmektedir.

Bu arada ABD'nin Avrupa'dan ithal edilen bazı ürünlere % 200 oranında gümrük vergisi uygulama kararına karşı, AT'ın davranışı hakkında yayınlar yapılmakta ve AT üyesi ülkelerin tutumu dikkatle takip edilmektedir.

Diğer taraftan 1 Ocak 1993'den itibaren AT tek pazarının resmen yürürlüğe girmesinin, dünya ekonomisine yeni etkileri hiç şüphesiz çok yaygın olacaktır.

Ülkemize gelince, DYP-SHP Koalisyon Hükümeti'nin genel olarak 1992 yılını da icraat bakımından başarısız olduğu görüşü ağırlıktadır.

Eleştirilerin başında enflasyon oranının düşürülemediği olması gelmektedir. Hükümetin % 52 olarak hedeflediği enflasyon, 1992'de toptan eşya fiyatlarıyla % 61.4, tüketici fiyatlarıyla % 66.8 olmuştur. 1991'de toptan eşya fiyatları indeksi % 59.2 idi.

Bütçe açığı 32 trilyon lira olarak tahmin edilmiş, fakat yaklaşık olarak 60 trilyon liraya ulaşmıştır.

Buna karşılık, Başbakan Demirel'in çeşitli vesilelerle ifade ettiği gibi, ekonomik büyüme hızı % 5.4 olarak gerçekleşmiş, Hükümet'in % 5.5 olan hedefine hemen ulaşmıştır. Ayrıca, döviz stokları ve imkânları, geçmiş yılları aratmamış, bütün kötümser tahminlere rağmen olumlu durumunu korumuştur.

Güneydoğu'daki terörist olayların, Hükümetin etkili uygulamalarıyla büyük ölçüde önlendiği memnuniyetle gözlenmektedir.

1993'de iç ve dış borçlar ile kamu harcamalarının azaltılacağı, özelleştirme uygulamalarının daha da hızlanacağı beklenmektedir.

Yeni yılın barış ve huzur içinde geçeceğini, ekonomik olayların ülke ekonomisine yararlı gelişeceğini ümit ediyoruz.

1992 yılını tamamlarken, her yılın sonunda olduğu gibi, ekonomimizi etkileyecek iki önemli konu bu yıl da karşımıza çıkmış bulunmaktadır. Bunlardan biri, 1993'de uygulanacak olan vergiler ve harçlarla ilgili yeni oranlardır. Diğerisi ise, özellikle KİT ürünlerine yıl sonunda yapılan zamlardır. Aşağıda bu iki konuya ve ekonomiyi ilgilendiren bazı olaylara değinilecektir.

MALİ KONULAR

● Katma Değer Vergisi Oranlarında Değişiklikler

Temel gıda maddelerinde % 6 olan KDV oranı 1993 yılı için de aynen bırakılmıştır. Ancak, lüks mal ve hizmetler için bu oran % 12'den % 20'ye yükseltilmiş bulunmaktadır. Bu arada reklam hizmetleri de % 20 KDV'ye tabi tutulmuş ve reklamların büyük tepkisine neden olmuştur.

● Harçlar ve Damga Vergisi Kanunları Genel Tebliği

18 Aralık 1992 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 19 seri no.lu Harçlar Kanunu Genel Tebliği ve 23 seri no.lu Damga Vergisi Kanunu Genel Tebliği ile, harçların ve damga vergilerinin, yeni yıl için kabul edilen yeniden değerlendirme oranında artırıldığı bildirilmektedir. Yeniden değerlendirme oranı 1993 yılı için % 61.5 olarak tespit edildiğinden, harçların ve damga vergilerinin de % 61.5 oranında artırıldığı anlaşılmaktadır.

● Değerli Kağıt Kanunu Genel Tebliği

18 Aralık 1992 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 9 seri no.lu Değerli Kağıtlar Kanunu Genel Tebliği ile, değerli kağıt sayılan kağıtlar ve belgelerin 1993 yılı bedelleri açıklanmıştır.

● Kurumlar Vergisi Genel Tebliği

18 Aralık 1992 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan diğer bir tebliğ de Kurumlar Vergisi ile ilgilidir. 42 seri no.lu bu Tebliğ'e eklenen bir bent ile, vakıfların eğitim, sağlık, kültür ve bilimsel araştırma - geliştirme konularında faaliyette bulunan iktisadi işletmeleri, Kurumlar Vergisi mükellefi olmuşlardır. Bu mükellefiyetin geçerlilik tarihi 1.1.1992'dir.

Diğer taraftan kamuya yararlı derneklerin iktisadi işletmeleri de (vergi muafiyeti tanınanlar hariç) Kurumlar Vergisi mükellefi olmuşlardır. Bu nedenle ilgili derneklerin bu husustaki bütün yükümlülüklerini yerine getirmeleri gerekmektedir.

Ayrıca, Hazine bonusu, devlet tahvili ve gelir ortaklığı senetleri de en az % 23 Kurumlar Vergisi'ne tabi tutulmuştur.

• Kambiyo Değişiklikleri ile İlgili Tebliği

20 Kasım 1992 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Merkez Bankası Tebliği ile, 17 Kasım 1992 tarihli HDTM (Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı) Tebliği'ne açıklık getirilmiştir.

Buna göre, Merkez Bankası'nın iller itibarıyla yetki bölgeleri yeniden tespit edilmiştir. Kambiyo mevzuatında ihracat bedellerinin 90 gün içerisinde yurda getirilmesi durumunda, bu bedeller ithalat bedellerine ve görünmeyen işlemlere ilişkin ödemelere mahsup edilecektir. Her bir ihracat partisi itibarıyla, 10 bin dolara kadar noksanlık bulunması halinde, ihracat bedelinin yurda getirilmesi zorunlu olmayacaktır. Bu limit daha önce 5 bin dolar idi.

Ayrıca, Türkiye'de yerleşik kişilere, Türkî cumhuriyetlere mal ihraç etmeleri durumunda, ihraç bedelinin bu ülkelerde kurulacak şirket veya şubelerin sermayesi-ne mahsup edilmesi imkânı tanınmıştır.

Diğer taraftan, ithalat bedellerinin ödenmesinde, akreditifli ödemede ve mal mukabili ithalatta da bazı kolaylıklar sağlanmıştır.

• Gümrük İndirimleri Durduruldu

GATT anlaşması çerçevesinde, 1 Ocak 1993'den itibaren Türkiye'nin 800 kalem malın gümrük vergilerini indirmesi söz konusu idi. Bu yolda uygulamaya geçileceği haberleri anılan mallarla ilgili sanayicileri endişelendirmiş ve Hükümet nezdinde etkili olmaya yönelmişti. Özellikle otomotiv, tekstil, kimya, elektronik ve anti-biyotik ürünlerini kapsayan 800 malın gümrük indirimleri, 1992'nin son haftalarının önemli bir ekonomik konusu haline gelmişti.

Hükümet, yıl sonunda bu indirimleri durdurduğunu bildirerek, konuya şimdilik bir çözüm getirmiştir.

• Varlığa Dayalı Menkul Kıymet İhracı ve Sorunları

Kısaca VDMK harfleri ile belirtilen Varlığa Dayalı Menkul Kıymet ihracı uygulaması yaygınlaşmış ve bu alanda 20 civarında banka çalışmaya girişmiştir.

VDMK uygulamasının, bankaları esas görevlerinden uzaklaştırdığı, mevduat munzam karşılıklarının azalması nedeni ile de Merkez Bankası gelirlerinin azaldığı iddia edilmektedir.

Ayrıca, devlete karşı yükümlülük getirmeyen VDMK ihracı dolayısıyla bankaların konut, tüketici ve taşıt kredilerine yönelmelerinin ve bu arada mevduat faizlerini bir miktar indirmelerinin, kredi faizlerinde de indirime yol açması beklenmektedir.

● Denizbank Emlâk Bankası'na Devredildi

1992 Aralık ayı başından itibaren, Denizcilik Bankası'nın Emlâk Bankası'na devrolunması ile ilgili Bakanlar Kurulu Kararı yürürlüğe girmiştir. Bu karara göre, Denizcilik Bankası'nın hisseleri bedelsiz olarak Emlak Bankası'na devredilmiştir. Denizcilik Bankası'nın şubeleri Emlak Bankası şubelerine dönüştürülecek; şubelerin birleşmesi, kapatılması veya devamı 3 ay içinde karara bağlanacaktır. Tüm alacak ve borçlarının yanı sıra Denizcilik Bankası'nın personeli de tüm hakları saklı kalarak Emlak Bankası'na devredilmiştir.

● Gelir Vergisi Dilimleri % 60 Arttırıldı

31 Aralık 1992 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile, 1993 Gelir Vergisi tarifi gelir dilimleri yeniden düzenlenmiş ve dilimler % 60 oranında arttırılmıştır. 1993 ve izleyen takvim yılları gelirlerine uygulanacak gelir dilimleri «Tablo I»de gösterilmiştir.

TABLO I
Gelir Vergisi Dilimleri ve Uygulanacak Vergi Oranları

32.000.000 liraya kadar			% 25
64.000.000 liranın	32.000.000 lirası için	8.000.000 lira, fazlası	% 30
128.000.000 liranın	64.000.000 lirası için	17.600.000 lira, fazlası	% 35
256.000.000 liranın	128.000.000 lirası için	40.000.000 lira, fazlası	% 40
512.000.000 liranın	256.000.000 lirası için	91.200.000 lira, fazlası	% 45
Son dilimden fazlasının	512.000.000 lirası için	206.400.000 lira, fazlası	% 50

● Credit Lyonnais Bankası Kuruldu

28 Aralık 1992 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu kararı ile, merkezi İstanbul'da olmak üzere 75 milyar lira sermayeli Credit Lyonnais Bank T.A.Ş.'nin kurulmasına izin verilmiştir.

● Taşıt Alım ve Motorlu Taşıt Vergileri Arttırıldı

1993 yılında uygulanacak Motorlu Taşıt ve Taşıt Alım vergileri 1992 vergilerine göre % 45.8 ile % 59 arasında değişen oranlarda arttırılmıştır. 1993 yılında otomobil, kaptıkaçı, panel ve arazi taşıtları için uygulanacak yeni Taşıt Alım Vergisi miktarları «Tablo II»de gösterilmektedir. Tabloda yer alan hadler, birinci derecedeki

lüks otomobiller için üç kat, ikinci derecede lüks otomobiller için iki kat ve üçüncü derecedeki lüks otomobiller için de birbuçuk kat olarak uygulanacaktır.

TABLO II
Taşıt Alım Vergisi Miktarları (1000 TL)

Taşıtın Net Ağırlığı	1 Yaş	2-3 Yaş	4-5 Yaş	6-8 Yaş	9-11 Yaş
950 kg. ve aşağısı	4.780	3.190	2.390	1.590	1.190
951 - 1200 kg.	7.980	5.580	3.990	2.390	1.990
1201 - 1600 kg.	11.170	7.980	5.580	3.590	2.790
1601 - 1800 kg.	15.960	11.170	7.980	5.180	3.990
1801 kg. ve üstü	19.150	14.360	10.370	7.180	4.780

ZAMLAR

Yazımızın başlangıç bölümünde de belirtildiği gibi, KİT'lerin yıl sonunda yapmaya özen gösterdikleri zamlar, 1992 yılı sonunda da yoğunlaşmıştır. Bu zamlar kısaca şöyle belirtilebilir:

- Karabük ve İskenderun Demir-Çelik Fabrikaları'nın ürünlerinin fiyatlarına, 10 Kasım 1992'den itibaren % 4.7 ile % 8 arasında değişen oranlarda, 10 Aralık 1992'den itibaren ise yeniden % 5 ile % 7 arasında değişen oranlarda zam yapılmıştır.
- Ereğli Demir-Çelik Fabrikaları'nın ürünlerinin fiyatları, 24 Kasım 1992'den itibaren % 10 oranında artırılmıştır.
- SEKA, kâğıt fiyatlarına, 17 Kasım 1992'den itibaren % 5.2 ile % 33.3 arasında değişen oranlarda, 24 Aralık 1992'den itibaren ise yeniden % 7 ile % 11 arasında değişen oranlarda zam yapmıştır.
- 19 Kasım 1992'den itibaren petrol ürünlerinin fiyatları % 4 ile % 13 arasında değişen oranlarda artırılmıştır. Kurşunsuz benzinin fiyatı ise 10 Aralık 1992'den itibaren % 8.7 oranında indirilmiştir.
- Şeker fiyatlarına 17 Kasım 1992'de % 3 ile % 9.4 arasında değişen oranlarda, Aralık ayı içerisinde ise % 7 ile % 8.4 arasında değişen oranlarda zam yapılmıştır.
- Çimento fiyatları 17 Kasım 1992'den itibaren % 6.25 oranında zam görmüştür.
- Elektrik kilovatsaat fiyatları 1 Kasım 1992'den itibaren % 4, 1 Ocak 1993 tarihinden itibaren de yeniden % 4 artırılmıştır.
- Tofaş otomobillerinin fiyatlarına 1 Aralık 1992'den itibaren % 2.9 ile % 3.9 arasında değişen oranlarda zam yapılmıştır.

Yeni Yayınlar

M. TARIK YAŞA

TÜRKİYE EKONOMİSİ «SEKTÖREL GELİŞMELER»

Ortak yapıt; yayına hazırlayanlar: Prof. Dr. Çelik ARUOBA ve Prof. Dr. Cem ALPAR; TÜRKİYE EKONOMİ KURUMU yayını, Özyurt Matbaacılık, Ankara 1992, (birinci hamur kağıda basılmış büyük boy) viii + 286 sayfa, (KDV dahil) öğretim üyesi ve üniversite öğrencilerine 60.000 TL, diğer kişi ve kuruluşlara 80.000 TL (*).

Türkiye Ekonomi Kurumu tarafından yayımlanan bu değerli yapıt, konusunda uzman 19 üniversite öğretim üyesi ve teknokratın yazılarını içermektedir.

Kitapta Türkiye ekonomisinin yapısı ve işleyişi, özellikle 1980'den sonra ortaya çıkan gelişme ve değişimler göz önünde tutularak, sektörel bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Bu arada 14 sektör ve ilgili kurumlar değerlendirilmektedir.

Türkiye Ekonomi Kurumu Başkanı

Prof. Dr. Necdet Serin'in yazdığı «Ön-söz»de de belirtildiği gibi, kitapta Türkiye ekonomisiyle ilgili olarak; «Bir yandan önemli değişme ve eğilimler, bir yandan da politikalar verilmeye çalışılmış, okuyucuya gelecekle ilgili beklentiler konusunda görüşler aktarılmıştır.»

Son yılların ekonomik verilerinin değerlendirildiği 113 şekil ve tabloyu kapsayan kitaptaki yazıları kaleme alan bilim adamlarının adları ve yazı başlıkları sırasıyla şöyledir: Prof. Dr. Çelik Aruoba ve Prof. Dr. Cem Alpar: «Giriş»; Prof. Dr. Erdiç Tokgöz: «İktisadi Gelişme Tarihi (1923-1980)»; Prof. Dr. Çelik Aruoba: «Tarım Sektörü»; Prof. Dr. Erdal Türkkan: «1980

(*) Kitabı almak isteyenler, «Türk Pazarlama Vakfı Araştırma ve Yayın Bölümü; Hoşdere Caddesi No. 24/9; 06550 Yukarı Ayrancı - Ankara» adresine başvurmalıdırlar. Telefon: (4) 426 56 12-13. Fax: (4) 467 16 86. Not: 10 adet-ten fazla isteklerde % 15 indirim uygulanmaktadır. Fiyatlara posta giderleri dahildir.

Sonrasında Sanayileşme»; Doç. Dr. Muhteşem Kaynak: «Ulaştırma Sektörü»; Prof. Dr. Mehmet Şahinoğlu: «Enerji Sektörünün Yapısı ve Geleceği»; Yrd. Doç. Dr. Ahmet Tolungüç, Leylâ Özhan: «Turizm Sektörü»; Prof. Dr. Oğuz Oyan, A. Rıza Aydın, Prof. Dr. Ahmet Kumrulu: «Türkiye'de Maliye Politikaları»; Prof. Dr. Tezer Öcal: «Bankacılık Sektörü»; Prof. Dr. İlhan Uludağ: «Sermaye Piyasası»; Prof. Dr. Nahit Töre: «Dış Ticaret ve Döviz Kuru Politikaları»; Prof. Dr. Cem Alpar: «Yabancı Sermaye Kaynakları»; Prof. Dr. Rıdvan Karluk: «Dış Finansmanın İkinci Kaynağı: Dış Borç»; Prof. Dr. Ahmet Gökdere: «Avrupa Topluluğu İlişkileri (1959-1991)»; Doç. Dr. Can Hamamcı: «Yerleşme ve Çevre Sorunları»; Doç. Dr. Murat Şeker: «Çalışma İlişkileri ve İstihdam Sorunları»; Doç. Dr. Tuba Öngün: «Ekonomik Kronoloji (1923-1990)».

Türkiye Ekonomi Kurumu Genel Sekreteri Prof. Dr. Cem Alpar'ın belirttiği gibi; «Çok sayıda resmi ve özel kurum, Türkiye ekonomisi ile ilgili yıllık rapor ve istatistik yayınlamaktadır. Ancak, bu raporlar genellikle birbirinin tekrarı olduğu gibi, istatistiki bilgiler de derinliğine bir incelemeden yoksundur. Bu durum, Türkiye ekonomisini sektörel açıdan değerlendiren ciddi bir başvuru kitabının eksikliği ortaya çıkarmıştır. Diğer yandan üniversiterimizde, Türkiye ekonomisi ile ilgili derslerde öğrencilere tavsiye edilebilecek önemli bir kaynak kitap açığı da bulunmaktadır. Bu açık daha çok mevcut kitaplardaki verilerin eskimiş olmasından kaynaklanmaktadır.» Kitap, «hem üniversitelerimizde hem de Türk özel sektöründe ilk başvuru kay-

nağı olacağından büyük bir eksikliği giderecektir.»

Öte yandan, kitabı eline alan okurun aklına başlangıçta şöyle bir soru takılmaktadır: «Ayrı yazarlar tarafından hazırlanmış 19 yazı bir bütün oluşturabilir mi?» Sorunun cevabı «Giriş» başlıklı yazının sonunda verilmektedir: «Kitap, farklı yazarlar tarafından yazılan bağımsız yazılardan meydana gelmekle birlikte, bir makaleler derlemesi oluşturma düşüncesinin ötesine geçilmeye çalışılmıştır. Yazılar, öncelikle, bütünlüğü olan bir Türkiye ekonomisi kitabı ortaya çıkaracak biçimde hazırlanmış ve yazılmış, yine bu düşünce doğrultusunda bölümlere ayrılmış ve sıralandırılmıştır. Yazılara verilen numaralar, bir kitabın bölüm numaraları olarak da kabul edilebilir. Her yazının iç düzenlenmesinde, tablo biçimlerinde belirli bir standart sağlamaya özen gösterilmiştir.»

Kitap, üniversitelerin ilgili fakültelelerinde (iktisat, işletme, siyasal bilimler vb.) lisans ve lisans üstü öğrenim görmekte olan öğrenciler ile Türkiye ekonomisinin yapısı ve işleyişi hakkında toplu bilgi edinmek isteyen araştırmacılar, yöneticiler ve iş adamları için yararlı bir kaynak niteliğindedir. Kitabı edinmelerini tüm okurlarımıza salık veririz. Kitabın hazırlanmasını ve yayımını sağlayan Türkiye Ekonomi Kurumu yöneticilerini de kutlarız.

Bu vesile ile kitabın yayımcısından da kısaca söz edelim. Merkezi Ankara'da bulunan Türkiye Ekonomi Kurumu'nun temeli 1929 yılında «Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti» olarak atılmıştır. Cemiyet, Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleriyle; Celâl Bayar,

Şevket Süreyya Aydemir, Kâzım Özalp, Muhlis Ete, Yusuf Kemal Tengirşek gibi tanınmış siyaset adamları ve iktisatçılar tarafından kurulmuştur. Amacı, Türkiye'de yerli mallarının kullanımını özendirmek ve tasarrufu teşvik etmektir. Bu cemiyet 12 Haziran 1939 tarihinde «Ulusal Ekonomi ve Araştırma Kurumu» adını almıştır. Bu ad, 1955 yılında «Türkiye Ekonomi Kurumu» olarak değiştirilmiştir.

Kurum, Türkiye'de ekonomi bilincini yerleştirmek amacıyla; toplantı, seminer ve sempozyumlar düzenlemekte, yayınlar ve araştırmalar yapmakta, Türk ekonomisi ile ilgili bilimsel çalışmaları destekleyerek yaygınlaştırma yolunda çaba harcamaktadır. Türkiye Ekonomi Kurumu, Uluslararası Ekonomi Kurumu (The International Economic Association)'nın üyesidir.

Reklam Veren Kuruluşlara Duyuru:

Reklam fiyatları Dergi'nin Ocak 1993 sayısından başlayarak şöyledir:

Arka kapak	: 5.000.000 TL
Ön kapak içi	: 3.500.000 TL
Arka kapak içi	: 3.500.000 TL
Tam sayfa (Ekonomik Yorumlar içinde)	: 3.000.000 TL
Tam sayfa	: 2.500.000 TL
Yarım sayfa	: 1.300.000 TL
Çeyrek sayfa	: 750.000 TL

Dergi'ye reklam veren Sayın Kişi ve Kuruluşların bizi anlayışla karşılayacaklarına inanıyor, peşin teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

Abonelerimize ve Okurlarımıza Duyuru:

Artan maliyetler ve ağırlaşan piyasa koşulları nedeniyle;

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

Ocak 1993 sayısından itibaren 12 sayı için: (KDV dahil);

Yıllık Abone	: 180.000 TL
Öğrenci Abonesi	: 90.000 TL

Abone bedelleri posta ile adresimize konutta teslim gönderilebileceği gibi, aşağıda belirtilen İstanbul'daki banka hesaplarımıza da yatırılabilir. Lütfen sonucu tarafımıza bildiriniz.

Akbank Türbe Şubesi: 443-2
İş Bankası Cağaloğlu Şubesi: 256319
Yapı Kredi Çemberlitaş Şubesi: 2269-9
Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi: 768

"Renault 21. Olağanüstü bir duygu bu... Yaşayın!"

Bulutların üzerinden yeryüzüne süzülürcesine özgür ve sessiz... Yükseklerle... çok yükseklerle tımanırarcasına atak ve güçlü... Geniş ufuklara egemen olmak... aydınlık, ferah bir dünyada sınırsızlığı yaşamak... Varolduğunu hissetmek... Renault 21... Olağanüstü bir duygu bu.

21. yüzyılı başlatan teknolojik gelişmeyi Renault 21'ler sergiliyor. Dış görünümün mükemmel... her an şahlanmaya hazır şoför bir yarış atı gibi. Renault 21'ler Türkiye'ye üç aynı tipte sunuluyor. Renault 21... Renault 21 Manager... Renault 21 Concorde...

Renault 21 ve Renault 21 Manager'in motor hacmi 1700 cc... Renault 21 Concorde'un motoru ise 2000 cc... üstelik enjeksiyonlu. Hızları 200 km'yi aşıyor, güçleri 135 Hp'a ulaşıyor. Renault 21'ler geniş iç mekanlarıyla sürücülere ve yolculara olağanüstü bir konfor, enşilmez güçleriyle olağanüstü bir dinamik sunuyorlar. Butün Renault'lar gibi Renault 21'ler de Türkiye'nin en büyük satış sonrası teşkilatının servis ve yedek parça güvencesine sahip.

Uluslararası standartlarda üstün kalitesi, geniş ve aydınlık iç mekanı... 7 fonksiyonlu bilgisayarı... enjeksiyonlu motoru... hem hidrolik, hem yükseklik ayarlı direksiyonu... uzaktan kumandalı merkezi kilit sistemi

ve sürüş güvenliğiyle Renault 21, bütün kavramları değiştirecek... yeniden yaratacak.

Ozgür olmak... Hızın gücünü... konforun tadına varmak... Özlemleri... tutkulan aşmak... Varolduğunu hissetmek...

Renault 21. Olağanüstü bir otomobil bu... Tanıyın! Olağanüstü bir duygu bu... Yaşayın!

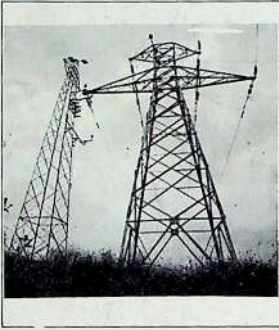
RENAULT

"Yaşanacak Otomobiller"

Renault 21 Renault 21 Manager Renault 21 Concorde

TÜRKİYE'DE SANAYİ, ZİRAAT VE ENERJİ SEKTÖRLERİNDE DAİMA BU MARKAYA RASTLARSINIZ.

TEMEL CIVATA Türkiye'nin en büyük cıvata fabrikasıdır. Bu büyüklüğün sağladığı avantaj ile Otomotiv Sanayii, Genel İmalat Sanayii, Ziraat makineleri ve yüksek voltaj Enerji Nakil Hatlarının planlarında daima TEMEL marka cıvatalara rastlarsınız. Bu husus, **TEMEL CIVATA**'nın TSEK belgesine haiz olmasının ötesinde müşteriye tatmin eder, servisi ve zamanında teslim anlayışının neticesidir.

TEMEL CIVATA bu özellikleri ile Türkiye'nin yegâne cıvata/somun ihraç eden kuruluşu olmak özelliğini de taşımaktadır. Yerli müşterilere sunduğumuz kalite, zamanında teslim ve hizmet anlayışı Avrupalı müşterilerimizi de tatmin ettiğinden TEMEL CIVATA yurt dışından devamlı surette artan taleplerle karşılaşmaktadır.

TEMEL CIVATA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

MERKEZ: Üsküdar Cad. STFA Kozyatağı Konulları B-3 Blok Giriş Katı 81090 Erenköy-İSTANBUL
Tel: (1) 362 94 18 - 362 94 10 - 380 25 84 Telex: 29603 İpar - 29466 cıva tr.
FABRİKA: Ceyhan Yolu Üzeri Km. 30 ADANA Tel: (71) 19 27 73 - 12 00 23 / (7325) 1083-1084 Fax: (7325) 1085
ANKARA BÜRO: Karanfil Sok. No. 5 Birlik İş Merkezi Kat. 5 Daire 63 Kızılay-ANKARA
Tel: (4) 117 10 80 - 117 00 75 Fax: (4) 117 00 75